

kleio

Tijdschrift van de vereniging
van docenten in geschiedenis
en staatsinrichting in Nederland
(VGN)

36e jaargang nr. 1 februari

1995

VGN

Vereniging van docenten in geschiedenis en staatinrichting in Nederland

Algemeen Bestuur

Mw. H. Budé-Janssens, voorzitter (externe en buitenlandse contacten, Platform VVVO, examenbureau/CEVO, intercommissie, werkgroep Suriname, publiciteit), Patrijslaan 12a, 2261 ED Leidschendam. Tel. 070-32 77 923. Fax. 070-3201298

M. Otten, vice-voorzitter (volwasseneneducatie, beroeps-onderwijs, Cliomatica, PR), Deventerweg 60, 7203 AM Zutphen. Tel. (privé) 05750-42 160, (werk) 05700-70 825.

L.M.I.V. Nolet, 1e secretaris (externe correspondentie, didacticiteiten, lerarenopleidingen, nascholing), Reestraat 32, 6531 JM Nijmegen. Tel. (privé) 080-55 07 49, (werk) 080-45 98 27.

Mw. H.J.C. van Herwaarden-Rijlaarsdam, 2e secretaris (interne correspondentie, Pabo),

Postbus 360, 2920 AJ Krimpen a/d IJssel. Tel. 01807-12 298.

J. Schopman, penningmeester (financiën, ledenwerving, OAC, contacten Kleio), Jozef Israëlsstraat 58, 6521 MZ Nijmegen. Tel. 080-22 47 69.

Mw. M.E. Hielkema (havo, internationalisering, contacten met historische verenigingen), Titiaanstraat 34¹, 1077 RJ Amsterdam. Tel. 020-66 44 060.

Mw. E. Marrenga (havo, vwo, vrouwengeschiedenis), Lange Leidsdwaarsstraat 212¹, 1017 NR Amsterdam. Tel. 020-27 71 26.

H. Kurstjens (mavo/vbo), Nijenkamp 13, 6651 HG Druten. Tel. (privé) 08870-13 119, (werk) 085-52 13 20.

VGN-giro: 128701 t.n.v. Penningmeester VGN, Den Haag.

U kunt zich opgeven als lid van de VGN bij de administratie Vreeswijkstraat 329, 2546 AK Den Haag. Wilt u daarbij aangeven tot welke categorie van leraren u behoort en op welk schooltype u werkzaam bent.

Voor 1995 bedragen de contributies:

1. Bij bezoldiging tot en met HOS-schaal 10 f 90,-
2. Bij bezoldiging vanaf HOS-schaal 11 f 105,-
3. Buitengewone leden (zij die niet meer in het onderwijs werkzaam zijn of zich nog bekwamen voor het leraarschap): f 75,-
4. Partnerlidmaatschap f 130,-

Leden die minder dan 16 uur per week les geven kunnen in aanmerking komen voor een korting. Hiertoe moet u jaarlijks voor 1 december een verzoek indienen bij de penningmeester met vermelding van het aantal lessen, de school en de categorie waartoe u behoort.

kleio

Het blad van de VGN, verschijnt tien maal per jaar, incidenteel met katern voor leerlingen

Redactie

W.G.J. Rongen, voorzitter, Antillen 4, 3524 EZ Utrecht. Tel. 030-892580.

R.P. Slotboom, secretaris, Walcheren 137, 3524 ZS Utrecht. Tel. 030-895982.

B. Engbers, Klaverstraat 12, 3572 VD Utrecht. Tel. 030-713329.

I.D. Verkuil, Eemnesserweg 35, 1221 CS Hilversum. Tel. 035-857499.

J.L.G. van Oudheusden, Massenetstraat 21, 5144 WP Waalwijk. Tel. 04160-37430.

H.S.J. Jansen, Hatertseweg 463, 6533 GH Nijmegen. Tel. 080-553484.

Mw. C. van Bortel, Evievelde 6, 5422 AK Gemert. Tel. 04923-61136.

Eindredactie: Mw. T. Bogaerts-Stoopman, Omloop-West 9, 3402 XM IJsselstein. Tel. 03408 - 83576 Fax 03408 - 88459

Alle leden van de VGN hebben een abonnement op Kleio. Niet-leden kunnen zich abonneren, maar reglementair komen alleen diegenen in aanmerking voor een abonnement zonder lidmaatschap, die niet werkzaam zijn als docent. Over uitzonderingen beslist het bestuur.

Voor 1995 kost een abonnement:	
Binnenland	f 90,-
Buitenland, binnen Europa	f 120,-
Buitenland, buiten Europa (luchtpost)	f 130,-
Losse nummers	f 9,50

Informatie over het leerlingententamen in de serie Kleio-Didactica en andere uitgaven van de VGN vindt u regelmatig in Kleio.

U kunt bestellen door het betreffende bedrag over te maken op Postbanknummer 12 87 01 t.n.v. Penningmeester VGN te Den Haag. Wilt u op het girobiljet aangeven om welke nummers het gaat.

In Kleio kan geadverteerd worden.

Prijzen:

1 pagina f 410,-
1/2 pagina f 325,-
1/4 pagina f 225,-

Voor informatie over andere formaten en inleverdata van de opnamemodellen kunt u zich wenden tot de eindredactie.

ISSN 0165-6449

VAN DE REDACTIE

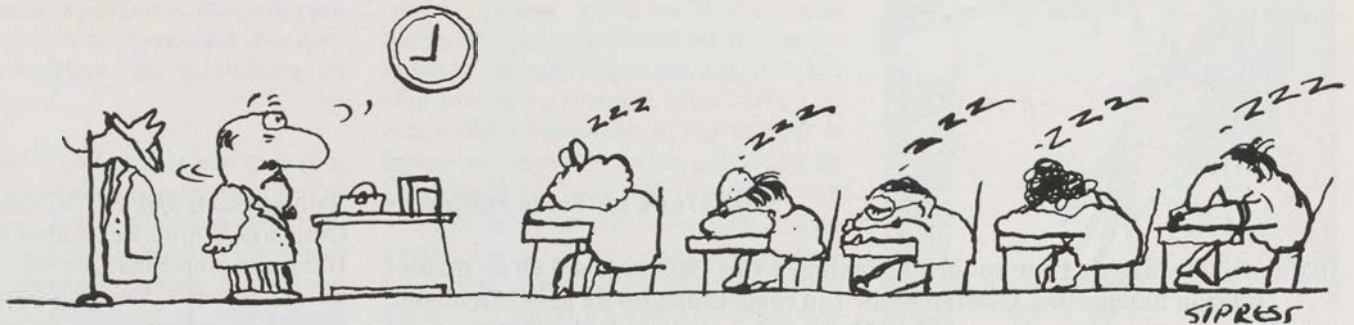
In het laatste Kleionummer van 't vorig jaar stonden de uitkomsten van de enquête die WIEG, Cito en CEVO hebben gehouden naar de mening van het veld over de vernieuwingen in 't onderwijs.

Het ging daarbij met name over het nieuwe examenprogramma en de toetsing van structuurbegrippen en vaardigheden in het CSE.

Voornaamste, in ieder geval opvallend resultaat was, dat de overgrote meerderheid van de docenten bereid is tot vernieuwingen.

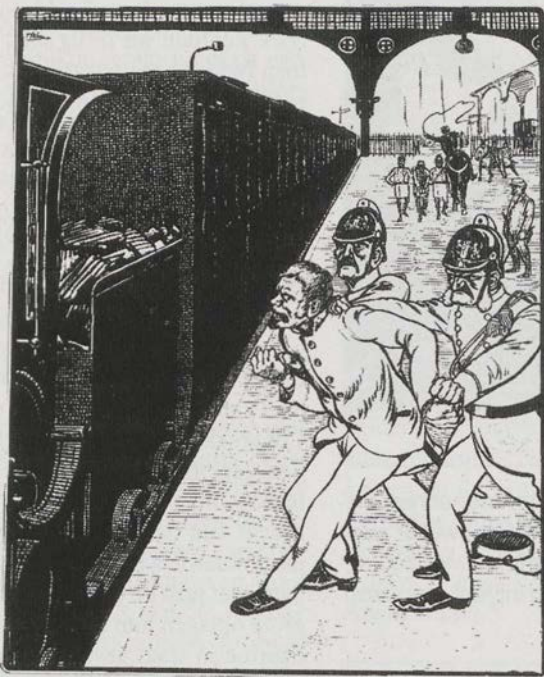
Dat is verheugend, te meer daar voor de komende jaren ook andere vernieuwingen op stapel staan. De plannen van de Stuurgroep Profiel Tweede Fase voor de bovenbouw Havo-Vwo zijn behoorlijk verstrekkend. Daarom ook meer daarover in dit nummer. Tevens is 't verslag van de Commissie Van Veen, over vernieuwingen in het Vbo-Mavo verschenen. Ook daarover zult u in de loop van deze jaargang geïnformeerd worden. En verder krijgen we te maken met de toetsen basisvorming, waarover het laatste woord nog niet gezegd is. Ook de omgeving waarin de docenten werken, verandert langzaam maar gestaag. Een school moet steeds meer bedrijfsmatig gaan draaien. Schoolleidingen hebben het druk met taakbeleid, normjaartaak, bestuursaanstellingen en naderende lump-sum. 't Kan niet anders dat deze professionalisering invloed zal hebben op het werk van de docenten. We hebben in elk geval één goed voornemen: u op de hoogte houden en u erbij betrekken. Het kan dus eigenlijk best een leuke, spannende jaargang worden.

In dit nummer

4 Stijn Dunk en Toine Heijmans - Wagonladingen vol propaganda. Over onderkruipers, worgwetten en anarchistische modderspuiten

Spoorwegstakingen van 1903 ontketenen papieren oorlog! Wat was er in al die dagbladen eigenlijk te lezen? Spoorde de berichtgeving over de gebeurtenissen met de signatuur van de krant? De auteurs van dit artikel onderzochten vijf belangrijke landelijke bladen: *Het Volksdagblad* en *Het Volk* als organen 'voor het volk', *De Maasbode* en *De Standaard* van respectievelijk de rooms-katholieke en gereformeerde zuil en het *Algemeen Handelsblad*, de krant van de 'heren'.

14 Hans Righart - De organisatie van de macht: het taaiste wat er is

Nederland: het 'Athene aan de Noordzee'? Zijn wij echt zo door en door democratisch?

In zijn lezing tijdens de Dag van de Staatsinrichting maakte prof.dr. J. Righart zijn toehoorders duidelijk dat Nederland beschikt over een taaie traditie van 'grote mannen', die het nog steeds niet makkelijk maakt tijdig veranderingen aan te brengen in het staatkundig bestel.

19 Jan Schopman - Geschiedenis in de Tweede Fase

Over de wijzigingen die de Stuurgroep Profiel Tweede Fase Voortgezet Onderwijs in haar eindrapport 'De Tweede Fase vernieuwt' voorstelt.

24 Dik Verkuil bespreekt het 'Boek van de Maand' - Jos Perry, *De voorman. Een biografie van Willem Hubert Vliegen*

En verder:

26 In 't kort en recensies

36 Kleiokrante

Wilt u artikelen voor Kleio toesturen aan de secretaris van de redactie. Berichten voor de Kleiokrante (verenigingsnieuws, aktualiteiten, aankondigingen) kunnen rechtstreeks naar de eindredacteur.

Voor overname van artikelen, lesmateriaal e.d. dient u contact op te nemen met de eindredacteur.

Met als middenkatern: de VGN-Jaarstukken

Wagonladingen vol propaganda

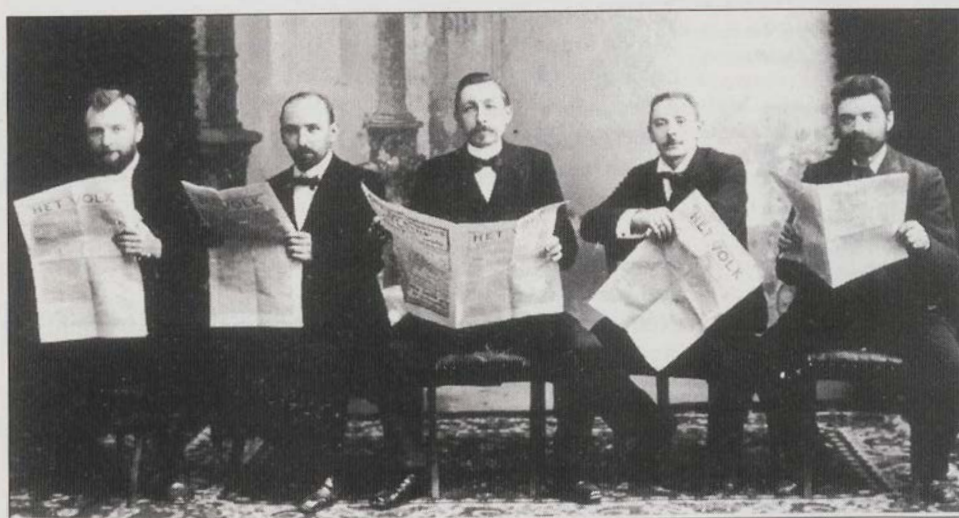
Stijn Dunk en Toine Heijmans

In dit artikel staan de twee spoorwegstakingen van 1903 centraal en de manier waarop belangrijke kranten in die tijd reageerden op de gebeurtenissen.

Het is gebaseerd op de doctoraalscriptie

De signatuur van de propaganda. Een onderzoek naar het verband tussen de signatuur van vijf landelijke dagbladen en de aard van de door hen gevoerde propaganda tijdens de spoorwegstakingen van 1903 (Nijmegen, september 1993).

De auteurs studeerden vorig jaar af in de economisch-sociale geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Beiden zijn journalist.

"Want in deze dagen van strijd en angst en staking is er ééne soort van mensen die bij de grootste staking het hardst werkt, die de sekure kalmte niet verliest en, welke partij ze ook zijn toegedaan, als ze aan het werk zitten, partijloos worden (...). Het zijn de verslaggevers van de groote bladen, de onpartijdige geschiedschrijvers van den dag."

Het Handelsblad, naar aanleiding van de Anti-Stakingswetten.

kleio

nummer 1/95
pagina's 4 en 5

'Propaganda is tijdloos', zo schreef eens de Oostenrijkse historicus Alfred Sturming. Historie en propaganda zijn dan ook moeilijk los van elkaar te zien. Van politieke redevoering tot monumentaal tempelcomplex, van schotschrift tot dagbladartikel, in al haar verschijningsvormen is propaganda nauw verweven met de geschiedenis. Soms overduidelijk aanwezig, als bewijs van de goddelijkheid van keizerlijk bloed of als stuwende kracht in een rijk dat zich duizendjarig waant. Vaker echter als ondoorzichtig, ongrijpbaar fenomeen, verscholen achter holle frasen.

Ook het Nederlandse verleden telt talrijke propagandistische krachtmetingen, zowel in woord, geschrift als beeld. Voor ons onderzoek keerden we terug naar het jaar 1903, toen twee spoorwegstakingen aanleiding waren tot een felle pennestrijd in de vaderlandse pers.

'Propaganda'

Het begrip propaganda werd geboren in de rooms-katholieke kerk. In zijn pogingen de oprukkende Reformatie terug te dringen richtte Paus Gregorius XV in 1622 een college van kardinalen op met de naam Sacra Congregatio de *Propaganda Fide*. Daarmee was deze paus de eerste die de term hanteerde, maar zeker niet de eerste die de kracht van het propaganda-wapen op zijn juiste waarde wist te schatten. Waren het immers niet juist de protestanten geweest die in grote oplagen hun leer uitgedragen hadden, daartoe in staat gesteld door de ontwikkelingen rond de druktechniek?

Eeuwenlang gold propaganda als een min of meer onbeladen begrip. Pas tijdens de Eerste Wereldoorlog kreeg het woord de negatieve bijklank die het tegenwoordig kent. Grote groepen van de bevolking voelden zich bekocht door het veel te rooskleurige beeld van deze verschrikkelijk veldslag, dat door de verschillende regeringen willens en wetens werd geschetst.

Verder grootschalig misbruik van propaganda door onder meer de nazi-propagandamachine van Joseph Goebbels en ook de misleidende retoriek van de communistische heilsstaten in het Oostblok, brachten het begrip definitief in diskrediet. Tegenwoordig wordt de term 'propaganda' dan ook vaak angstvallig vermeden of vervangen door minder beladen begrippen als 'voorlichting' en 'public relations'.

Voor ons onderzoek naar de gevoerde propaganda tijdens de spoorwegstakingen in 1903 gaven we aan de term een meer neutrale uitleg; niet propaganda als leugenmachine, maar als een manier om anderen van je standpunt te overtuigen, als overredende communicatie.

Bezien werd welke retorische registers een vijftal Nederlandse dagbladen opentrokken om hun lezers 'de waarheid' in te laten zien. Ofwel: hoe bespeelden het socialistische *Volk* en de anarcho-syndicalistische journalisten van *Het Volksdagblad* de krantelezende arbeidersklasse? Wat leerde de bourgeoisie uit de kolommen van het deftige *Handelsblad*? En welke preken rolden van papieren kansels als de katholieke *Maasbode* en de protestantse *Standaard*?

Voordat we in de krantenleggers van negentig jaar geleden duiken, volgt nu eerst een korte kroniek van het leven in de Nederlandse havens, dokken en spoorwegemplacementen in het begin van deze eeuw. Daar immers lag de kiem van de twee spoorwegstakingen die de Nederlandse samenleving maandenlang in haar greep zouden houden.

Erbarmelijke toestanden

De arbeidsomstandigheden in de haven zijn eind negentiende en begin twintigste eeuw naar moderne maatstaven onmenselijk. Het havenproletariaat, de bootslieden die de schepen beladen, zijn overgeleverd aan koppelbazen, alcohol en werktijden van vaak zestien uur per dag. Het is een "(...) klasse lompdragende, slechtgevoede, krotwoningbehuizende schrompelwezens", schrijven Spiekman en Schotting in 1902.

Bij de spoorwegen is het niet veel anders. In 1891 vertelt een machinist: "Door zulke lange dienstdagen wordt ons huiselijk- en familieleven verwoest. Ons huis is voor ons niets meer dan een slaapstee. (...) Kortom: ons menszijn verdwijnt geheel en al onder het aanhoudend en langdurig afbeulen." De grieven van de arbeiders zijn bij rege-

ring en werknemers genoegzaam bekend: in 1890 is van staatswege een arbeidsenquête ingesteld, en een jaar later verschijnt een grievencahier waarin alle problemen worden opgesomd. Maar maatregelen worden niet genomen.

Met de opkomst van de vakbonden neemt het verzet tegen de erbarmelijke toestanden in haven en spoorwegen snel toe. Aan het eind van de negentiende eeuw breken de eerste wilde stakingen uit. In 1900 scharen de haven- en spoorwegbonden zich onder de koepel van de Nationale Federatie van Transportarbeiders. De organisatie bestaat amper twee jaar of de eerste grote confrontatie met de spoorwegmaatschappijen en havenbonzen dient zich aan. Het wordt een voor die tijd ongekend harde en langdurige strijd.

Het raderwerk staat stil

Tegen het einde van 1902 is weinig meer dan een klein vonkje genoeg om het vat met buskruit dat de Amsterdamse haven geworden is, te doen exploderen. Dat gebeurt op 8 januari als de havenmannen van het Blauwhoedenvoer in staking gaan. Het stakingsvirus grijpt snel om zich heen, slaat over naar de spoorwegen en op 29 januari is de eerste spoorwegstaking van 1903 een feit.

Al snel blijkt dat de Federatie met de staking een wapen in handen heeft dat de directie van de twee spoorwegmaatschappijen weinig keus laat. Binnen enkele dagen worden alle eisen van de stakers ingewilligd. Juichend betuigen de arbeiderskranten hun vreugde over de droom die werkelijkheid is geworden. Hier is op eigen kracht bereikt wat jarenlang een utopie leek: werkgevers die zich schikken in de wensen van de solidaire arbeiders. Of zoals stakingschroniquer A.C.J. Rüter schrijft: "De keer der tijden leek gekomen en het was den socialisten, alsof zij den dreunenden stap der drommen hoorde, eindelijk in beweging gekomen, om de spits te volgen in haar opmarsch naar de nieuwe maatschappij."

De koppen van de arbeiderskranten kraaien victorie. "Gansch het raderwerk staat stil, als uw machtige arm het wil", juicht het *Volk*, sinds 1900 het partijorgaan van de Sociaal Democratische Arbeiders Partij (SDAP). Onder de bezielende leiding van partijvoorman Pieter Jelle Troelstra beoordeelt de Amsterdamse krant ook de staking vanuit het "(...) grootsche perspectief" van het sociaal-democratische gedachtengoed. De marxistische retoriek mag dan natuurlijk niet ont-

Albert Hahn in 'Het Volk' van 8 februari 1903.

breken. "Ziet hier de klassenstrijd in optima forma", stelt het *Volk* vlak na de staking vast.

Naast deze gespierde taal gebruikt de krant ook sussende woorden. "Wil ik niets liever dan mijn gewone werk doen, voortgaande, mijn economische kracht en politieke rechten te gebruiken om de verbeteringen na te streven, die ik voor mijn menswording nodig heb", schrijft het *Volk* op 25 februari braaf over de verlangens van het proletariaat.

Nu het stakingswapen zijn kracht heeft bewezen, moet het ook gebruikt worden voor de strijd voor het algemeen kiesrecht, pleit het dagblad in een ander artikel. De parlementaire weg dus, want ondanks de hoog opgelopen stakingskoorts is in de kolommen van het sociaal-democratische dagblad voor revolutiedrift geen plaats.

Bombastische bewoordingen in Het Volksdagblad

Daarvoor moeten de arbeiders bij het radicale *Volksdagblad* zijn, dat zich al voor 1903 ontpopt heeft als de stem van het Nederlandse anarchisme. Met name de sociaal-anarchisten, ook wel syndicalisten genoemd, gebruiken de krant vaak als podium voor hun propaganda. In de parlementaire weg van de socialist zien zij geen heil. De werkstaking is en blijft voor deze syndicalisten het belangrijkste wapen in de strijd tegen het kapitalisme en voor het arbeidersideaal. Geen wonder dat het succes van de spoorwegstaking in *Het Volksdagblad* het meest uitgebreid wordt toegejuicht.

HET NIEUWE AFFICHE VAN DE MAASBODE.

DE ROEP GAAT OVER HET LAND OP VOOR DE MAASBODE

DE VOORNAME, GROOTE KATHOLIEKE COURANT
& OCHTENDS EN AVONDS RIJK GEILLUSTREERD

35 CTS. PER WEEK	150 GLD. PER MAAND	450 GLD. PER KWARTAAL
---------------------	-----------------------	--------------------------

DE BESTE COURANT VAN NEDERLAND

In bombastische bewoordingen wordt de behaalde overwinning voorgesteld als dé historische mijlpaal in de emancipatiestrijd van de Nederlandse arbeidersbeweging. Het blakende zelfvertrouwen dat de krant daarbij etaleert zal het establishment ongetwijfeld angst hebben ingeboezemd: *"Onder welke regeeringsvorm ook, welke de partij moge zijn die over u gesteld is, als werkgever zal hij u gehoorzamen als gij het wilt."*

Coup d'etat volgens De Standaard

En inderdaad, de gevestigde orde heeft de schrik flink te pakken. Wakker geschud door de eenvoudige overwinning van de stakers en het gegons van de strijdlust door de arbeidersgelederen, bezinnen werkgevers en regering zich op hun positie. Ook in de commentaren van de burgerlijke kranten klinkt de verwarring door. De anti-revolutionaire *Standaard* rept in haar eerste reactie zelfs van een coup d'etat. *"Er is een*

krachtige, goed georganiseerde poging aangewend om de macht te verplaatsen (...) en die poging is volkomen gelukt", schrijft de krant geschrokken.

Erger kan het bijna niet voor een dagblad dat geldt als het journalistieke geweten van anti-revolutionair Nederland. Want al staan *De Standaard* en de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) formeel los van elkaar, in de praktijk zijn ze nauw met elkaar verweven, al was het alleen maar omdat ze worden aangevoerd door dezelfde 'generaal': Dr. Abraham Kuyper, die op dat moment het christelijke kabinet aanvoert.

Ook twee weken na dato is hoofdredacteur Kuyper nog steeds niet van de schrik bekomen, als hij in klassiek anti-revolutionaire stijl opmerkt: *"De bodem, waarop wij staan, is niet vast meer, de grond schijnt ondergraven, er zijn mijnen aangelegd, niemand die het ernstig opneemt met het leven van ons volk zal ontkennen: de Christelijke grondslagen zijn meer dan bedreigd. Zij zijn reeds aangetast."*

De Maasbode: 'Waarheen?'

De reactie op het stakingsgewoel van de Rotterdamse *Maasbode* is veel minder rechtlijnig.

Karakteristiek voor de wijze waarop dit katholieke dagblad zich direct na het uitbreken van de eerste staking in de strijd mengt, is een drietal wijdlopijge artikelen getiteld: 'Waarheen?'. Daarin wordt in pseudo-wetenschappelijke stijl uit de doeken gedaan wat het verschil is tussen het naturalisme - lees liberalisme en socialisme - en de christelijke leer. Vanzelfsprekend luidt de conclusie dat de christelijke ideologie te verkiezen is boven de andere twee, want die kiest voor 'Macht' in plaats van 'Recht'. De stakende arbeiders wordt verweten met hun acties voor meer politieke invloed slechts 'Macht' af te willen dwingen.

Maar niet alleen de socialisten worden door *De Maasbode* in de hoek gezet, ook de liberale levensvisie wordt van kritische kanttekeningen voorzien. Het voortdurende streven van de werkgevers naar *"stoffelijk geluk"* leidt tot uitbuiting van de arbeiders en verachting van de medemens, redeneert de krant en laat zo haar sociale gezicht zien.

En dat is misschien wel het meest opvallende in de vroege commentaren van *De Maasbode*: het begrip voor de miserabele arbeidsomstandigheden van het proletariaat dat erin door klinkt.

Dit begrip is niet los te zien van de ontwikkelingen in de katholieke kerk, waar zorg

kleio

nummer 1/95
pagina's 6 en 7

voor de zwakkeren en het ageren tegen onrecht een steeds prominentere plaats innemen. Vooral in de in 1891 verschenen encyclic *Rerum Novarum* wordt veel aandacht besteedt aan de penibele situatie waarin de arbeidersklasse als gevolg van het ongebreidelde kapitalisme in terecht is gekomen. Met de vele verwijzingen naar deze encyclic toont *De Maasbode* zich een ware papieren kansel. Ook het wondermiddel van het corporatisme dat de krant propageert als medicijn voor het stakingsvirus, ademt duidelijk de geest van *Rerum Novarum*:

"Van weerszijden dient gearbeid te worden aan de verbroedering der standen, die den weg versperren tot eendracht en sociale vrede."

De redelijke middenweg van het *Handelsblad*

Het liberale *Algemeen Handelsblad* keurt de acties van de spoorwegarbeiders direct resoluut af. Dat valt te verwachten van deze 'krant van stand', die met name in de goede handels- en middenstandsmilieus alom gelezen wordt. De staking vormt een gevaar voor de economie en dat is voor iedereen, zowel voor de patroon als voor de proletariër, een slechte zaak, zo redeneert het *Handelsblad*. Snerend naar de stakers: *"Aan zulke zaken denken de arbeiders niet. Zij kijken niet veel verder dan hun neus lang is; in dit opzicht zijn zij nog maar kinderen."*

Toch kiest dit ondernemersorgaan bij uitstek niet direct de kant van de werkgevers. Veel meer dan de andere dagbladen toont het *Algemeen Handelsblad* zich een voorstander van overleg, van hoor en wederhoor, om uiteindelijk te komen tot een redelijke middenweg. Dat geldt evenzeer voor het verleden als voor de toekomst. Wanneer beide partijen zich minder onbuigzaam hadden opgesteld, zo blikt de krant terug, dan zou de kwestie niet op de spits gedreven zijn, met alle (economische) nadelen van dien.

Hetzelfde gaat op voor de toekomst, zo onderbouwt het *Handelsblad* op 9 februari zijn krachtige pleidooi voor arbitrage tussen arbeiders en werkgevers: *"Gelden hier niet de oude, ware woorden: wij zijn allen slaven van de wet, juist om vrij te zijn."*

Een uitspraak waaraan Thorbecke zijn zegen zeker gegeven zou hebben.

Worgwetten

Wakker geschud door de eenvoudige overwinning van de arbeiders op de spoorwegdirecties en benauwd voor het gonzen van de strijd lust door de arbeidersgelederen, herneemt de gevestigde orde in de weken na de 31e januari haar stellingen. De directies van de spoorwegmaatschappijen dekken zich in tegen toekomstige stakingen door het oprichten van Bonden van Orde, die bij een nieuwe werkweigering de belangrijkste spoorwegposten veilig moeten stellen. De regering roept honderden miliciens op om rond de spoorwegemplacementen de rust te handhaven.

Religieus Nederland reageert op de radicale acties met het opzetten van katholieke en protestantse transportvakbonden en Comités van Verdediging. Deze 'Christelijke Sociale Actie' erkent de noodzaak van verandering, maar verfoeit het stakingswapen.

Het belangrijkste wapen in de strijd tegen de georganiseerde arbeiders vormen de wetsvoorstellen van de confessionele regering Kuyper. De in de volksmond al snel tot 'worgwetten' omgedoopte voorstellen bestempelen het staken bij overheid en spoorwegen tot een misdrijf, dat strafrechtelijk kan worden vervolgd. De wetten voorzien bovendien in een spoorwegbrigade die in tijden van nood het werk van de stakende arbeiders kan overnemen. Als tegemoetkoming aan het werkvolk wordt een enquêtecommissie ingesteld die de rechtspositie van de spoorwegarbeiders gaat onderzoeken.

Binnen en buiten het parlement leiden de wetsvoorstellen tot vele en heftige discussies. De rechterzijde van politiek Nederland geeft alle steun aan de geopperde voorstellen, terwijl links zich er minstens zo fel tegen verzet. Tussen wal en schip vallen de liberalen en de linkervleugels van de confessionele partijen, die het stakingsverbod te vinden gaan en meer aandacht vragen voor de schrijnende arbeidsomstandigheden.

De arbeidersbeweging dreigt met een nieuwe, dit keer algemene, werkstaking in het geval de wetten doorgang vinden. Maar het feestelijke gevoel van eenheid heeft onder tusschen plaats gemaakt voor verdeeldheid. Terwijl de syndicalisten, anarchisten en vrij-socialisten het arbeidersheil zien in een herhaling van de januaristrijd, scharen de sociaal-democraten zich slechts met grote tegenzin achter het hernieuwde stakingsdreigement. De schone schijn van eensgezindheid wordt nog enigszins opgehouden met de oprichting van het Comité van Verweer (CvW).

Dit comité moet de arbeiders beschermen tegen de burgelijke anti-stakingsmaatregelen en agitatie voeren *"(...)ter handhaving van de vrijheid van den arbeider."*

Op 26 februari 1903 laat het CvW een manifest uitgaan waarin de kabinetsvoorstellen hard worden veroordeeld. De rollen zijn een maand na de staking echter omgedraaid: het establishment herwint haar zelfvertrouwen, terwijl de vakverenigingen leden verliezen en het Comité van Verweer steeds meer verdeeld raakt.

Troelstra's 'Wat nu?'

Deels verantwoordelijk voor het verwarrende vaarwater waar de arbeidersbeweging na de januaritriomf in terecht komt, is de wispelturige houding van SDAP-voorman Troelstra.

Vlak na de bekendmaking van de wetsvoorstellen spuwt hij in de kolommen van het

N°. 12067.

Nieuwe Amsterdamsche Courant.

A°. 1870.

ALGEMEEN HANDELSBLAD.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR 3 MAANDEN.
Voor Amsterdam.....f 6.—. Voor de overige plaatsen des rijks...f 7.—.
Afschriftelijke nummers...f 0.08. Bestellingen en aanvragen franco in te zenden.
Het kwartaal moet voldaan zijn uiterlijk op den 10de van de 3e maand.
Dit blad verschijnt dagelijks, behalve op enkele feestdagen.

Woensdag 20 Juli.

UITGEVERS-DIRECTEUREN: GEBROEDERS DIEDERICH.

PRIJS DER ADVERTENTIE:
Van een tot vier regels f 1.25. Elke regel meer.....f 0.25
Aanvragen en vermelding van lidfeestigheden worden geplaatst per regel à 16 cent.
Reclames of aanbevelingen (bevoelen het Binnenslandsche Nieuws) per regel à 60 cent.
Grote letters worden berekend naar het aantal gewone regels, dat zij beslaan.

Volk nog vuur van verontwaardiging. Het voornemen van de regering om stakingen in openbare diensten strafbaar te stellen, is niet minder dan "(...)een waar caoutchouc-artikel, dat de vakbeweging van hare halve kracht beroofd." En op 15 maart over de werkstaking: "(...)deze wordt door ons aanvaard als uiterste middel, dat de arbeiders bij gemis aan voldoende gelegenheid voor een gewone beweging tegen de dwangwetten door de regering zelve wordt opgedrongen."

Opvallend is de nadruk op het dwingend karakter van deze keuze. Alleen omdat ze daar door de reactionaire maatregelen van de regering toe gedwongen worden, aanvaarden de socialistische het strijdmiddel van de politieke werkstaking.

De koerswijziging die de partijleider enkele dagen later maakt, komt daarom niet als een donderslag bij heldere hemel. In het artikel 'Wat nu?' trekt Troelstra het nut van een staking ernstig in twijfel, als hij schrijft dat alleen "(...)een flink ontwikkeld, eendrachtig

beidersbeweging voldoende gelegenheid krijgt om propaganda te voeren.

Zo proberen partij en krant te laveren langs de klippen van anarchie en reactie. Maar in de woelige stakingswateren is het slecht laveren en al snel zwakt het socialistische schip stuurloos rond. Het zet zich af tegen de anarchisten zonder zich van hen los te kunnen maken, de reactionairen dreigt ze het ene moment te rammen om ze vervolgens op sleeptouw te nemen. Het verlossende bakken wil maar niet verschijnen en zowel de SDAP als het *Volk* lijken gedoemd om op de klippen te lopen.

Van Maasbode tot 'Raasbode'

Veel vaster op koers ligt *De Maasbode*. Had de krant vlak na de staking nog ruimschoots oog voor de grieven van de stakers, na het indienen van de wetsvoorstellen is van deze barmhartigheid weinig meer te bespeuren. Onder leiding van hoofdredacteur Thompson jr. stelt *De Maasbode* zich vierkant achter de kabinetsplannen op: "(...)het was toch hier reeds voor ieder klaar, welken weg de Regering en al de landskinderen op moesten om het bedreigde Vaderland in veiligheid te stellen."

Deze opstelling gaat gepaard met meedogenloze uithalen naar iedere partij die het waagt om de wetten in twijfel te trekken. Vooral de weifelende houding van het *Handelsblad* moet het ontgelden. *De Maasbode* verwijt het liberale dagblad "(...)volmaakt op revolutionaire bodem te staan", omdat het *Handelsblad* meent dat de overheid geen rechten, maar slechts plichten heeft. Ook de socialistische krijgen het in de katholieke kolommen zwaar te verduren. Al beweren ze in het *Volk* niet uit te zijn op een politieke werkstaking, een socialist blijft volgens *De Maasbode* altijd een socialist en dus per definitie onbetrouwbaar: "(...)want als het er op aan komt, spreekt men elkaar toch weer aan met 'mannen, broeders', waarvan Domela Nieuwenhuis en zijn anarchisten getuigen kunnen."

Terwijl *De Maasbode* in haar aanvallen op de liberale en socialistische pers wild om zich heen slaat, lijkt ze niet veel te raken. Vaak verdrinken de argumenten in holle retoriek die met de werkelijkheid weinig meer van doen heeft. Meer en meer raakt het sociale gezicht van het Rotterdamse dagblad op de achtergrond en komt het militant-conservatieve karakter bovendien dat *De Maas-*

Hoewel de stakende arbeiders zich doorgaans zeer gedisciplineerd gedroegen, werden in de grote steden maatregelen genomen om de orde te handhaven. In Amsterdam leidde dat bijvoorbeeld tot gewapende begeleiding van sommige transporten.

socialistisch proletariaat" in staat is om succes te hebben tegen een gewaarschuwde bourgeoisie.

Toch stapt de SDAP niet uit het CvW dat de werkstaking voorbereidt. Dat zou de partij te veel gezichtsverlies opleveren en haar bovendien beroven van een belangrijk pressiemiddel. Om te voorkomen dat de staking daadwerkelijk wordt uitgeroepen, probeert het *Volk* de regering ertoe te bewegen haar besluit in te trekken. Voorgesteld wordt de wetsbehandeling uit te stellen, zodat de ar-

kleio

nummer 1/95
pagina's 8 en 9

N° 16499

ABONNEMENTSPRIJS PER KWARTAAL
(binnen bij vooruitbetaling)

Nederland en Nederland 1 2.30 + 19 ct. toezend.
België en het buitenland 1 2.30 bij dagl. of
wekelijks toezending.
Ned.-Indië (post) 1 4.30 bij wekel. toezending.
Van het stad in het buitenland bij de meeste
abonnees worden tegen lagere prijs, wegens
verval in frankokosten.

— 7½ maas

De Standaard

Antirevolutionair Dagblad voor Nederland.

A^o 1926.

ADVERTENTIEPRIJS:

Van 1-4 regels f 1.00
met inslag van bezwaarsom.

Iedere regel meer 0.45
Reclameberichten: per regel 0.20
Liefdeparus: per regel 0.25

Postcheque na Girodienst 1926
Gem. Girodienst Amsterdam N 715

Bankier: Nao. HANDEL-MATTHIASZ, Amsterdam,
aan wie alle voor ons bestemde belangen kunnen
worden gediend.

Redactie: N. Z. VOORBURGWAL 55-60, AMSTERDAM.
Telefoonnummers 42127, 42315 en 30555.

ROTTERDAM Tel. No. 19212, — **Kadeville: DEN HAAG** Tel. No. 14893
ARNHEM Tel. No. 2322, **UTRECHT** Tel. No. 208, **ZWOLLE** Tel. No. 1976

VIER-EN-VIJFTIGSTE JAARGANG
Amsterdam, Vrijdag 29 Januari

RUPLAATS VAN MEDWERKERS, INKOMEN EN STOKKEN
van de Redactie.

ADVERTENTIES, BACKLASHES EN
aan de Administratie.

De kop van De Standaard, anno 1926.

bode in die jaren zo kenmerkte, en haar de weinig illustere bijnaam 'De Raasbode' bezorgde.

Het Handelsblad: 'Non Possumus'

Het *Algemeen Handelsblad* houdt zich verre van emotie. Met haar typisch zakelijke redeneertrant onderscheidt dit "reeders en bankiersorgaan" zich duidelijk van de felle retoriek die de andere dagbladen bezigen.

In het debat dat ontbrandt rond de ingediende anti-stakingswetten neemt het *Handelsblad*, net als de liberalen in het parlement, een tweeslachtige houding in. De door en door liberale krant heeft vooral moeite met de verregaande staatsbemoeienis die uit de wetten voortvloeit. Een bemoeienis die niet spoort met de door de liberale ideologie voorgestane "Nachtwakersstaat". Bij de presentatie van de wetten spreekt het *Handelsblad* een 'non-possumus' uit: de krant zal zich alleen uitspreken voor de wetten wanneer de regering zorg zal dragen voor de rechtspositie van de arbeiders.

"Geen recht zonder plicht. Maar ook geen plicht zonder recht. Dat is een heilig beginsel van liberalen huize, dat de huidige liberalen voor niets ter wereld prijs mogen geven", schrijft het *Handelsblad* op 4 maart.

Uiteindelijk legt de krant zich, net als de liberale partijen, toch bij de anti-stakingswetten neer. Echter niet van harte, zo is af te lezen uit het volgende citaat: "Eene liberale regeering zou er allicht anders over hebben gedacht dan deze, maar deze regeering denkt er nu zoo over. Het voorstel is nu eenmaal ingediend; - laat ons in dat feit berusten en het de regeering niet lastig maken door het opwerpen van (...) bezwaren die toch ter hoogste het Staatsbeleid betreffen, niet een Staatsbeginsel."

De kritiek van links en rechts die zij op haar weifelmoedige opstelling krijgt, legt het *Handelsblad* hooghartig naast zich neer. Niet de pers, maar de stakers en de regering zijn verantwoordelijk voor het huidige conflict, zo benadrukt de krant in een opmerkelijke lofzang op het eigen metiër: "Want in deze dagen van strijd en angst en staking is er ééne soort van menschen die bij de grootste staking het hardst werkt, die de sekure kalmte niet verliest en, welke partij ze ook zijn toegedaan, als ze aan 't werk zitten, partijloos worden(...). Het zijn de verslaggevers van de groote bladen, de onpartijdige geschiedschrijvers van den dag."

Verbale krachtpatserij in De Standaard

Met dezelfde stelligheid als in het parlement verdedigt Kuyper in 'zijn' *Standaard* de door hem gepresenteerde wetsvoorstellen. Deze zijn volgens de premier-hoofdredacteur een noodzakelijk kwaad om onzedelijke contractbreuk en dwang tot solidariteit te bestrijden. Het derde strafrechtartikel, het instellen van een commissie die de arbeidsomstandigheden bij de spoorwegen moet gaan onderzoeken, is naar de mening van de anti-revolutionaire voorman bovendien een toonbeeld van rechtvaardigheid en bedachtzaamheid.

Aan de vooravond van de tweede staking geeft de krant aan op welke punten de regering de spoorwegarbeiders tegemoet wil komen. Naast overheids-toezicht op hun loon en rechtspositie stelt *De Standaard* de arbeiders een onafhankelijk scheidsgerecht in het vooruitzicht. Een aanbod dat "(...)aan dit personeel alles geeft wat het billijkerwijze wensen kan", klopt Kuyper zichzelf op de borst.

Naast zalvend taalgebruik worden de kolommen van *De Standaard* in deze periode vooral geregeerd door verbale krachtpatserij. Daarbij wordt niemand gespaard, zeker de li-

beralen niet. Net als in *De Maasbode* wordt het liberale 'non possumus' in *De Standaard* flink de oren gewassen. Nu ze de schoolstrijd hebben verloren, zijn de liberale partijen wanhopig op zoek naar nieuwe contro-versen, bijt de krant haar tegenstanders toe. Zo wanhopig zelfs, dat ze recht in de armen van het proletariaat lopen: "De socialisten en anarchisten lachen in hun vuistje."

Haar grofste geschut bewaart *De Standaard* voor de arbeidersbeweging. De bewering van de socialistische parlementariër Hugenholz dat de staking niet zo ernstig was, wordt met ironie en overdrijving belachelijk gemaakt.

Het revolutiegevaar is nog lang niet geweken, waarschuwt het anti-revolutionaire blad de natie. De soldaten moeten onder de wapenen blijven, totdat het gevaar is geweken.

Het onverzoenlijke Volksdagblad

Na het bekend worden van de "hondsche muilbandwet" werpt *Het Volksdagblad* zich nog meer dan daarvoor als een terriër in het nationale stakingsdebat. Alle retorische registers worden opengetrokken om de wetsvoorstellen in een kwaad daglicht te stellen. Stelselmatig weerlegt de krant de burgerlijke motieven voor het indienen ervan, bijvoorbeeld door te stellen dat het ongeloofwaardig is een staking te bestempelen als een bedreiging van de maatschappelijke orde, als je zelf met militair geweld dreigt.

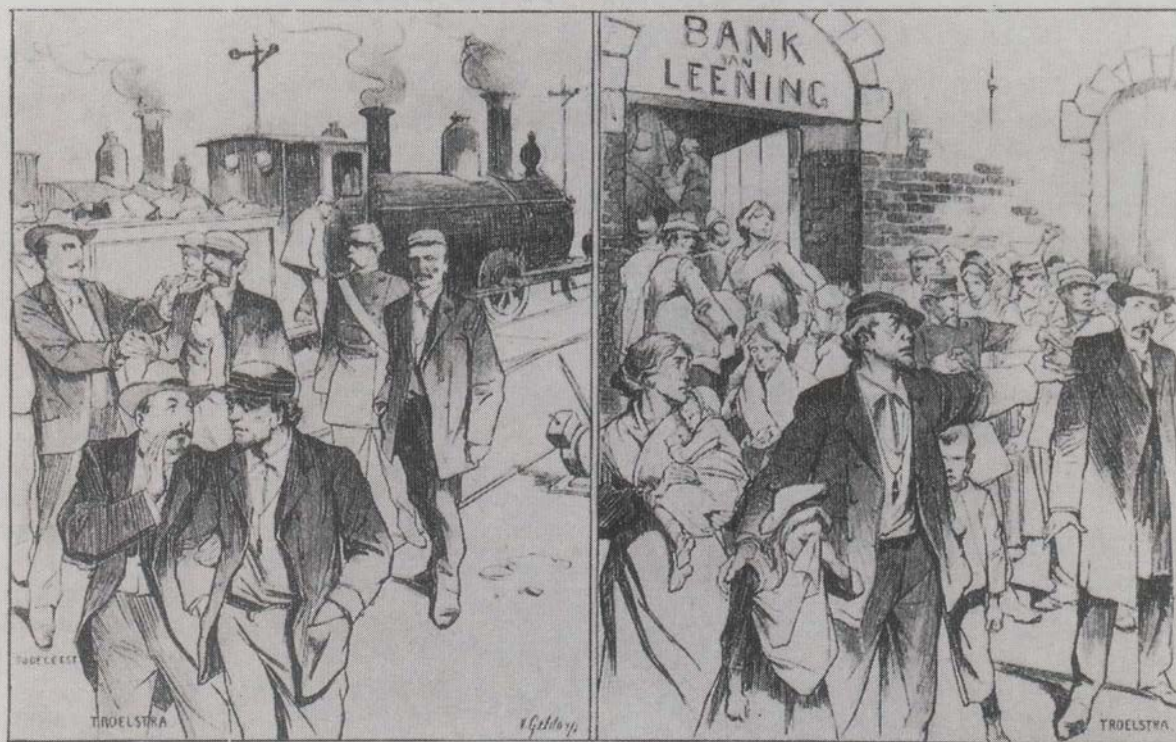
Krijgt *Het Volksdagblad* hierbij in het begin nog steun van een aantal liberale organen en vooral van het socialistische *Volk*, in de laatste weken voor de staking volhardt het dagblad als enige in haar onverzoenlijke opstelling.

Wagonladingen vol sentiment worden over de lezers uitgestort om hen het naderende onrecht te doen inzien:

"De bourgeoisie heeft zich het bedrieglijk

Ontslagen deelnemers aan de tweede spoorwegstaking verwijten Troelstra dat van de toegezegde steun niets terecht gekomen is. (Volksdagblad)

Stakers en Stakkers.

Mr. TROELSTRA in de Tweede Kamer:
Alleen in Engeland is wekelijks een ton gouds
toegezegd voor de stakers!"

Ontslagen Spoorwegbeambten, broodeloos geworden.
tot Mr. TROELSTRA: „Waar blijven jehi nu met
je tonnen gouds uit Engeland? Geef ons nu te
eten! Onze vrouwen en kinderen lijden gebrek.”

masker van het gelaat gerukt en zich vertoond in hare ware gedaante, als den brutalen roofridder van den geldzak, die met ruw geweld den overmoedige weer ten neer poogt te werpen en te binden aan handen en voeten, opdat hij weerloos zij en geheel overgeleverd aan de winstzieke willekeur zijner overheersers.”

Na het verschijnen van Troelstra's 'Wat nu?' worden ook de socialisten zonder pardon aan de schandpaal genageld. Bijvoorbeeld op 28 maart onder de kop 'Onverantwoordelijk geschrijf': "Om beurten wordt dezelfde werkstaking al naar in het in Troelstra's politieke kraam te pas komt, nu eens een politiek en dan weer een anarchistisch karakter toegedicht. Is het niet walgingwekkend van oneerlijkheid."

Het zijn vooral deze aanvallen op Troelstra die de SDAP'er en Volksdagblad-aandeelhouder S.J. Pothuis er in juni van dat jaar toe brengen zijn eigen krant te bestempelen als "anarchistische modderspuit".

De droom wordt een nachtmerrie

Binnen de Tweede Kamer tekent zich inmiddels een duidelijke meerderheid vóór de 'worgwetten' af. De liberalen gaan overstag

wanneer Kuyper garandeert dat de rechtspositie van de transportarbeiders wordt geregeld zodra de wetten worden aangenomen.

De roep om een tweede, nu algemene, werkstaking wordt steeds luider. De hechte verdedigingslinie van werkgevers en regering ten spijt, stemt het Comité van Verweer op 2 april voor een nieuw arbeidsconflict. Drie dagen later is de staking een feit.

Het establishment maakt dankbaar gebruik van de verwarring in het arbeiderskamp. Bekend met de tactieken van de tegenpartij - zelfs het tijdstip waarop de staking aanvangt blijft niet geheim - kost het de werkgevers weinig moeite adequaat te reageren op het wegvallen van een deel van de arbeiders. De Bonden van Orde en opgeroepen militairen doen hun werk. Het personeel van de grotere spoorwegstations is nog wel bereid mee te doen, maar algemeen is de staking bij lange na niet. Veel arbeiders kiezen, met de gevolgen van de nieuwe wetten in het achterhoofd, eieren voor hun geld. De treinen blijven rijden, wat het stakerskamp demoraliseert.

Op 10 april maakt het CvW officieel een einde aan de nu definitief verloren strijd. De verslagenheid van de arbeiders uit zich tijdens inderhaast bijeengeroepen vergaderin-

kleio

nummer 1/95
pagina's 10 en 11

gen, waar tierende en huilende werklieden hun woede bekoelen op café-interieurs.

Voor veel arbeiders zijn de gevolgen van de mislukte strijd enorm. Van de 1500 stakers sturen de spoorwegdirecties er 1000 voor goed naar huis. In de haven is de rol van de vakbonden volledig uitgespeeld. Voortaan worden arbeidsovereenkomsten individueel geregeld, en kwesties als het verplichte vakbondslidmaatschap en het verwerken van besmet goed zijn definitief in de het voordeel van de werkgevers beslist.

Moed der wanhoop in *Het Volksdagblad*

Het Volksdagblad is woedend, deze radicale krant verwachtte immers het meeste van de staking.

"De keuze lijkt ons niet moeilijk", schrijft het blad nog op 6 april, *"Aan den eenen kant een smadelijke nederlaag en de zekerheid van volkomen economischen en maatschappelijke ondergang, aan den anderen kant daarentegen (...) een schitterende overwinning van den arbeid, een prachtige daad van het proletariaat voor waarheid, recht, vooruitgang en orde!"*

Als die schitterende overwinning er niet komt, strooit *Het Volksdagblad* kwistig met scheldkanonnades. Het optreden van het kabinet omschrijft de krant als *"Een geweldadige onderdrukking van alle waarlijk onafhankelijk denken, zich uitend in fnuiking der arbeidersbeweging, door middel van strafvervolgung, militair dwangregime en politiewillekeur."*

Grootste zondebok is de SDAP en dan met name haar leider Pieter Jelles Troelstra. Niet de zwakte van de vakbeweging, maar de passieve houding van de sociaal-democraten deed de staking mislukken, zo schrijft de krant op 15 april. *"Zoals deze groote partijman Troelstra dacht en handelde in het groot, deden kleine partijmannen in het klein. Zij hielden een klein slagje om den arm, zij werkten niet met volle geestdrift aan de beweging mee..."*

Desondanks blijft *Het Volksdagblad* zweren bij het stakingswapen. Ze houdt haar lezers voor dat er van een nederlaag geen sprake is. In een redenering die meer stoelt op de moed der wanhoop dan gezonde realiteitszin, bestempelt de krant de arbeiders tot de *"morele overwinnaars"* van het conflict. Veel meer dan daarvoor zouden de stakers door drongen zijn van hun *"sociale roeping"* en *"klassebesef"*.

Voor *Het Volksdagblad* is er nog steeds maar één weg: die van een revolutie van onderaf. Met steeds grotere regelmaat dreigt de krant met het omverwerpen van de bestaande orde. *"Daardoor wordt alle reactie van misdadige Regeeringen gecompenseerd (...)"*

De parlementaire weg van het Volk

Typerend voor de verwarring in de sociaal-democratische gelederen is de late reactie, op 12 april, van het *Volk* op het mislukken van de staking. De SDAP-krant drukt de arbeiders op het hart de acties met onmiddellijke ingang te beëindigen en niet te luisteren naar de oproep van een Amsterdamse vakvereniging om door te staken. Dat zaait slechts tweedracht in het eigen kamp en zou betekenen, vervolgt de commentaarschrijver met gevoel voor dramatiek, dat de stakers:

"(...) Na door de bourgeoisie te zijn gehavend ook nog de tanden in elkaars vleesch zetten."

In hetzelfde artikel neemt de redactie alvast een voorschot op de vraag waaraan volgens haar de geleden nederlaag te wijten is. In ieder geval niet aan de 'politiekers' van de SDAP, zoals *Het Volksdagblad* beweert. Het is eerder het gebrek aan eenheid en actiebereidheid onder de arbeiders zelf geweest dat de staking deed mislukken, aldus het *Volk*. De staats- en geweldsmacht die de bourgeoisie daar tegenover kan stellen is bovendien nog te groot, zo redeneert de krant. De les die het *Volk* daaruit trekt, is dat het *"paardemiddel van de algemeene werkstaking"* heeft afgedaan. In de strijd tegen het kapitalisme moet daarom definitief voor de parlementaire weg worden gekozen.

De manier waarop de gevestigde orde haar overwinning bejubelt, is voor het *Volk* aanleiding een waar spervuur van aanvallen te openen. Vooral de spoorwegdirecties moeten het ontgelden. Zij botvieren volgens het socialistische orgaan met een wreed genoegen hun *"(...) misdadige wraakzucht"* op de overwonnenen.

"De armoede, de wanhoop, de waanzin (...)", in jammerende bewoordingen beschrijft het *Volk* het leed van de getroffen arbeiders.

'Geen reactie', sust De Standaard

Tijdens en na de staking reageert *De Standaard* met opvallend beschouwende betogen. Zo destilleert de krant in het artikel

'Politiek' uit de stormachtige gebeurtenissen drie belangrijke ontwikkelingen: het teleurstellende stemmen van de vrijzinnig-democraten tegen de 'worgwetten', de late steun van de liberalen in het algemeen en vanzelfsprekend vooral de sympathie van het overgrote deel van de bevolking, pers en politiek voor de standpunten van het christelijke kabinet.

Het blad strooit ook het nodige zout in de wonden van het arbeiderskamp. Op 22 april schrijft de krant: *"Aldus heeft de sociaal-democratie de vakbeweging, die op zichzelf zo uitstekend werken kan, politiek vergiftigd en in den grond bedorven, en het zal jaren kosten, eer de vakbeweging zich door tegengif herstellen kan van de klap dien de sociaal-democratie haar toebracht."*

Aan de andere kant komt, nu het revolutiegevaar geweken is, het sociale gezicht dat de krant voor de stakingen had voorzichtig weer naar voren. Op 11 mei gaat de kritiek op liberalen, socialisten en anarchisten voor het eerst gepaard met een meer progressieve boodschap: een reactionaire reflex in het sociale en politieke leven moet vermeden worden, zo probeert de krant de gemoederen te sussen.

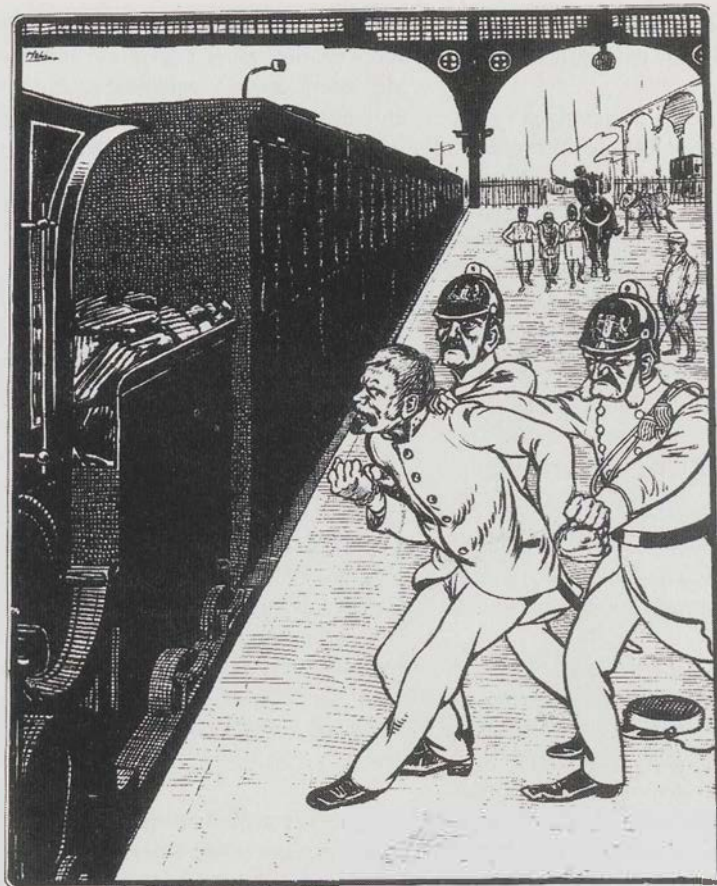
"Geen reactie wil zeggen, geen achteruitlopen op den weg, die dankzij ook de actie van de anti-revolutionaire partij, in de laatste jaren werd ingeslagen."

'Welgezinde werklieden!' in De Maasbode

Als de staking nog in volle gang is, poogt *De Maasbode* op emotionele en strijdlustige wijze de katholieke arbeiders de waanzin van een tweede staking in te laten zien. Met een vet, groot gezet lettertype roept de krant het werkvolk op de regering te steunen in haar strijd tegen de *"terreur"*. *"Welgezinde werklieden!"*, staat op de voorpagina van 8 april te lezen, *"De ontzettende leugencampagne houdt aan (...). Ge wordt bedrogen en overstelpt met een vloed van leugens zoo groot en zoo tastbaar, dat gij ze u in kalme tijden nooit en nimmer op de mouw zoudt laten spelden (...). Op dus alle ordelievenden, op naar de Christelijke bonden!"*

Als de strijd gestreden is, heeft de katholieke krant weinig mededogen. In het redactioneel van 18 april denkt men er niet over de ontslagen stakers vergiffenis te schenken. Alleen op zeer zware voorwaarden, zoals een proeftijd, mogen ze weer worden aangenomen. Socialist, anarchisten en opvoerkraaiers moeten uit het personeel "ge-

*Spoorkoelies.
Spotprent van Albert Hahn in Het Volk
van 15 februari 1903 op het regeringsoptreden
tegen de spoorwegstakers.*

zuiverd" worden, omdat ze anders als "rotte appels" het werk zouden blijven saboteren. Straf en schuld zijn immers niet te scheiden begrippen, zo stelt *De Maasbode*.

Toch toont de krant, net als *De Standaard*, ook weer haar sociale kant. "De wrok zal allicht bij een enkele [arbeider] nog diep in het hart zitten om, waar de kans schoon is, in een of andere wandaad naar buiten uit te breken", waarschuwt *De Maasbode* in een hoofdartikel met de veelzeggende kop 'De geest der ontferming'. Om te vervolgen met: "Elke patroon raadplege zijn goed hart maar ook en op de eerste plaats zijn geweten en zijn recht."

Einde verdraagzaamheid *Handelsblad*

Als de tweede staking een feit is, keren de commentaren van het *Handelsblad* zich fel tegen de stakers en hun leiders. Plotsklaps is het afgelopen met de verdraagzaamheid en het zoeken naar een middenweg. De krant neemt stevig stelling tegen het door Domela Nieuwenhuis gepropageerde "allemans-stemrecht" en tegen progressieve intellectuelen als Frederik van Eeden, die de staking goedpraten. Sprak de krant eerst nog over enquêtes en arbeidersrecht, nu werpt ze zich zelfs op als verdediger van het verbod op

het lidmaatschap van sommige vakverenigingen.

Desondanks vervalt de krant nauwelijks in scheldpartijen of eenzijdigheid.

Na het mislukken van de staking laat de krant zich toch even gaan. Heroïsch verhaalt het *Algemeen Handelsblad* over de goede daden van de militairen en roept het land op een "Hartelijke dankhulde" te brengen aan de miliciens, die de eenheid in het land hebben weten te bewaren.

De 'krant van stand' eindigt echter weer in stijl, wanneer het blad oproept tot "samenwerking in plaats van strijd, respect in plaats van minachting".

Conclusie

Eén van de conclusies die uit het voorafgaande getrokken kan worden, is dat de standpunten van de vijf kranten zeer divers zijn. Dat geldt ook voor de manier waarop ze die standpunten uitdragen. Het felle *Volksdagblad* opent andere retorische registers dan het immer redelijke *Handelsblad*, enzovoort.

De vraag is: bestaat er een verband tussen de (politiek-maatschappelijke) *signatuur* van een dagblad en de vorm waarin ze haar *propaganda* giet?

kleio

In het onderzoek waarop dit artikel werd gebaseerd, is geprobeerd een aantal van deze dwarsverbanden te achterhalen. Daarvoor is in de eerste plaats bekeken van welke soorten propaganda de vijf kranten zich tijdens de spoorwegstakingen bedienden. Dat zijn er ruwweg vier, zo blijkt: rationele retoriek, meewerkende propaganda, strijdlustige propaganda en rationele onderscheiding. Het grootste deel van de stakingspropaganda valt in de categorie 'rationele retoriek'; alinea's vol met uitleg of onderbouwing, vaak dienend als opstapje naar andere vormen van propaganda.

Het dagblad dat het algemeen belang benadrukt, een veelal verzoenende houding inneemt of de lezers wijst op hun morele plichten, gebruikt, in jargon, 'meewerkende propaganda'.

Daar tegenover staat de 'strijdlustige' variant: een vorm van propaganda die wordt gekenmerkt door een felle, irrationele en op de tegenstander gerichte stijl.

Ook met de vierde en laatste vorm van propaganda zet de propagandist zich af tegen zijn tegenstander. Niet door hem belachelijk te maken, maar door te wijzen op de onderlinge verschillen in ideologie en theorie. Rationeler dus, vandaar de naam 'rationele onderscheiding'.

Het gebruik van de drie laatstgenoemde propaganda-categorieën blijkt inderdaad samen te hangen met de signatuur van de dagbladen. Alleen de 'rationele retoriek' is in ongeveer gelijke mate in alle leggers terug te vinden en kan daarom gekarakteriseerd worden als 'basispropaganda'. Van *Maasbode* tot *Volk*, van liberale spreekbuis tot anarchistische modderspuut, stuk voor stuk motiveren de kranten hun standpunten en geven ze hun lezers uitleg over de achtergronden van beide stakingen.

Typerender is het gebruik van de overige propagandavormen. 'Meewerkende propaganda' blijkt vooral het handelsmerk van de conservatieve dagbladen, die deze retoriek duidelijk vaker dan hun progressieve tegenvoetters in de kolommen opvoeren. Conservatief in die zin, dat die kranten zich in hun redactionelen voortdurend kanten tegen eisen van de stakers, het stakingswapen dat zij hanteren alsook tegen maatschappelijke hervormingen in het algemeen. Dat zijn in dit geval *De Standaard*, *De Maasbode* en, in iets minder mate, het *Handelsblad*.

Strijdlustige propagandatechnieken als het aanvallen van de tegenstander en het inspeelen op onrustgevoelens lijken vooral voorbehouden aan progressieve propagandisten. Dat zijn hier het *Volk* en *Het Volksdagblad*,

die zich in hun strijd voor de arbeider en tegen het establishment vaak uiten in niet mis te verstane bewoordingen. De hierboven aangehaalde citaten spreken wat dat betreft voor zich.

Blijft over de retorische categorie waarin theorie en polarisatie hand in hand gaan. Deze 'rationele onderscheiding' is voornamelijk terug te vinden in de kolommen van *De Standaard* en *De Maasbode*. Deze onderscheiden zich van de andere kranten doordat ze een religieuze stroming vertegenwoordigen. Het lijkt het erop dat dergelijke 'papierenen kansels' zo hun eigen retorische rituelen hebben, zodat voorzichtig ook van religieuze propaganda gesproken kan worden.

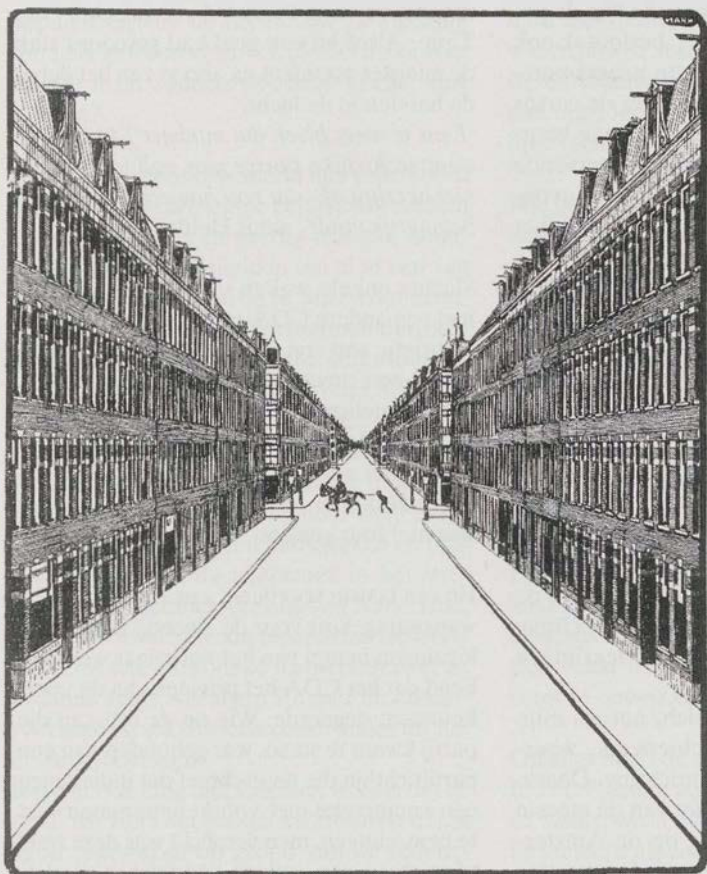
Propaganda in de klas

Het historisch onderzoek naar de relatie tussen de signatuur van de propagandist en de aard van de gevoerde propaganda heeft haar eindstation nog lang niet bereikt. Behalve op de spoorwegstakingen van 1903, is het immers toe te passen op vele thema's in allerlei perioden van de geschiedenis. Te denken valt bijvoorbeeld aan de Patriottenstrijd aan het einde van de achttiende eeuw. Een conflict, waarin de kranten voor het eerst gebruikt werden als wapen in een politieke strijd.

Propageerden de conservatieve regenten hun standpunten op een andere wijze dan de progressieve patriotten?

Een dergelijke manier van kijken naar kranten en propaganda is niet alleen interessant voor wetenschappers. Ook voor docenten biedt het talrijke mogelijkheden.

Krantekolommen maken geschiedenis tastbaar, ademen de sfeer van een tijdperk of een specifiek moment. Doordat bovendien alleen al de gehanteerde stijl kan verraden om wat voor krant het gaat, wordt het mogelijk de leerlingen mee te laten doen en denken. En daar hoort het zeker in de geschiedenisles toch om te draaien.

Zo zag Hahn de uiterste consequentie van Kuypers wetsvoorstellen na de spoorwegstaking: een onder dreiging van militair optreden uitgestorven arbeidersbuurt.

De organisatie van de macht: het taaiste wat er is

Hans Righart

Toen ik de aankondiging van het symposion 'De Dag van de Staatsinrichting' op een poster zag, dacht ik: dat klinkt goed. Feestelijk en plechtig tegelijk. Het jaar van de staatsinrichting zou nog flinker zijn geweest, maar een dag is ook al heel mooi. Toch stemde die aankondiging mij tegelijkertijd nadenkend. Want alles waar een dag of een jaar voor georganiseerd wordt, daar is iets mee aan de hand; dat is niet in orde en verdient onze aandacht, ons geld of allebei, of het nu gaat om ouderen, dieren, vrouwen, hart- en vaatziekten, het milieu of de homoseksuele medemens. En ik wil er wat om verwedden dat er ook met de staatsinrichting iets mis is.

Dit artikel is een bewerking van de lezing van prof.dr. Hans Righart op 21 april 1994 ter gelegenheid van de door de VGN georganiseerde Dag van de Staatsinrichting.

Een aantal jaren geleden moest ik in Utrecht het programma voor mijn kersverse specialisatie Politieke Geschiedenis in elkaar zetten. Omdat ik vond dat de inrichting van ons staatsbestel tot de essentialia van de politieke geschiedenis behoort, besloot ik ook een cursus staatsinrichting te programmeren. Ik heb lang over de titel van de cursus nagedacht, aangezien ik al een vaag voor gevoel had dat dit niet het meest wervende programma-onderdeel zou zijn. Het avontuurlijkste dat ik kon bedenken was: 'het schip van staat'.

De belangstelling was ondanks deze opwindende titel bedroevend: voor het schip van staat monsterden welgeteld drie lichtmatrozen aan. Het schip is nooit uitgevaren en ik besloot pas weer enige aandacht aan het onderwerp staatsinrichting te geven, zodra mijn afdeling qua studentenaantallen uit de gevaarzone zou zijn.

Docenten in het voortgezet onderwijs kunnen zich die luxe niet veroorloven, vrees ik; zij gaan echt een jaar van de staatsinrichting tegemoet en - erger nog - hun leerlingen ook.

Leerlingen interesseren zich, net als mijn studenten politieke geschiedenis, waarschijnlijk niet voor staatsinrichting. Daarin verschillen zij overigens niet van de meeste burgers. Ik zou niet graag op de Amsterdamse Pont over het IJ, waar iedere woensdagochtend via de radio de vox populi te

horen is, vragen naar de kiesprocedure voor de Eerste Kamer, de betekenis van het initiatiefrecht of het principe van evenredige vertegenwoordiging. En in mijn somberste uren denk ik ook wel eens dat ook politici - met uitzondering van Hans van Mierlo natuurlijk - de inrichting van ons staatsbestel geen bal interesseert. Twaalf jaar Lubbers aan de macht hebben het beginsel van het dualisme tot een schimmige herinnering gemaakt.

In het voorjaar van 1994 kritiseerde NRC-columnist Heldring op ongewoon hardhandige wijze de toenmalig minister-president. Aanleiding was de inderdaad treurige vertoning rond de IRT-kwestie, waarbij van te voren al vaststond dat geen van de twee verantwoordelijke bewindslieden de rekening van dit wanbeleid zou betalen door op te stappen en *minister* van Thijn een ambtsbericht mocht ontvangen van *burgemeester* van Thijn. Alsof hij een goal had gescoord stak de minister-president na afloop van het debat de handen in de lucht.

'Eens te meer bleek dat minister Lubbers de staatsrechtelijke portee van politieke zaken niet begrijpt of - dat zou nog erger zijn - onbelangrijk vindt', aldus Heldring.

Slechts enkele weken voor de IRT-affaire had een andere CDA-minister met een amice-briefje aan zijn collega van economische zaken een onwelriekend staaltje van politiek cliëntelisme ten beste gegeven. Het oordeel van de minister-president spotte opnieuw met alle staatsrechtelijke mores: minister Bukman had fouten gemaakt, maar was niet fout geweest.

En een laatste voorbeeld van staatsrechtelijk wangedrag: kort voor de Tweede Kamerverkiezingen in mei van het vorig jaar werd bekend dat het CDA het principe van de voorkeurstem negeerde. Wie op de lijst van die partij kwam te staan, was gebonden aan een partijrichtlijn die voorschreef dat indien men een kamerzetel met voorkeurstemmen wist te bemachtigen, men verplicht was deze zetel af te staan aan collega-kandidaten die hoger op de lijst geplaatst waren.

kleio

nummer 1/95
pagina's 14 en 15

Men kan zich afvragen of deze gang van zaken, waartegen de Kiesraad formeel geprotesteerd heeft - niet een gemaskeerde reddingsactie was voor de bekendere namen op de kieslijst, toen duidelijk werd dat ook het CDA ten prooi gevallen was aan de luimen van de zwevende kiezer.

Het Athene aan de Noordzee

Met de kanttekening dat er na bijna dertig jaar D66 nog een hoop mooi werk te doen is op het terrein van de staatkundige gezondmaking van Nederland, verwissel ik de actualiteit even voor de geschiedenis.

Er bestaat in ons land een geliefkoosd zelfbeeld, waarin Nederland geportretteerd wordt als een bastion van de democratie, een soort Athene aan de Noordzee. Is onze natie niet opgerezen uit de strijd tegen de tyrannie van het Spaanse absolutisme; was ons land niet reeds in 1848 in het bezit van een van de modernste grondwetten van Europa? Zijn wij in onze omgangsvormen, waarbij iedereen ongevraagd tegen elkaar jijft en jouwt, niet het meest egalitaire volk ter wereld? Is het hebben van kapsones niet het ergste verwijt dat een Nederlander kan treffen en dankt onze vorstin niet haar grote populariteit aan de mythe dat zij eigenlijk een hele gewone vrouw is, die door Jan Rap en zijn maat zomaar op straat gekust mag worden?

Het is zoals reeds opgemerkt een geliefkoosd zelfbeeld en ook menige eerstejaars student koestert het als een prettig axioma. Daarom heb ik er aardigheid in om al in een van eerste hoorcolleges erop te wijzen dat de invoering van het algemeen mannenkiesrecht in 1917 het resultaat was van een ordinaire koehandel tussen vooruitstrevend liberalen en confessionelen. Het algemeen mannenkiesrecht werd immers op de christelijke partijen afgekocht met de volledige financiële gelijkstelling van het bijzonder onderwijs. Tot dat moment hadden katholieken en protestanten vooral dwarsgelegen in het streven naar de democratisering van Nederland; ze waren ofwel gewoon tegen zoals de CHU en de meeste katholieke Kamerleden, of zij kwamen zoals Abraham Kuyper met onuitvoerbare en seksistische constructies als het huismanskiesrecht.

Iets wat ook lang niet iedereen weet is dat de ARP tot 1953 het passief vrouwenkiesrecht heeft afgewezen op grond van de redenering dat de politiek het natuurlijk domein van de man was.

Let wel: we schrijven 1953. Aan de vrouw, die door God geschapen was als een 'hulpe' van de man, kwamen volgens de antirevolutionaire mannenbroeders de zorg en trouw toe.

Tussen die uiterst moderne grondwet van 1848 en de invoering van het algemeen mannenkiesrecht liggen bijna zeventig jaar. Aan dat bijzonder langgerekte en uiterst moeilijke democratiseringsproces zou men de gedachte kunnen verbinden dat '1848' te vroeg voor Nederland is gekomen, dat die haast uit de lucht gevallen grondwet met andere woorden veel te modern was voor dit conservatieve en regenteske landje.

Deze gedachte is uitgewerkt door een van mijn Utrechtse voorgangers, professor Boogman, en ik heb vijf jaar geleden in mijn inaugurele rede *Politieke Cultuur: een Omgevingsverkenning* (1989) daarop voort proberen te bouwen door de antipapistische Aprilbeweging van 1853 te beschouwen als een kortsluiting tussen enerzijds een gemoderniseerde politieke structuur en anderzijds een politieke cultuur, die in feite nog niet rijp was voor het democratisch pluralisme dat die nieuwe grondwet impliceerde.

Zoals bekend ging het bij de Aprilbeweging om een protestantse protestactie tegen het voorgenomen herstel van de katholieke kerkhiërarchie. Dat herstel van de bisschoppelijke hiërarchie, dat menige dominee deed waarschuwen voor de terugkeer van inquisitie en brandstapels, was in feite niet meer dan een logisch gevolg van het grondwettelijke recht op vrijheid van vereniging.

Wie op grond van dit voorbeeld '1848' wil beschouwen als een soort politieke illustratie van de wet van de remmende voorsprong, begrijpt ook waarom '1917' zo lang op zich liet wachten.

Hoe het ook zij: het Athene aan de Noordzee kent in ieder geval een lange en taaie traditie in het beknotten van volksinvloed.

Zelfbestuur en staatsbeheer

Eerder dan de democratisering van Nederland had zich de verzuiling voltrokken. Dit religieus-culturele apartheidssysteem begon zich vanaf het laatste kwart van de vorige eeuw te ontwikkelen.

Onlangs heeft de Amsterdamse politicoloog Ido de Haan in zijn proefschrift *Zelfbestuur en staatsbeheer* (1994) die verzuiling geïnterpreteerd als een alternatief voor verstatelijking, een compromis tussen zelfbestuur en staatsbeheer, of, eenvoudiger gezegd: als een

burgerlijk-confessionele poging om de bemoei- en bedilzieke overheid op veilige afstand te houden.

Vanuit de tot dusver geleverde verklaringen voor de verzuiling valt tegen deze voorstelling van zaken heel veel in te brengen, maar dat laat ik in deze context even voor wat het is. Het volgende bezwaar is hier relevanter: wie de verzuiling voorstelt als een geslaagd compromis tussen staatsbestuur en zelfbeheer, toont wel heel weinig oog voor de negatieve effecten van de verzuiling; de verzuiling die het gezichtsveld van de gelovigen vernauwde tot de schotjes van de eigen gezindte en hen weinig mogelijkheden bood tot een ontwikkeling tot staatsburgers in een overstijgend nationale zin. Natiebesef en burgerschap moesten zich in Nederland binnen verzuilde kaders ontwikkelen en er was derhalve niet één nationaal besef, maar tenminste vier verzuilde nationale besefjes. Binnen de veilige beslotenheid van de eigen zuil konden katholieken, protestanten, socialisten en humanistisch georiënteerde liberalen ieder hun eigen versie van het vaderlands verleden en hun eigen rol daarin cultiveren.

Misschien is deze voorgeschiedenis van verkaveling en culturele segregatie een van de redenen waarom de sinds enkele jaren weer herleefde discussie over burgerschap zich zo moeizaam voltrekt.

Oudere politicologen als Lijphart en Daalder hebben er ook op gewezen dat in het verzuilde politieke bestel van Nederland de elites altijd een belangrijke rol hebben gespeeld. Vooral Lijphart heeft in zijn klassieke boek *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek* de rol van de politieke elites sterk uitvergroot. Voortdurend waren zij, intensief met elkaar samenwerkend, erop uit crises te bezweren met het bekende gereedschap van depolitiserend, geheimhouding, commissarieel overleg en topberaad in gremia als de Stichting van de Arbeid en de SER. Voor de kiezersmassa's ruimde Lijphart geen grote plaats in; zij lieten zich als suffig toezien stemvee op de gewenste momenten door hun zuilelites mobiliseren. Van actieve en goed geïnformeerde burgers die zich betrokken voelen bij het openbaar bestuur, is in Lijpharts voorstelling in ieder geval geen sprake.

Deze politicologische schematisering doet de complexiteit van de historische werkelijkheid natuurlijk onrecht aan, al was het alleen al omdat in deze statische voorstelling van zaken de jaren zestig onbegrijpelijk worden. Toch wil ik Lijphart in zoverre wel bijvallen dat grote mannen en persoonlijk

Abraham Kuyper

Jhr. mr. A.F. de Savornin Lohman

Domela
Nieuwenhuis

Willem
Hubert
Nolens

leiderschap een veel belangrijker rol in de Nederlandse politiek spelen dan wij vaak geneigd zijn aan te nemen.

De zuilen en hun grote mannen

Het behoort - alweer - tot de prettige, maar bedrieglijke zelfbeelden van Nederland dat hier de politieke cultuur sterk inhoudelijk en zakelijk gericht is, over programma's en niet over mannetjes gaat. De historische en de hedendaagse waarheid is volgens mij echter anders. Persoonlijk lei-

ties van politieke leiders voortgebracht. De katholieken werden aangevoerd door respectievelijk Schaepman, Nolens en Romme; de gereformeerde mannenbroeders schaarden zich rond Kuyper, Colijn en Schouten; de grotendeels hervormde CHU-aanhang volgde De Savornin Lohman, De Geer en na de oorlog Tilanus; en het rode vaandel tenslotte werd gedragen door Domela Nieuwenhuis, Troelstra en Drees. Bij de veel individualistischer ingestelde liberalen was het politiek leiderschap aanvankelijk niet erg uitgesproken, maar opmerkelijk genoeg valt hun intellectuele *Verelendung* samen met de alleenheerschappij van de autoritaire Oud, die van de naoorlogse VVD een schrale éénmanspartij maakte.

Wie denkt dat deze portrettengalerij van politieke regenten na de wilde jaren zestig niet meer aangevuld is, komt bedrogen uit. De onder Toxopeus ingeslapen VVD werd door de jonge Wiegel in het begin van de jaren zeventig tot nieuw leven gewekt; bij de sociaal-democraten personifieerde Den Uyl zowel vernieuwing als continuïteit; en over de exponent van de staatkundige vernieuwing, D66, hoef ik natuurlijk niets te zeggen.

D66 is eigenlijk nog steeds een soort Lijst-Van Mierlo.

En de christen-democraten? Hier is het na de controversiële en polariserende Van Agt natuurlijk de super-pragmaticus Lubbers geweest die ervoor gezorgd heeft dat het aanvankelijk nog zeer kwetsbare CDA zich in het centrum van de macht kon handhaven. Onder zijn sterk integrerend leiderschap werden zowel de dreiging van een links-evangelisch dissidentisme, als het gevaar van een moralistische verrechtsing effectief ingedamd. Het CDA is voor haar succes veel afhankelijker van Lubbers geworden dan men zelf in de partij wil toegeven en het moment van de troonswisseling bleek een stap in een breed gapende electorale afgrond.

De verzuiling mag dan een vorm van zelfbestuur zijn geweest, maar of zij bevorderlijk was voor de ontwikkeling van een actief en nationaal georiënteerd burgerschap en een voortgaande democratisering van het staatsbestel, daarover heb ik sterke twijfels.

De jaren zestig

Toch zijn de jaren zestig te beschouwen als een duidelijke breuk in de twintigste-eeuwse politieke geschiedenis van Nederland. Men kan in deze omslag overigens een duidelijke relativisering van het belang van politieke elites zien. Zeker in een democratisch

Van een ingrijpende verandering in ons staatkundig bestel is nog niet veel gekomen.

kleio

nummer 1/95
pagina's 16 en 17

derschap heeft altijd al een zeer belangrijke rol gespeeld in de Nederlandse politiek. Dat was al zo tijdens het hoogtij van de verzuiling, maar - interessant genoeg - is het daarna ook zo gebleven.

De verzuiling laat zich goed rijmen met een sterk gepersonifieerd politiek leiderschap en iedere zuil heeft dan ook zijn eigen genera-

bestel hangt hun macht en legitimiteit immers af van de mate waarin zij bereid zijn aan te sluiten en zich te conformeren aan in de samenleving heersende noties van rechtvaardigheid en algemeen belang, aan bestaande symbolen en vocabulaires, kortom in zoverre de elites bereid zijn zich aan te passen aan de bestaande politieke cultuur. In de jaren zestig was er echter net als in de negentiende eeuw een frictie ontstaan tussen politieke *structuur* en de politieke *cultuur*, zij het dat nu niet de cultuur achterliep op de structuur, maar juist andersom het politieke gebouw volstrekt niet meer harmonieerde met de sinds de late jaren vijftig grondig veranderde politieke omgeving.

De jaren zestig beginnen in de Nederlandse politiek eigenlijk pas heel laat, zo vanaf 1966-1967. Dan pas begint de electorale afbraak van het confessionele machtsblok, dan pas ontstaan de nieuwe partijen zoals D'66, de PPR, DS'70 en het radicalisme van Nieuw Links. En op regeringsniveau beginnen de jaren zestig eigenlijk pas in 1973 met het kabinet-Den Uyl.

Je zou daarom misschien kunnen zeggen dat in de politiek de jaren zestig het laatst beginnen en het langst aanhouden: tot 1977 wanneer het rode kabinet met de witte rand vlak voor de finish ten val komt.

Maar dat de politiek in de jaren zestig een sterk vertraagde seismograaf van maatschappelijke verandering was, blijkt uit het feit dat in de economie en in de sociaal-culturele sfeer Nederland al veel eerder ingrijpende veranderingen doormaakt. Men denke aan de vanaf 1960 onstuimige groei van de reëel besteedbare inkomens, waarvoor televisies, auto's, wasmachines, koelkasten, pick ups en vacaties gekocht werden; of aan de toename van de vrije tijd, ook al vanaf 1960, de daling van de huwelijksvruchtbaarheid en de toename van het voorechtelijk seksueel verkeer, beide al vanaf 1956 zichtbaar; men denke aan het ontstaan van een jongeren-subcultuur met de onvermijdelijke seks en drugs en rock 'n' roll.

De politiek als vertraagd registrerende seismograaf, als secundair reagerend op maatschappelijke verandering, het tijdsverschil tussen een politieke cultuur en een politieke structuur, laten we dat eens als uitgangspunt nemen voor een analyse van de hedendaagse politieke situatie.

Zoals bekend heeft D66 sinds zijn geboorte gepleit voor een ingrijpende verbouwing van ons staatkundig bestel. Vergroting van de volksinvloed en een directere relatie tussen kiezer en gekozene, dat waren de belangrijkste idealen van de Democraten.

Het eerste zou moeten gebeuren door de introductie van plebiscitaire elementen zoals het referendum en een rechtstreekse verkiezing van de minister-president en burgemeesters; het tweede vooral door een terugkeer naar het in 1917 verlaten districtenstelsel.

De stormachtige vernieuwingsdrift kwam bovendien tot uitdrukking in het verlangen naar afschaffing van de Eerste Kamer en in de behoefte het verzuilde politieke bestel op te blazen. Uit de kaalslag zou een Angelsaksisch aandoend tweepartijensysteem oprijzen, zodat het eindelijk afgelopen zou zijn met die slappe en ondoorzichtige compromissenpolitiek die het Nederlandse bestel kenmerkt.

Staatkundige vernieuwing?

Er kwam allemaal niets van terecht. De grondwet die Nederland in 1983 kreeg, honoreerde geen enkele van deze verlangens. De belangrijkste nieuwigheid was de toekenning van passief en actief kiesrecht aan buitenlanders voor de gemeenteraadsverkiezingen.

Maar de inmiddels vergrijsde D66-leider liet zich door deze teleurstellende oogst niet uit het veld slaan. Kort voor de regeringsverklaring van het kabinet-Lubbers-Kok - waarbij verkiezingswinnaar D66 tijdens de formatie hardhandig opzij werd gezet - kondigde Van Mierlo voorstellen aan die de discussie over staatkundige vernieuwing nieuw leven zouden inblazen. De vorming van de commissie-Deetman begin 1990 was het resultaat. De taakstelling was voorzichtig en beperkt: de commissie zou niet meer dan 'vraagpunten' inzake staatkundige vernieuwing inventariseren.

Dat van de commissie geen radicalisme te verwachten viel, kon men op grond van haar samenstelling al verwachten. Het leek Van Mierlo een goede gedachte om de politieke leiders van het begin af aan te betrekken bij de discussie en daarom maakten naast vijf gewone Kamerleden ook zes fractievoorzitters deel uit van de commissie. Daarbij zweefde Van Mierlo een historische analogie met '1917' voor ogen, *'toen - aldus Van Mierlo - het politieke leiderschap een godsvrede sloot en daardoor in staat was een basis te leggen voor een stelsel dat jarenlang kon functioneren.'*

Al in de zomer van 1990 werden de smalle marges zichtbaar: er was in ieder geval geen uitzicht op een gekozen minister-president en evenmin op de invoering van een districten-

stelsel. Vooral de leiders van de grote partijen waren eigenlijk best tevreden over de constructie van het Nederlandse schip van staat. Het meest gedurfde perspectief was eens een blik te werpen op het Duitse kiesstelsel, hetgeen in het Nederlandse geval zou neerkomen op een veredeling van het voorkeurstelsysteem (we zagen reeds hoe het CDA momenteel met de huidige Nederlandse voorkeursregeling omspringt).

Eind 1990 kwam het 94 pagina's tellend rapport van de commissie-Deetman eindelijk in de openbaarheid. In de aanbevelingen stond te lezen dat er vooral nog veel gestudeerd moest worden: op het voorstel van een gekozen minister-president, op de voors en tegens van een referendum, op een beperkt districtenstelsel en op de gekozen burgemeester.

Een jaar had de commissie nodig gehad om tot de slotsom te komen dat er nog duchtig gestudeerd moest worden en inmiddels waren er meer dan vijftientig jaar verstreken sinds D66 in de staatkundige vernieuwing van Nederland een *raison d'être* had gezien.

Bij staatkundige vernieuwing gaat het volgens Van Mierlo om de organisatie van macht *'en dat is het taaiste wat er is'*. Daarin had hij in ieder geval gelijk.

Die taatheid valt, zoals ik in het voorafgaande hopelijk aannemelijk hebt gemaakt, goed in te passen in de regenteske tradities van dit land. Maar buiten dat, wil ik ook vaststellen dat in de kennelijke onveranderlijkheid van ons staatkundig bestel de incongruentie van politieke cultuur en politieke structuur tot uitdrukking komt, of, wat minder technisch geformuleerd: het tijdsverschil tussen politiek en samenleving.

Dat tijdsverschil is bij de laatste Tweede Kamerverkiezingen op een dramatische manier aan de zittende coalitie duidelijk gemaakt; veel dramatischer nog dan in 1967, omdat de legitimiteitscrisis van de hedendaagse politiek veel ernstiger is dan in de jaren zestig.

Misschien zullen we over vijftientig jaar kunnen vaststellen dat de verkiezingen van 1994 voor Hans van Mierlo *his finest hour* inluiden. Het zou mooi zijn wanneer hij de klok van de politiek weer gelijk kon zetten met die van de samenleving. Dan is dertig jaar wachten niet vergeefs geweest. Maar voorlopig geeft de geschiedenis van ons staatkundig bestel vooral aanleiding tot skepsis. De organisatie van macht is immers het taaiste wat er is.

Geschiedenis in de tweede fase

Jan Schopman

In oktober 1994 publiceerde de Stuurgroep Profiel Tweede Fase Voortgezet Onderwijs haar eindrapport onder de titel 'De Tweede Fase vernieuwt'.

Het ziet ernaar uit dat er op korte termijn grote veranderingen gaan plaatsvinden in de bovenbouw - vierde klas en hoger - van Havo en Vwo. Voor de vierde klas Mavo geldt een ander verhaal, waarover een ander rapport - van de Commissie Van Veen - gaat.

Jan Schopman bestuurslid van de VGN en lid van de Vakontwikkelgroep Geschiedenis Aardrijkskunde en Maatschappijleer, gaat in op wat er allemaal moet komen.

Met dank aan Maria Grever (KON) en Jan Snieker (SLO) voor hun suggesties en kritisch commentaar.

Gemeenschappelijk deel

Gemeenschappelijk deel vwo	studielast
Nederlands	480
Engels	400
Duits	160
Frans	160
Algemene natuurwetenschappen	200
Mens en maatschappijwetenschappen	200
Culturele en kunstzinnige vorming	200
Wiskunde	280
Bewegingsonderwijs	160
Totaal	2240
Gemeenschappelijk deel havo	studielast
Nederlands	400
Engels	400
Algemene natuurwetenschappen	160
Mens en maatschappijwetenschappen	160
Culturele en kunstzinnige vorming 1	120
Wiskunde	160
Bewegingsonderwijs	120
Totaal	1520

De Stuurgroep motiveert haar vernieuwingsvoorstellen door te wijzen op drie zaken.

In de eerste plaats de noodzaak, de tweede fase te laten aansluiten op de basisvorming. Bijvoorbeeld: doordat in de basisvorming het onderwijs in vaardigheden nogal benadrukt wordt, zal dit in de vierde en hogere klassen zijn vervolg moeten krijgen.

Verder gaat het rapport in op de noodzaak de leerlingen beter voor te bereiden op hun vervolgcarière in Hbo en WO. Momenteel wordt bij beginnende studenten een gebrek aan studievaardigheden, taalvaardigheden en algemene ontwikkeling geconstateerd. Het is de bedoeling dat straks het Havo echt de 'koninklijke weg' naar het Hbo wordt en dat het Vwo leerlingen aflevert die een academische studie aan kunnen.

Hoewel het door leden van de Stuurgroep meestal ontkend wordt, zullen dus zowel Havo als Vwo zwaarder moeten worden. Dat is alleen al het gevolg van de beoogde vergroting van de studielast en de sterkere nadruk op vaardigheden en zelfstandig leren. Dit komt verderop in dit artikel nog aan de orde.

Als derde punt noemt de Stuurgroep de eisen, die een veranderende maatschappij aan het onderwijs stelt. Kennis veroudert steeds sneller en de hoeveelheid beschikbare informatie is op geen enkel tijdstip van de ge-

kleio

Profiel Cultuur en Maatschappij

Cultuur en maatschappij vwo	studielast
2e Moderne vreemde taal (2/3)	360
3e Moderne vreemde taal (2/3)	360
Culturele en kunstzinnige vorming 2 (keuze uit 3)	360
Geschiedenis	320
Maatschappijleer	160
Totaal	1560

Cultuur en maatschappij havo	studielast
2e Moderne vreemde taal (2/3)	240
Economie	200
Culturele en kunstzinnige vorming 2 (keuze uit 3)	280
Geschiedenis	240
Maatschappijleer	120
Totaal	1080

Profiel Economie en Maatschappij

Economie en maatschappij vwo	studielast
Economie	520
Wiskunde A	320
Aardrijkskunde	280
Geschiedenis	280
Maatschappijleer	160
Totaal	1560

Economie en maatschappij havo	studielast
Economie	480
Wiskunde A	160
Aardrijkskunde	160
Geschiedenis	160
Maatschappijleer	120
Totaal	1080

schiedenis zo groot geweest als nu. Er zullen dus mensen opgeleid moeten worden die in staat zijn om steeds weer bij te leren, die breed georiënteerd zijn en over een grote mate van flexibiliteit beschikken.

Profielen

Er zal een einde komen aan de huidige praktijk van zeer vrije pakketkeuze.

Alle leerlingen moeten een gezamenlijk programma volgen, het 'gemeenschappelijk deel' - het omvat ongeveer de helft van de studietijd. Verder wordt de keuze gestroomlijnd doordat de leerling moet kiezen uit vier 'profielen', Cultuur en Maatschappij, Economie en Maatschappij, Natuur en Gezondheid en Natuur en Techniek.

Wie voor een bepaald profiel kiest, kiest voor een bepaald programma, het 'profieldeel' (ongeveer 30% van de studietijd). De resterende studietijd (ongeveer 20%) behoort tot het 'vrije deel'; hierbij kan de leerling geheel vrij kiezen uit het totale onderwijsaanbod van de school.

In het gemeenschappelijke deel volgen de leerlingen Nederlands, één (Havo) of meer (Vwo) moderne vreemde talen, 'algemene natuurwetenschappen', 'mens- en maatschappijwetenschappen', 'culturele en kunstzinnige vorming', wiskunde en bewegingsonderwijs.

In de praktijk zal het vierde leerjaar helemaal (Vwo) of grotendeels (Havo) met verplichte vakken gevuld worden.

Mens- en Maatschappijwetenschappen (MMW) is een combinatievak en nieuw.

Hierin moeten vooral elementen uit aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer hun plaats vinden, maar ook aspecten van economie en filosofie.

Het is te hopen dat geschiedenis een herkenbaar onderdeel zal blijven. Als dat het geval is, is het doel van de VGN-campagne voor 'geschiedenis verplicht' alsnog bereikt.

Het profiel 'Cultuur en Maatschappij' wordt het alfa-profiel, met nadruk op talen, sociale en culturele vakken. 'Economie en Maatschappij' wordt het gamma-profiel, bestemd voor doorstromers naar sociale en economische richtingen. De beide andere profielen zijn bèta-profielen.

Geschiedenis als zelfstandig vak wordt verplicht voor leerlingen die de profielen 'Cultuur en Maatschappij' of 'Economie en Maatschappij' kiezen. Verder kunnen leerlingen, die een B-profiel gekozen hebben, geschiedenis erbij kiezen in het vrije deel.

Tenslotte iets over de afsluiting, de examens. Op het moment dat dit artikel geschreven wordt, ligt hieromtrent nog niet alles vast. De Stuurgroep streeft naar een beperking van het aantal en de duur van de Centrale Examens; de meeste vakken uit het gemeenschappelijke deel zullen dan ook niet met een CE afgesloten worden. De term schoolonderzoek wordt vervangen door schoolexamen (SE); de schoolexamens zullen in sterkere mate aan centrale regelingen onderworpen worden dan de huidige schoolonderzoeken. Nieuw is ook dat de leerling voor zowel CE als SE moet slagen.

Studeren in de tweede fase

Het is de bedoeling dat leerlingen en docenten op een andere manier gaan werken dan nu veelal gebruikelijk is. Op dit moment is het nog te vaak zo, dat de docent zich uitslooft terwijl de leerling niet veel merkbare activiteit ontplooit. In de tweede fase zal van de leerlingen een grotere mate van zelfstandigheid verwacht worden. De docent krijgt meer de rol van organisator en begeleider van het leerproces.

Kennis, inzicht en vaardigheden blijven het centrale thema van het onderwijs. Die kennis moeten de leerlingen zich wel zelfstandiger verwerven. Daartoe moeten ze met de nodige vaardigheden worden toegerust. Die zijn ook nuttig voor hun maatschappelijk functioneren in de toekomst. Daarnaast vraagt het vervolgonderwijs om meer vaardigheden.

Vaardigheden zijn echter alleen zinvol als ze in verband gebracht worden met kennis en inzicht. Veel vaardigheden zijn niet aan één bepaald vak gebonden, maar komen bij een groot aantal vakken voor. Vaak zijn leerlingen niet in staat, wat ze bij het ene vak geleerd hebben bij het andere toe te passen. Er is dus een grotere samenwerking en afstemming tussen vakken noodzakelijk om de transfer van hetgeen in het ene vak geleerd is naar het andere vak mogelijk te maken. Dit geldt zeker voor verwante vakken als geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer. Ook zijn er mogelijkheden met Nederlands; bijvoorbeeld wat betreft lezen en schrijfvaardigheid.

Een revolutionaire verandering in de tweede fase is de *studielastbenadering*. Het lesuur als ordenend beginsel van het onderwijs wordt vervangen door het overzicht van de activiteiten, die de leerling moet verrichten om het gestelde onderwijsdoel te bereiken. Het leerproces wordt geordend op basis van de inspanningen die hij moet plegen, uitgedrukt in een aantal uren. Hieronder vallen instructietijd, groepswerk, individuele studie, excursies, etcetera.

De Stuurgroep gaat uit van een studietijd van 1600 uur per jaar voor de gemiddelde leerling; 40 weken van 40 uren. Dit brengt de totale studielast in de tweede fase van het Havo op 3200 uur en van het Vwo op 4800 uur. Dat is meer dan de gemiddelde leerling in de bovenbouw tegenwoordig opbrengt. Betere leerlingen kunnen overigens met minder toe; zwakkere leerlingen moeten meer uren maken of ze halen het niet.

Door de studielastbenadering en de nadruk op zelfstandig leren zullen de verschillen in aanleg en tempo tussen de leerlingen beter tot hun recht komen. Dit kan de effectiviteit van het onderwijs vergroten. Immers, het onderwijsaanbod kan afgestemd worden op wat in de gegeven omstandigheden door docent en leerling het beste geacht wordt. Zo kan meer begeleiding geboden worden aan leerlingen die met een bepaald onderwerp moeite hebben, terwijl andere leerlingen zelfstandig aan het werk zijn.

De keuze voor de studielastbenadering heeft ingrijpende consequenties voor ons, docenten. De les als rekeneenheid verdwijnt; de minimumtabel zal worden afgeschaft.

Hoe de contacttijd (het aantal minuten dat de docent contact heeft met zijn leerlingen) straks verdeeld zal worden over de verschillende vakken, is een open vraag. Ook de verdeling van taken (instructie geven, leerlingen begeleiden, toezicht houden, enzovoort) tussen docenten onderling moet binnen de school beslist worden.

Door deze veranderingen zal de taak van de docent gevarieerder worden. Natuurlijk zal het geven van instructie een kerntaak blijven. Echter, doordat er minder klassikaal les gegeven wordt, komt er voor de docent ruimte vrij voor individuele begeleiding van leerlingen, lesvoorbereiding en nascholing. Ook wordt taakdifferentiatie mogelijk: het is voorstelbaar dat docenten, op grond van verschillen in aanleg, interesse en deskundigheid, voor uiteenlopende taken worden ingezet.

Geschiedenis in de Tweede Fase

In *De Tweede Fase vernieuwt* wordt ons vak aangeduid als 'Geschiedenis', dus zonder de vermelding van Staatsinrichting. Dit is merkwaardig, omdat de Wet op het Voortgezet Onderwijs alleen het vak 'Geschiedenis en Staatsinrichting' kent.

Geschiedenis komt in de Tweede Fase in twee gedaanten voor:

1. Als onderdeel van Mens- en Maatschappijwetenschappen; een verplicht vak voor alle leerlingen.

De studielast voor MMW is 160 uur op het Havo en 200 uur op het Vwo. Dit is heel karig, als men bedenkt dat juist in deze vakken het inoefenen van vaardigheden veel tijd vergt en dat de mens- en maatschappijwetenschappen uitermate geschikt zijn om leerlingen te trainen in algemene vaardigheden zoals planning, schrijfvaardigheid en dergelijke.

2. Als zelfstandig vak in de profielen Cultuur en Maatschappij en Economie en Maatschappij; en verder in het vrije deel.

De studielast is in het profiel Cultuur en Maatschappij 240 uur op het Havo en 320 uur op het Vwo. In het profiel Economie en Maatschappij is het 160 uur op het Havo en 280 uur op het Vwo; op Havo is geschiedenis een deelvak ('geschiedenis 1').

In het vrije deel kunnen de leerlingen op het Havo het hele vak ('geschiedenis 1,2' met 240 uur) kiezen of het deelvak ('geschiedenis 1' met 160 uur); op het Vwo staat er een studielast van 280 uur voor.

Kunnen wij nu tevreden zijn met de positie van geschiedenis in de tweede fase? Ja en nee.

Positief is dat geschiedenis in twee van de vier profielen een verplicht vak is. Waarom echter in het profiel Economie en Maatschappij zoveel uren minder dan in Cultuur en Maatschappij?

Positief is dat alle bovenbouwleerlingen via MMW kennis maken met aspecten van ons vak. Maar de toebedeelde studielast is qua omvang zeer beperkt en in hoeverre zal ons vak in MMW herkenbaar zijn? Als MMW een "hutspotvak" wordt, zijn we ver van huis; experimenten met wereldoriëntatie in het basisonderwijs geven weinig vertrouwen in ver doorgevoerde vakkenintegratie.

VGN

JAARVERGADERING

De Algemene Ledenvergadering van de VGN wordt gehouden op zaterdag 18 maart a.s. in de Jaarbeurs in Utrecht. Aanvang 10.30 u., vanaf 10.00 u. wordt er koffie geschonken.

Aanmelden moet geschieden voor 1 maart 1995 i.v.m. de lunch. Een invulstrookje daarvoor vindt u in de Kleiokrant.

AGENDA

10.30 u. Opening van de vergadering

1. Welkomstwoord en jaarrede van de voorzitter
2. Feestelijk gedeelte: uitreiking van de Huib de Ruijterprijs

12.15 u. tot 13.30 u. Lunch

13.30-15.30 Huishoudelijk deel van de vergadering

3. Bespreking van de jaarstukken
 - 3.1 Notulen ALV 19-3-1994
 - 3.2 Jaarverslag Algemeen Bestuur en beleidsplan 1995
 - 3.3 Jaarverslagen van de commissies
 - 3.4 Financieel jaarverslag, beleid en begroting 1995
 - 3.5 Verslag kascommissie
 - 3.6 Décharge kascommissie

4. Bestuurswisseling

Volgens rooster van aftreden: mw. H.J.C. van Herwaarden-Rijlaarsdam. Zij is niet herkiesbaar.

Tussentijds treedt af vanwege drukke werkzaamheden: de heer M. Otten.

Kandidaat-leden zijn de heer H. Buskop en mw. A. van Bakkum (zie blz. 19).

Kandidaat-vice-voorzitter is mw. M. Hielkema.

Kandidaat 2e secretaris is mw. E. Marrenga.

De verdere taakverdeling binnen het bestuur gaat in onderling overleg en zal worden meegedeeld in KLEIO. Tegenkandidaten dienen twee weken voor de ALV bij de eerste secretaris te zijn aangemeld.

5. Benoeming kascommissie

6. Rondvraag

7. Sluiting van de vergadering en borrel

De Commissie Cliomatica zal in de 'wandelingen' informatie geven over haar activiteiten. Leverbaar is het programma Cliotest, verder een inventarisatie op flop van bestaande jeugdliteratuur en een verzameling van alle computerprogramma's die voor geschiedenis/staatsinrichting op de markt verschenen zijn. De commissie heeft apparatuur bij zich om het een en ander te demonstreren en te laten zien hoe het SLO bulletin-board, waar Cliomatica ruimte op heeft, werkt.

DE HUIB DE RUIJTERPRIJS

In 1995 wordt de Huib de Ruijterprijs toegekend aan de Stichting Historisch Platform. Voor veel VGN-leden is dit ongetwijfeld een bekende naam, maar wellicht niet zo bekend dat men zich hierbij heel concreet kan voorstellen wat de stichting doet.

In 1984 werd de Stichting Vakgerichte Belangenbehartiging Historici (SVBH) opgericht. Dit was een Utrechts initiatief, dat al snel leidde tot de oprichting van diverse groepen elders in den lande. Er werden intern veel lezingen georganiseerd, onder andere over de toekomst en het nut van geschiedenis. Toen men constateerde dat men eigenlijk in te sterke mate onafhankelijk van elkaar opereerde leek het zinvol een meer centraal werkende stichting in het leven te roepen. In 1990 werd besloten tot de oprichting van de Stichting Historisch Platform. Het blad van de SBVH, *Palaver*, werd zelfstandig en kreeg de naam *Historisch Nieuwsblad*.

Wat in Utrechtse wandelingen bekend stond als 'de club van Marietje', en officieel Netwerk voor Historisch Onderzoek heette, voegde zich hierbij. 'Marietje' is prof.dr. Johanna Maria van Winter, die in 1988 een van de initiatiefnemers achter de oprichting van dit Netwerk was.

Krachtens haar statuten beoogt de Stichting Historisch Platform 'het bevorderen van de wetenschap der geschiedenis en het daaraan verbonden historisch onderzoek, en het toegankelijk maken van de resultaten daarvan voor een breed maatschappelijk publiek'.

Dit doel wil zij onder andere bereiken door historisch onderzoek te stimuleren en historici daarbij te steunen. Daarnaast streeft zij naar bredere maatschappelijke erkenning van de geschiedbeoefening, naar meer contacten tussen historici onderling (onder andere door mede-uitgeefster te zijn van het *Historisch Nieuwsblad*) en naar het scheppen van historisch werk.

Dit werk wordt verricht binnen drie secties: de sectie PR, de sectie Arbeidsmarkt en de sectie Historische Activiteiten. Voorbeelden van activiteiten zijn: recensiegroepen onder leiding van mevrouw van Winter, het organiseren van historische reizen, ook voor niet-leden, het verkennen en scheppen van een markt voor historici. Enfin, lees het *Historisch Nieuwsblad* en u weet wat er allemaal ondernomen wordt.

Het *Historisch Nieuwsblad* is historisch gezien dus verbonden met de Stichting Historisch Platform. Dit blad heeft grote betekenis voor de uitstraling van de stichting, zo meldt het Jaarverslag over 1993. Een deel van de eer gaat dus ook naar dit blad. Velen van u kennen het als de voornaamste actuele bron voor alles wat te maken heeft met de vakhistorie. Ook landelijk geniet het blad bekendheid sinds de publicatie van de Top 50 van geschiedkundige auteurs.

Het lofwaardig initiatief om in een stagnerende markt voor historici zelf van alles te ondernemen om werk te vinden of te scheppen verdient na 10 jaar onze Huib de Ruijterprijs.

Notulen van de jaarvergadering op 19 maart 1994

De voorzitter geeft bericht van verhinderings van een aantal zusterverenigingen zoals de vereniging van classici, VECON enzovoort: de heer van Ginkel van de Commissie Havo/Vwo, de heer Snijders van de Commissie Clomantica en mevrouw Van Bekkum van Volwasseneneducatie zonden bericht van verhindering.

eerstgenoemde video. Wellicht is deze nog steeds in ontwikkeling.

Punt 5. Buitenlandse contacten

Mevrouw Verhagen wil erop wijzen dat deze reizen niet op het budget van de VGN mogen drukken. De voorzitter meldt dat de gelden komen uit beurzen van de Raad van Europa en Europees Platform.

Mevrouw Verhagen meldt dat haars inziens de salarisschalen 11 en 12 in het geding waren bij de aanstelling van een nieuwe CITO-medewerker. Volgens de voorzitter was er wel degelijk sprake van schaal 9 en de mogelijkheid tot het aanstellen van een niet-historicus. De eerste secretaris wil de correspondentie aangaande deze zaak wel tonen aan mevrouw Verhagen.

Punt 9. Euroclio

De heer Raven was benieuwd naar de reden van de weigering van de Duitsers om mee te doen aan Euroclio.

De voorzitter legt uit dat Euroclio valt onder de paraplu van de Raad van Europa waar twee taken, Frans en Engels, gangbaar zijn. Het gebruik van drie talen levert ongelofelijk hoge kosten op, zeker als er ook nog simultaan tolken in het Duits bij moet komen. Eerst 17 nu zelfs 25 landen van Euroclio onderschrijven deze tweetaligheid. Verder is na veel discussie de contributiebijdrage vastgesteld op eerst drie FF en nu een halve écu per lid per vereniging. De Duitsers vinden dit te duur.

In een brief kwamen de Duitsers onlangs terug op de talenkwestie. Nu Oost-Europa meedoet vinden zij het invoeren van Duits als derde taal beslist noodzakelijk.

Tijdens een Euroclio-vergadering bleek dat de afgevaardigden uit Oost-Europa liever Engels als eerste taal zagen. Duitsland verliet hierop de vergadering, maar de leden van de afvaardiging gaven wel persoonlijk een ruim geldbedrag.

De heer Van Seggelen vroeg naar het Spaans. De voorzitter merkte op dat de vertegenwoordigers uit Frankrijk, Portugal en Spanje het Engels uitstekend beheersen.

De eerste secretaris geeft aan dat in Donau-eschingen Duits wel voertaal is. Noodgedwongen gebruiken Oosteuropese collega's wel Russisch onder elkaar.

3.1 Opmerkingen over de notulen van de jaarvergadering 1993

De heer van Seggelen stelt een vraag naar aanleiding van de notulen van de jaarvergadering op 13 maart 1993 punt 7 op p. 3. Er wordt melding gemaakt van 'een goed rapport'. De heer Van Seggelen zag graag vermeld om welk rapport het hier handelde. Mevrouw Van der Leeuw legt uit dat het hier een rapport met betrekking tot nota's en gesprekken over de Tweede Fase betrof

3.2 Jaarverslag Algemeen Bestuur 1994

De heer Raven vond het congres in Leeuwarden zeer geslaagd. De ledendag werd slecht bezocht en 's middags was het slecht ingevuld. Over deze slechte invulling wilde hij een apart amendement. De voorzitter gaf toe dat de opkomst teleurstellend was, zeker gezien het uitstekende aanbod van sprekers. De middag was inderdaad niet briljant. Een amendement hierover vond de vergadering niet nodig. Mevrouw Verhagen onderstreepte nog eens dat zaken die niet briljant verliepen ook gemeld moesten worden.

Mevrouw Verhagen vroeg informatie over de videoband *Duitsland op weg naar democratie*. De voorzitter meldde dat er weinig over vernomen is maar dat zij er ook weinig achterheen gezeten heeft. Mevrouw Rijken wist er wellicht meer van. Het bestuur zal er achterheen gaan. Mevrouw Veldhuis noemde een titel van een andere band over Duitsland. Iemand uit de vergadering wees erop dat deze band een geheel ander onderwerp besloeg. De eerste secretaris meldde dat drie maanden geleden een telefoontje binnenkwam over

De eerste geschiedenisdagen van NHG en VGN vinden plaats op 3 en 4 november aan de universiteit van Amsterdam. Mevrouw Veldhuis wijst op de bedoeling: meer contact tussen universiteit en onderwijswereld. Het onderwerp zal zijn Oorlog en Maatschappij. Ieder dagdeel bevat één grote lezing en twee kleine; hierbij is didactische ondersteuning inbegrepen.

De heer Donk vindt dit onderdeel horen in het beleidsplan. De voorzitter geeft aan dat de VGN en het NHG hier al anderhalf jaar mee bezig zijn.

3.2 Beleidsplan 1994

De heer Donk begon met hoge verwachting te lezen. Het viel tegen. Wat wil het bestuur bereiken? De heer Donk ziet graag een prioriteitenlijst.

In de algemene rede sprak de voorzitter over een Zwartboek betreffende basisvorming. De heer Donk vond dit negatief klinken. Hij vindt het onjuist om alleen maar met de PMB contact te houden over basisvorming. Het toetsingsproces en veel andere zaken moeten in de gaten gehouden worden. Hij vindt dat er teveel aandacht aan internationalisering en te weinig aandacht aan de positie van de leraar geschiedenis in Nederland, waar de VGN als eerste voor moet zorgen, wordt besteed.

De voorzitter wijst erop dat het afgelopen jaar veel doelen zijn bereikt. De discussie over het examen is afgesloten. De evaluatie van de basisvorming zal over een aantal jaren gespreid zijn. Het bestuur kijkt nu naar lijn basisschool-basisvorming. Een andere lijn is de Tweede Fase.

Ook reageert de voorzitter op de vraag naar de samenhang tussen commissies en bestuur. Het bestuur stelt vragen aan commissies. Het bestuur vindt wel dat de commissies ook een eigen lijn mogen uitzetten. De heer Donk mist echter de afstemming op elkaar.

De eerste secretaris meldt dat er over actuele problematiek direct met het PMB van gedachte gewisseld wordt. Zij geeft als voorbeeld dat veel Vbo/Mavo-scholen na twee jaar de kerndoelen afsluiten. Een slechte zaak is dat geschiedenis in het derde jaar dan keuzevak gaat worden, terwijl het ondenkbaar is dat kerndoelen in twee jaar bereikt zijn. Mevrouw Voogd zal deze zaak uitzoeken.

De heer Van der Geugten steunt de heer Donk in zijn kritiek. De voorzitter is het ermee eens dat internationalisering niet alles moet overvleugelen.

De heer Van der Geugten meldt in diverse varianten dat bij de Tweede Fase ook de bovenbouw van Vbo/Mavo hoort.

De voorzitter meldt dat hier sprake is van alleen de tweede fase Havo/Vwo. De Stuurgroep haalt veel overhoop. Het bestuur werkte mee aan de revisie van het rapport Schüssler. Dat is afgesloten. Het bestuur wacht nu af.

De heer Van der Geugten wil weten waarom er aparte commissies Basisvorming, Havo/Vwo en Mavo/Vbo zijn.

Het bestuur stelde de commissies voor om samen te smelten tot een bovenbouw en onderbouwcommissie. Men voelde daar niet voor. De Commissie Mavo/Vbo zal zich met de bovenbouw en met de onlangs geformeerde Commissie van Veen bezighouden.

De heren Donk en Van der Geugten melden dat er in 1996 voor het Mavo een nieuw eind-examen komt. Het bestuur moet invloed uitoefenen op de stofomschrijvingscommissie. De heer Wester wijst op p. 11 van de jaarstukken waar geschreven staat dat de Commissie Mavo/Vbo zich bezig houdt met de bovenbouw. Hoewel de voorzitter aangeeft dat je telkens met nieuwe zaken overvallen wordt, is de heer Donk niet overtuigd.

De heer Raven wil graag actieve euthanasie plegen op sluimerende afdelingen. De voorzitter wijst op hulp van sluimerende afdelingen bij de organisatie van de examenbesprekingen, maar de commissies functioneren beter. De heer Soeter heeft het gevoel dat sommige commissies dubbel werk verrichten. Misschien is het een idee om er enkele op te heffen? De voorzitter wijst erop dat het bestuur de commissies op het hart drukt bij raakvlakken goed met elkaar te overleggen.

De heer Raven vraagt naar de onkostenvergoeding van leden van een stofomschrijvingscommissie. De voorzitter legt het principe van tijd of geld uit. Er bestaat vrije keuze.

Basisvorming en tweede fase

De heer Donk wijst op de invoering basisvorming die nog niet geleid heeft tot een goede evaluatie van methodes. Zijns inziens moet dit door een onafhankelijke instantie en niet door KLEIO gebeuren. Er moet een harde puntenvergelijking komen en een actiever beleid van het bestuur.

De voorzitter zegt dat hier een prachtige taak ligt voor de commissies.

De heer Rongen, hoofdredacteur van KLEIO, meldt dat de Commissie Basisvorming van plan is hier iets aan te gaan doen.

Mevrouw Pel van de Commissie Vrouwengeschiedenis meldt dat haar commissie de methodes op kerndoelen voor vrouwen bekijkt. De heer Van Manen, net ingetreden in de wereld der vakdidaktiek, wijst op het kleine vakdidactische kringetje. De geringe omvang ervan maakt een kritische houding onmogelijk. Scherpe consumentenrapporten mist hij.

De voorzitter herinnert zich ook niet-lieve recensies. In de commissies zitten vrijwel geen schoolboekenschrijvers.

De heer Van Manen wil dan graag de commissies de besprekingen laten doen.

De heer Van der Geugten wil pas recensies na het verschijnen van het laatste deel van een reeks.

De heer Donk meldt dat, nu veel scholen nog voor een keuze staan, consumentenrapporten handig zouden zijn.

De heer Van der Geugten zegt dat het KPC met haar cursussen al met een bewustwordingsproces bezig is.

De heer Donk wil snel actie, terwijl de heer Van der Geugten geen overhaast werk wil zien.

De heer Donk vraagt naar het inspectierapport over de basisvorming waarin gebrek aan vernieuwing geconstateerd wordt. Volgens de heer Donk moet het bestuur hierover een standpunt aan de commissies vragen. De voorzitter zegt toe dat het in de aandacht blijft.

Intercultureel onderwijs

De heer Wester ziet het nut van een nieuwe Commissie Intercultureel Onderwijs niet. Deze educatie moet ondergebracht worden bij bestaande commissies. De voorzitter wijst op het bestaan van een Werkgroep Suriname. Zij stelt voor ICO te laten sluimeren daar commissies ook geld kosten.

Mevrouw Schunck wil de Werkgroep Suriname bij de Commissie ICO onderbrengen. De voorzitter legt uit dat deze vermenging niet mogelijk is.

Collega's in Oost-Europa

Mevrouw Pel toont een brief uit Estland waar om leerboeken en ander materiaal gevraagd wordt. Mevrouw Verhagen wijst op afgedankte boeken uit boekenfondsen. Bezwaar blijft Nederlandse tekst. Misschien oude historische atlanten?

Starters

De heer Donk vraagt naar de organisatie van de conferentie Starters III. De heer Schopman wijst op samenwerking met heer Bouwman. Twee mensen zijn meer dan genoeg.

Ledenwerving en PR

De heer Schopman wijst op de activiteiten van mevrouw Houweling. Hij biedt onder luid applaus bloemen aan.

De heer Twickler vraagt om een lager lidmaatschapsgeld voor Mavo/Vbo-leden. Het bestuur moet dat steunen. Collega's met drie vakken komen weinig voor. Korting moet al gegeven worden aan mensen die twee vakken geven.

Zowel voorzitter als penningmeester wijzen op de financiële onmogelijkheid.

De heer Twickler ziet een ledenwerfactie dan mislukken.

De heer De Vries wil toegevoegd zien 'twee vakken in het Mavo/Vbo-veld gegeven'. Volgens de penningmeester is dit niet controleerbaar.

Het bestuur zal volgend jaar met een andere oplossing komen.

De heer Schulp wijst op de kosten van KLEIO.

Nascholing

Het valt de heer Van der Geugten op dat weinig docenten om nascholing vragen. De VGN moet dit activeren. De VGN zou bijvoorbeeld hogescholen op het gebied van staatsinrichting om nascholing kunnen vragen. De eerste secretaris meldt dat dit punt in de DION/VO-vergadering van 30 maart komt. De voorzitter meldt dat de invoering van een regeling al drie keer uitgesteld is; er komt bericht in KLEIO.

De heer Wester wijst op de hoge prijzen voor nascholing. Hogescholen moeten samenwerken. Mevrouw Boonekamp wijst op teleurstelling bij velen over de geleverde nascholing. De heer Wester legt uit dat de nascholingsgelden over de sectie's gespreid worden zodat het geld per sectie beperkt is. Veel scholen moeten nog een nascholingsbeleid opzetten. De vaksecties moeten zelf hun belangen bepleiten. De VGN moet leden activeren om daarover mee te praten.

De heer Donk meldt dat de eindexamennascholing goed bezocht wordt. De vernieuwingsnascholing laat te wensen over. De VGN moet samenwerken met de nascholingsinstituten. De voorzitter wijst erop dat de instituten elkaars concurrenten zijn. De heer Nolet zegt de heer Donk toe mogelijkheden tot overleg uit te zoeken. Het zou nuttig zijn dat studie-leiders inspringen bij staatsinrichting.

De heer Van Manen wijst op concurrentie tussen VU en UvA waarbij de VU zich niet erg meewerkend opstelde. De heer Sniekers wijst erop dat de SLO wel haar materiaal deelt met andere instellingen. De voorzitter geeft toe dat de zaken beter georganiseerd moeten worden maar dat de instituten nog niet gemeenschappelijk willen samenwerken.

De vice-voorzitter meldt dat in KLEIO een speciale rubriek nascholingnieuws komt.

Internationalisering

De heer Raven vraagt of de Commissie Internationalisering betrokken is bij de benoeming van de coördinator internationale contacten. De eerste secretaris meldt dat het wel besproken is met de commissie.

Het bestuurslid Otten wijst op de positie van de functionaris in die commissie. De te benoemen functionaris bezoekt de commissie en bericht het bestuur daar ook over.

De vergadering keurt het voorstel van mevrouw Verhagen om voorstel 2 te schrappen goed.

De heer Donk vraagt zich af of het bestuur geen precedent schept, zodat er steeds nieuwe functionarissen benoemd worden. Bestuurslid Otten geeft aan dat het bestuur niet allerlei nieuwe posten wil scheppen. Wel zal de komende tien jaar de post internationalisering inhoudelijk belangrijker worden en geld opleveren. De heer Schulp vraagt zich af of het bestuur het onderwijsveld niet moet scouten op internationale contacten.

Het bestuur zal via mevrouw Van der Leeuw en de Commissie Internationalisering beleidsmatige continuïteit scheppen.

Mevrouw Verhagen vraagt zich af in hoeverre de functionaris op de begroting zal drukken. De heer Otten ziet internationalisering alleen maar geld opleveren. Criteria om in aanmerking te komen voor gelden worden opgesteld. In het financieel verslag valt het onder de post internationale samenwerking. De vergadering gaat met een warm applaus akkoord. De te benoemen functionaris hoopt zichzelf terug te verdienen.

3.3 Jaarverslagen van de commissies

MAVO/VBO

De heer Donk vraagt aan het bestuur waarom een lid uit ongenoege is afgetreden. De heer Twickler geeft als redenen aan het feit dat dit lid zijn studie wil afmaken en dat hij vindt dat de belangen van het geschiedenisonderwijs in het laagste veld door de VGN niet optimaal worden behartigd. Binnen de commissie waren de leden het gedeeltelijk daarmee eens hoewel de samenwerking met het bestuur zeker niet slecht is. Toch wordt het bestuur wel eens lip-pendienst verweten.

De heer Donk wijst op de goede samenwerking t.a.v. de revisie van Mavo/Vbo. De heer Twickler zegt dat er pluspunten waren maar ook de minpunten moeten genoemd.

Mevrouw Veldhuis meldt dat Mavo-docenten uit het noorden graag weer examenbesprekingen zien.

De heer Van der Geugten vindt dat de Commissie Mavo/Vbo in haar katernbesprekingen wel met één maat moet meten. De heer Twickler meldt dat ieder lid wel een eigen verhaal schrijft dus niet iedereen hetzelfde. De heer Van der Geugten wijst op de Commissie PABO waar iedereen volgens dezelfde criteria beoordeelt.

De vice-voorzitter meldt verheugd dat drie nieuwe, jonge, enthousiaste VGN-leden de Commissie Mavo/Vbo versterkt hebben.

Didactiek en activiteitencommissie

Er komt een didactiekconferentie op 25/26 november in Vught over de Opstand. Verder zijn gepland een voorjaarsexcursie naar de Heilig Land Stichting, een reis van 15/22 november in de voetsporen van Maria van Hongarije.

OAC

De heer Van der Geugten las van deze commissie een verhaal over staatsinrichting. Uitgangspunten van de commissie zelf? De penningmeester bevestigt het.

De heer Sniekers geeft aan dat het aantal uren niet in de wet staat. Iedereen kan op het OAC-stuk reageren in KLEIO.

Commissie Cliomatica

De heer Schopman zegt dat de indruk zou kunnen ontstaan dat de administratie van de VGN niet professioneel is; dat is zij wel degelijk. De heer Van Drunen heeft met de heer Houweling overlegd.

KLEIO

De heer Van der Geugten is verbaasd dat het beleid van KLEIO onveranderd is gebleven. Wel zegde de heer van Oudheusden tijdens een WIEG-bijeenkomst lesmateriaal met daarin structuurbegrippen en vaardigheden toe. De leraren moeten specifiek materiaal hebben, aldus Van der Geugten. De heer Rongen zal het in de redactie brengen.

3.4 Financieel jaarverslag, beleid en begroting 1994

De heer Raven vraagt naar het tekort. De penningmeester legt de intering uit; de begroting 1995 zal bezuinigingen moeten brengen. De vuistregel dat een blad een jaar uitgegeven moet kunnen worden zonder dat de leden bijdragen kan de penningmeester volbrengen.

De heer Schulp wil weten waar het geld aan opging; antwoord: PR kan minder, rente gedaald, verhoogde secretariaatskosten.

De eerste secretaris vraagt of de vergadering de termijn van publicatie van jaarstukken van zes weken wil wijzigen in vier weken (artikel 17), dit om het werk van de heer Houweling te vergemakkelijken. De vergadering gaat akkoord.

In een vier en twintig regelig gedicht van de hand van de heer Grevers, uitgesproken door mevrouw Verhagen, laat de kascommissie weten dat zij zeer tevreden is.

Enige passages:

'De VGN is met de heer Houweling wel erg verwend',

'Onze Schopman is een geslaagd financier.'

4. Bestuurswisseling

De bestuursleden Van der Leeuw-Roord, Kat en Perdeck-Schimmel worden uitvoerig bedankt voor hun talloze verdiensten voor de vereniging.

5. Benoeming kascommissie

De kascommissie blijft nog een jaar aan.

6. Rondvraag

De heer Schopman vraagt affiches en folders mee te nemen. Mevrouw Verhagen vraagt of iemand met haar de jaarlijkse verslagen van het Cito met cijfers over geschiedenis als eind-examenvak kritisch wil bekijken.

Jaarverslag van het bestuur

Hierbij heeft het bestuur van de VGN het genoegen u het verslag over het verenigingsjaar 1994 aan te bieden.

1. De samenstelling van het bestuur

M. Otten volgde mevr. T. Perdeck-Schimmel als vice-voorzitter op. L. Nolet volgde mevr. H. Budé-Janssens als 1e secretaris op. Mevr. J. van der Leeuw-Roord bezocht het bestuur regelmatig als coördinator internationale contacten.

Het rooster van aftreden is als volgt:

1995: mevr. H.J.C. van Herwaarden-Rijlaarsdam, niet herkiesbaar.

1996: L.M.I.V. Nolet, herkiesbaar.

1997: mevr. H. Budé-Janssens, M. Otten, J. Schopman, niet herkiesbaar, mevr. M. Hielkema en mevr. E. Marrenga, herkiesbaar.

2. Vergaderingen

Totaal kwam het bestuur achttien keer bij elkaar.

3. Portefeuilleverdeling

Daar twee bestuursleden aftreden zal een wijziging in de verdeling van de portefeuilles te verwachten zijn. Deze wijziging zal te zijner tijd in Kleio aangegeven worden.

4. Externe contacten in Nederland

Uit de Kleio-krant zal de lezers duidelijk geworden zijn met welke personen, organisaties of instanties buiten de VGN het bestuur contact heeft onderhouden of opgenomen. Hieronder volgt een weergave van de belangrijkste contacten, geselecteerd uit een lange rij.

- Met het KPC zijn afspraken gemaakt. Het KPC heeft zich desgevraagd bereid verklaard de VGN te steunen in haar streven zich strategisch zo goed en handig mogelijk op te stellen. Hoe moet de VGN inspelen op de deels onbekende, deels min of meer bekende toekomst? Het KPC heeft de nodige kennis in huis en wil die overdragen. Het bestuur heeft het KPC gevraagd als eerste stap een rapport op te stellen over de stand van zaken rond Geschiedenis en Staatsinrichting.

- Met de SLO wordt regelmatig contact onderhouden. Enerzijds dient onze vereniging bij de SLO veldaanvragen in, anderzijds is door de Commissie Havo/Vwo samen met de SLO gewerkt aan een rapport over de leerstofkeuze in de Tweede Fase. Dit rapport is aan de Stuurgroep Tweede Fase verzonden met het verzoek het door te spelen naar de vakontwikkelgroepen waarin het vak Geschiedenis en Staatsinrichting vertegenwoordigd is. De structurele contacten worden benut om de wensen van de VGN en de mogelijkheden van de SLO op elkaar af te stemmen.

- Dat er contact bestaat met de Stuurgroep Tweede Fase blijkt uit de bovenstaande passage. Conferenties o.a. over studielast en profielen, georganiseerd door de Stuurgroep, zijn door vertegenwoordigers van bestuur en commissies bezocht. Het standpunt van het bestuur inzake de profielen is de Stuurgroep schriftelijk meegedeeld.

- Met de CEVO, het CITO, de Inspectie, het Ministerie van Onderwijs, het KNAG, de NVLM, het Procesmanagement Basisvorming, netwerken rond omgevingsonderwijs in Brabant en het Gooi, de Amerikaanse en Duitse ambassade en nog vele andere instellingen en organisaties is mondeling of schriftelijk contact geweest.

5. Buitenlandse contacten

In januari werd door ongeveer 60 docenten, opleiders, examenmakers en inspecteurs de conferentie over 'Structuurbegrippen en Vaardigheden in het Geschiedenisonderwijs' te Glasgow bijgewoond. Deze conferentie was georganiseerd door de VGN, in samenwerking met Euroclio en de universiteit van Strathclyde.

In februari bezochten Joke van der Leeuw-Roord en Hélène Budé-Janssens verschillende Länder in Duitsland om een beeld te krijgen van de diversiteit van het Duitse geschiedenisonderwijs en de Duitse docenten geschiedenis meer te betrekken bij de Europeïsering van het geschiedenisonderwijs.

In maart zijn Joke van der Leeuw-Roord en Hélène Budé-Janssens uitgenodigd voor een bijeenkomst in Vlaanderen over de eindtermen voor de eerste jaren van het Voortgezet

Onderwijs in Vlaanderen en over mogelijke samenwerkingsprojecten in de toekomst. Eveneens in maart vond de conferentie in Diksmuide plaats, georganiseerd in samenwerking met de Vlaamse zuster verenigingen over de 'Impact van de Eerste Wereldoorlog in Nederland en Vlaanderen'. Vanuit Nederland en Vlaanderen waren er 50 deelnemers.

Begin april reisde Joke voor zes weken naar de Verenigde Staten op uitnodiging van de Amerikaanse Ambassade. Doel van deze reis was het bestuderen van het Amerikaanse geschiedenisonderwijs in het Voortgezet Onderwijs en aan de universiteit, en de lerarenopleiding tot geschiedenisdocent.

In mei bezocht Joke Moskou om contacten te leggen met deskundigen die verantwoordelijk zijn voor het onderwijs in geschiedenis in Rusland.

Eind mei woonde Joke een grote onderwijsconferentie, 700 deelnemers, in Portugal bij georganiseerd door de Portugese vereniging voor geschiedenisleraren ter gelegenheid van 500 jaar 'Ontdekkingen' - de 'politieke correctheid' die in de Verenigde Staten hoogtij vierde had de titel van deze herdenking nog niet aangetaast. Ter gelegenheid van deze bijeenkomst bracht de organisatie voor geschiedenisleraren in Portugal een publikatie uit over het onderwijs in geschiedenis. Hierin staat ondermeer een bijdrage van Joke over het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting in Nederland.

In juni werd het eerste jaar samenwerking met Vlaanderen geëvalueerd en besloten de contacten te intensiveren. Voor april 1995 werd besloten een conferentie te organiseren over de Vlaams-Nederlandse verhoudingen van 1813 tot 1839 in een Europees perspectief. Rond de organisatie van dit evenement vonden daarna een aantal bijeenkomsten plaats in Antwerpen.

In juni werd, vanwege het grote succes in januari, besloten een tweede Glasgow conferentie in januari 1995 te organiseren. Het overleg hiervoor werd in deze maand gevoerd.

In september reisde Joke naar Groot-Brittannië. Zij bezocht in Reading de jaarlijkse bijeenkomst over geschiedenisonderwijs van de Historical Association. Als resultaat van deze bijeenkomst kon Colin Shephard, directeur van het Schools' History Project en Chief Examiner, verbonden aan de universiteit van Cambridge, worden overgehaald een seminar van een dag te houden over vaardigheden in het onderwijs en over toetsing daarvan. De *Times Educational Supplement* verzocht Joke een artikel te schrijven naar aanleiding van haar onderzoek naar het geschiedenisonderwijs in de landen van de Europese Unie. Het artikel, waarin het Engelse geschiedenis-

onderwijs vanuit een Europees perspectief werd becommentarieerd, is in december geplaatst.

Later in september vond in Hannover een eerste bijeenkomst plaats van geschiedenisdocenten uit Nieder-Saksen en Nederland. Het thema was de onderlinge relatie tussen beide landen. Het programma vonden wij wat magertjes maar belangrijk voor een betere verstandhouding in de toekomst. Tijdens deze bijeenkomst heeft de VGN voorgesteld aan de Nederlandse ambassade in Bonn en het Duitse Ministerie van OC&W om de videoband over de ontwikkeling van de Duitse democratie gratis ter beschikking te stellen aan alle Nederlandse scholen. In december is deze band door de Duitse Ambassade in Den Haag officieel ter beschikking gesteld van het Nederlandse geschiedenisonderwijs.

Eind september reisden Hélène en Joke naar Madrid om te trachten de Spaanse organisatie van geschiedenisdocenten en de Spaanse overheid te interesseren voor een conferentie rond Philips II. Het resultaat van deze reis is de toezegging van de betrokken partijen samen met de VGN en Euroclio een conferentie te organiseren in de universiteit van Toledo in september 1995.

In oktober reisde Joke voor 12 dagen naar Rusland. Het eerste deel van de reis werd gebruikt om het netwerk van betrokken geschiedenisdocenten uit te breiden. Daarna woonde zij in Ryazan, ruim 300 kilometer ten zuiden van Moskou, een conferentie bij van het netwerk voor 'Global Education'. Het thema van deze bijeenkomst was 'Global Education' als een tegenwicht voor nationalisme en racisme.

In oktober reisde Hélène naar Sofia om de conferentie van de Raad van Europa over 'Geschiedenis, Democratische Waarden en Tolerantie in Europa: de ervaringen van landen in een overgangsproces' namens Nederland bij te wonen.

In december woonde Joke in de buurt van Bonn een conferentie bij over de verschijningsvormen, oorzaken en aanpak van het politieke rechts extremisme in West- en Oost-Europa, mede georganiseerd door de afdeling Nordrhein Westfalen van de Duitse organisatie van geschiedenisdocenten.

In Parijs organiseerde de Raad van Europa een bijeenkomst over 'Geschiedenis Leren' voor de commissie voor cultuur en educatie van de parlementaire vergadering van de Raad. Hélène en Joke waren als waarnemers uitgenodigd. Doel van de bijeenkomst was met politici en deskundigen aspecten van het leren van geschiedenis in Europa nader te bespreken en beleidslijnen voor de toekomst uit te zetten.

Min of meer als vervolg op deze bijeenkomst had de Raad van Europa een bijeenkomst van 18 'deskundigen' georganiseerd in Straatsburg. Joke behoorde tot degenen die gevraagd waren hun licht te laten schijnen over de rol van de Raad van Europa voor het geschiedenisonderwijs in de komende anderhalf jaar.

6. Euroclio

In maart vond de Algemene Vergadering van Euroclio in Brugge plaats rond het thema 'Geschiedenisonderwijs in Europa'. Afgevaardigden van 25 verschillende associaties woonde de bijeenkomst bij.

In het kader van Euroclio zijn het afgelopen jaar drie bijeenkomsten van het Euroclio bestuur gehouden. In maart in Brugge en in augustus en november in Den Haag. Tijdens deze bijeenkomsten zijn plannen ontwikkeld voor de toekomst. De 50-jarige herdenking van de Conferentie van Potsdam bleek een schitterende mogelijkheid om een conferentie te organiseren over het onderwijs over de Koude Oorlog in Europa.

Er waren het afgelopen jaar contacten met vertegenwoordigers van de Raad van Europa en Europese Unie. Er werden door de betrokken bestuursleden gesprekken gevoerd over samenwerkingsprojecten in de toekomst met Spanje, Rusland, de Baltische staten en de Scandinavische landen.

7. Suriname

Op verzoek van het Ministerie van OCW heeft de VGN een ad-hoc commissie ingesteld voor een samenwerkingsproject met collega's in het Surinaamse onderwijs. De doelstellingen van het project zijn na- en bijscholing van docenten geschiedenis, vernieuwing van de curricula en het lesmateriaal en het verbeteren van de materiële situatie in instituten en scholen op het gebied van het geschiedenisonderwijs. Gelden voor het project moeten beschikbaar worden gesteld door Ontwikkelingssamenwerking.

De samenwerking met onze Surinaamse collega's is ondanks de uiterst moeizame communicatiemogelijkheden vruchtbaar verlopen en heeft geresulteerd in een driejarenplan dat voorziet in de aanpak van de verschillende doelstellingen.

Helaas bleken de bureaucratische problemen van dien aard dat voorlopig nog niet met de uitvoering van de plannen begonnen kan worden.

Ter elfde ure kwam er wel geld beschikbaar om enige Surinaamse collega's, betrokken bij curriculumontwikkeling en docentenopleiding in februari 1995 een studiereis naar Nederland aan te bieden.

8. Platform van Vakinhoudelijke Verenigingen in het Voortgezet Onderwijs

In het afgelopen jaar kwam het Platform VVVO vijf maal in vergadering bijeen.

Aan de orde kwamen allerlei kwesties die betrekking hebben op de contacten met de verschillende organisaties in het VO. Gesproken werd ook over o.a. : een uitvoerend bureau, beroepsprofiel voor leraren VO, register voor leraren, moet het Platform VVVO een vereniging/stichting worden, bijlage in *Uitleg* met de data van de norm-vergaderingen, advisering bij de samenstelling van de vakontwikkel groepen, (concepten) van brieven aan de minister, aan kamerleden, aan de Stuurgroep Tweede Fase, etc.

Steeds meer vakinhoudelijke verenigingen erkennen het belang van samenwerking in onderwijsland en dit heeft ertoe geleid dat bij het schrijven van dit verslag 22 verenigingen lid zijn van het Platform VVVO.

In het kader van het Platform VVVO heeft er driemaal in kleine of grote kring overleg plaats gevonden met de Stuurgroep Tweede Fase. Daarnaast heeft het Platform VVVO in samenwerking met de Stuurgroep Tweede Fase twee conferenties georganiseerd, een over het eerste advies van de Stuurgroep en een over de Studielastbenadering.

De leden van het Platform VVVO hebben tweemaal overleg gevoerd met een delegatie van de Directie VO van het Ministerie van O(C)&N.W. Dat het ministerie het functioneren van het Platform VVVO waardeert blijkt uit het feit dat aan het Platform een, niet structurele, subsidie is toegekend in verband met de te verwachten werkzaamheden voor bijvoorbeeld Tweede Fase en MAVO/VBO. Binnen het Platform VVVO vindt nog overleg plaats over de besteding van deze subsidie.

Na een wat moeizame start begint er nu lijn te komen in het overleg met het Proces Management Basisvorming. De BAVO-deskundigen van de verschillende verenigingen zullen regelmatig overleg voeren met het PMB over onderwijskundige zaken en tweemaal per jaar zal er beleidsoverleg plaats vinden met een delegatie van het Platform VVVO.

Het overleg tussen Bestuur, Directie en Veldadvisering van de SLO met een delegatie van het Platform VVVO over de veranderingen in de WOV en daarmee samenhangende bezuinigingen heeft niet kunnen verhinderen dat de voorgestelde wijze van honorering (declaratie-basis) van de Veldadviseurs doorgang heeft gevonden. De leden van het Platform

VVVO zullen er nauwgezet op toe zien dat de Veldadviseurs hun werk tegen voldoende vergoeding kunnen blijven doen en er niet teveel van uitgegaan wordt dat inzet niet beloond hoeft te worden. De tijd van liefdewerk oud papier behoort voorbij te zijn.

Na een mini-conferentie over nascholing in het kader van DION/VO in maart 1994 is er weinig meer gebeurd, maar misschien dat de bijeenkomst van januari 1995 meer duidelijkheid zal brengen.

9. Het centraal examen

De Intercommissie heeft voorstellen gedaan voor het examen van 1997. Het bestuur heeft deze doorgeleid naar het ministerie, waar besloten is als onderwerp aan te wijzen "De eenwording van Nederland, 1780-1830".

De VGN heeft de stofomschrijvingscommissie vastgesteld. Daarin zitten zes mensen: een uit de wetenschappelijke wereld, een uit de wereld der vakdidactici, twee docenten uit de vbo/mavo-gebied, twee uit het havo/vwo-terrein. Zij hebben de taak voor twee aparte omschrijvingen (een voor vbo/mavo, een voor havo/vwo) te zorgen, die in elk geval niet te lang mogen zijn en waarmee in de klas kan worden gewerkt. Leden van deze commissie kunnen kiezen voor betaling in geld of in tijd. Het is de bedoeling dat de commissie eind maart 1995 met haar omschrijving klaar is en deze dan ter raadpleging voorlegt, bijvoorbeeld aan de betrokken commissies van de VGN. Na verwerking van de reacties kan de commissie voor de zomervakantie haar definitieve omschrijving vaststellen.

Het vooroverleg voor de voorzitters van de normvergaderingen is dit jaar wederom op één centrale plaats gehouden. Aan deze formule zal worden vastgehouden, omdat uit de praktijk blijkt dat dit zeer zinvol is.

In september zijn gesprekken gevoerd met de voorzitters van normvergaderingen, de commissies vbo/mavo en havo/vwo, vertegenwoordigers van CITO, CEVO, de WIEG en bestuursleden over de examens 1994. De vergaderingen voor Vbo/Mavo en Havo/Vwo vonden gescheiden plaats.

10. Tweede Fase Havo/Vwo

Niet alleen vanuit het Platform VVVO waren er contacten over de plannen met de Tweede Fase Havo/Vwo.

Het bestuur van de VGN heeft brieven verstuurd naar de Stuurgroep Tweede Fase over het belang van het vak voor alle leerlingen in het VO. Van deze brieven zijn afschriften verzonden aan de Staatssecretaris VO, de Direc-

tie VO en de leden van de Vaste Kamer Commissie voor Onderwijs. Ook heeft het bestuur een voordracht gedaan voor de samenstelling van de VOG (vakontwikkel groep) voor geschiedenis aan de Stuurgroep Tweede Fase. De stuurgroep heeft het advies van de VGN opgevolgd.

Het bestuur heeft gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van het KNAG en de NVLM over de positie van Geschiedenis en Staatsinrichting, Aardrijkskunde en Maatschappijleer in de Tweede Fase Havo/Vwo. Bij deze gesprekken bleek dat men niet wil opgaan in een zgn. 'hutspotvak', maar wel bereid is tot coördinatie en afstemming.

Het bestuur is ook intensief betrokken bij de discussies rond leerstofkeuze voor de bovenbouw Havo/Vwo, opgezet door de Commissie Havo/Vwo.

11. Commissie Interculturele geschiedenis

Het bestuur is er niet in geslaagd een commissie interculturele geschiedenis te bemensen. Daarom stelt het bestuur voor dit onderwerp onder te brengen bij de bestaande commissies.

12. Nascholing

Onder de vlag van de VGN organiseerde de universiteit van Leiden weer de traditionele nascholingszaterdag over het nieuwe CE-onderwerp 'De opstand'. Jarenlang is Doky Verhagen de stuwende kracht hierachter geweest; wegens haar benoeming tot rector van een scholengemeenschap moet ze hier helaas een punt achter zetten.

De conferentie voor beginnende docenten - 'Starters' - vond voor het derde achtereenvolgende jaar in Vught plaats. 17 Enthousiaste jonge collega's schoolen zich in diverse werkvormen en wisselden hun ervaringen voor de klas met elkaar uit.

De Didaktiekconferentie, op 25 en 26 november, over het CE-onderwerp 'De Opstand' werd massaal bezocht; Huize Bergen was te klein voor alle deelnemers.

13. Ledenwerving en PR

Met steun van vele actieve leden heeft het bestuur de VGN onder de aandacht gebracht van vakcollega's, die nog geen lid zijn. Dit gebeurde onder andere tijdens nascholingsconferenties en CE-normbesprekingen. Folders en affiches werden verspreid. Veel docenten en studenten maakten gebruik van de mogelijkheid van een kennismakingslidmaatschap;

we hopen hen voor de VGN te kunnen behouden.

De VGN heeft in 1994 voor het derde achtereenvolgende jaar een netto ledenwinst geboekt. Voor exacte cijfers hieromtrent kunt U het financieel jaarverslag raadplegen.

ER ZIT TOEKOMST IN HET VERLEDEN

Centraal examen

De examens blijven voor het bestuur aandachtspunt. De centrale voorbesprekingen van de normvergaderingen in 1994 zullen worden gecontinueerd als gevolg van het gebleken succes.

Het bestuur bewaakt het arbeidsproces van de stofomschrijvingscommissie. Inhoudelijk werkt deze commissie zelfstandig binnen vastgestelde kaders.

In tegenstelling tot hetgeen in het jaarverslag van 1993 hieromtrent staat vermeld acht het bestuur het toch niet zinvol genoeg om de bijeenkomsten te continueren, die in september zijn gehouden als een soort collectieve terugblik op het examen (zie het jaarverslag, 'Het centraal examen'). Met de stijgende kwaliteit van de examens neemt de hoeveelheid kritiek af. De laatste bijeenkomsten waren niet druk bezocht en leidden grotendeels tot een herhaling van al eerder gemaakte opmerkingen.

Professionalisering

Gezien het feit dat er steeds meer gesproken wordt over een beroepsprofiel voor leraren in het VO en BVE, is het bestuur voornemens aan deze discussie deel te nemen en waar mogelijk te benadrukken dat een goede leraar een leraar is die naast allerlei eigenschappen ook een grote vakinhoudelijke deskundigheid moet bezitten. Dit is ook het standpunt van de andere leden van het Platform VVVO.

Binnen het Platform VVVO wordt ook gedacht aan een register van leraren, waarbij aan inschrijving in bijvoorbeeld het register van geschiedenis en staatsinrichting leraren bepaalde eisen worden gesteld. Het bestuur wil hierover komend jaar advies vragen aan de verschillende commissies.

Basisvorming

De paniek rond de toetsen voor de basisvorming en vervolgens het sussen daarvan door de staatssecretaris hebben wellicht meer vraagtekens laten staan, dan er zijn opgeruimd. Nog wordt de soep slechts lauw opgediend en zal niemand er dus zijn tong aan branden. Maar alle commotie heeft op vele scholen de onderwijskundige veranderingen die op grond van de basisvorming

Beleidsplan 1995

tot stand zouden kunnen komen op de achtergrond gedrongen. Wel is de problematiek van de bereikbaarheid van de kerndoelen voor de (I)VBO-leerlingen duidelijk op de voorgrond geschoven. Het bestuur blijft ook hierover overleg voeren met het PMB.

Omgevingsgeschiedenis

Het bestuur heeft het voornemen om een Commissie Omgevingsgeschiedenis in het leven te roepen. Omdat omgevingsgeschiedenis in de basisvorming een plaats heeft gekregen, zijn van meerdere zijden initiatieven genomen om dit nader in te vullen. Ook zijn er contacten met organisaties op landelijk niveau die met regionale geschiedenis te maken kunnen hebben en als landelijk netwerk willen functioneren. Bij de VGN zijn verzoeken van geschiedenisleraren binnengekomen om mogelijkheden voor coördinatie en facilitering te onderzoeken. Voor de bemensing van een commissie omgevingsgeschiedenis zal in eerste instantie gekeken worden naar de VGN-enquête onder de leden. De indruk bestaat, dat er vrij veel leden interesse hebben. Uiteraard zal gestreefd worden naar een goede regionale spreiding.

Tweede Fase

De voorbereidingen voor de Tweede Fase Havo en Vwo zullen door het bestuur nauwlettend gevolgd worden. Het bestuur streeft ernaar, intensief contact te onderhouden met de historici die deel uitmaken van de Vakontwikkelgroepen. (Het betreft de vakontwikkelgroep voor Mens- en Maatschappijwetenschap en de gecombineerde vakontwikkelgroep voor Aardrijkskunde, Geschiedenis en Maatschappijleer.) Het bestuur zal stimuleren, dat informatie over de Tweede Fase via KLEIO de leden kan bereiken.

Intussen loopt er een serie gesprekken over leerstofkeuze in de bovenbouw Havo en Vwo, gezamenlijk georganiseerd door de SLO en de Commissie Havo/Vwo. Leden van het bestuur, van diverse VGN-commissies en van de vakontwikkelgroepen nemen hieraan deel.

Ledenwerving en PR

Ook het komende jaar zal het bestuur door middel van folders en affiches de VGN een grotere bekendheid geven. Het bestuur hoopt ook in 1995 op uw aller medewerking te mogen rekenen. Op uw verzoek stuurt de penningmeester u graag een stapeltje folders toe, waarmee u leden kunt werven.

Nascholing

De in het Jaarverslag genoemde trits - nascholing over het nieuwe CE-onderwerp in Leiden; Startersconferentie; Didaktiekconferentie - staat ook voor 1995 weer op het programma. (De Didaktiekconferentie verschuift naar het voorjaar van 1996).

In Leiden lijkt de continuïteit ook na het vertrek van Doky Verhagen verzekerd. Wat betreft de Startersconferentie doet zich de vraag voor, of die alleen voor beginnende docenten bestemd moet zijn; ook voor docenten met enige jaren ervaring zou zo'n conferentie wellicht van nut kunnen zijn. Wat betreft de Didaktiekconferentie stelt het bestuur weer al zijn vertrouwen in de Didaktiekcommissie. Via de enquête is de nascholingsbehoefte geïnventariseerd. Na verwerking van de gegevens kan hieruit wellicht een onderwerp voor de Didaktiekconferentie worden geselecteerd.

Internationalisering

Het komend jaar zal de VGN in samenwerking met Euroclio zich verder richten op de internationalisering van het geschiedenisonderwijs.

35 leden van de VGN zullen tezamen met 15 Euroclio leden uit 9 verschillende landen deelnemen aan de tweede conferentie in Glasgow in januari 1995.

Vanaf februari zullen zo'n 15 leden van de VGN betrokken zijn in een project van het PHARE programma van de Europese Commissie. Onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting zal de basis vormen van een project, dat erop gericht is kritisch en democratisch staatsburgerschap te ontwikkelen in Oost- en West-Europa. Er zullen studiebezoeken gebracht worden aan de zes participerende landen en in een slotconferentie zal de deelnemers worden gevraagd een bijdrage te leveren waarin de doelstelling van het project centraal staat.

In overleg met het Ministerie van OCW, het Bureau Cross en het Oost-Europa Instituut zal dit jaar worden begonnen met een driejarig samenwerkingsproject met

Russische collega's rond vernieuwing en verbetering van het Russische geschiedenisonderwijs. Deelname aan conferenties, het organiseren van een conferentie over didactiek en het vervaardigen van lesmateriaal maken onderdeel uit van de plannen. Organisaties in Scandinavië en Vlaanderen hebben belangstelling getoond om mee te werken aan dit project.

In September zullen ongeveer 30 VGN leden deel kunnen nemen aan de conferentie aan de universiteit van Toledo rond Philips II. Deze conferentie zal worden georganiseerd in samenwerking met de organisaties voor geschiedenisleraren uit Spanje, Portugal, België en Engeland en zal binnen het 'Bursary Scheme' van de Raad van Europa worden aangeboden. Vermoedelijk zullen er ongeveer 80 deelnemers zijn aan deze twee (Engels/Frans)of drietalige (Spaans) conferentie.

Het project 'Youth and History', een onderzoek naar het historisch bewustzijn van jongeren van 15 jaar in Europa, is na aandringen van de VGN door het ministerie gesubsidieerd. Het onderzoek zal 1995 worden uitgevoerd door de Hogeschool Holland in samenwerking met de Universiteit van Utrecht en de VGN. Deze instanties zullen een beroep doen op VGN leden om mee te werken aan het onderzoek. De Universiteit van Utrecht zal na afloop de Nederlandse resultaten analyseren.

Met de Scandinavische landen is overleg begonnen om in 1996 een conferentie te organiseren op het gebied van de vakdidactiek rond een gemeenschappelijk onderwerp. Deze bijeenkomst zal vermoedelijk in Denemarken of Zweden plaatsvinden.

Euroclio

Euroclio, the Standing Conference of European History Teachers' Associations, heeft inmiddels 30 leden uit 27 landen. Duitsland, Wales, Slovenie en Catalonië hebben in 1994 besloten lid te worden. Het bestuur van Euroclio wil in 1995 geschiedenisdocenten in Polen, Italië, Bulgarije en Griekenland overhalen een geschiedenislerarenorganisatie te beginnen.

De algemene vergadering vindt dit jaar plaats in Berlijn van 21 tot 26 maart in combinatie met een conferentie over lesgeven over de Conferentie van Potsdam en de consequenties daarvan.

Steun voor collega's in Oost-Europa

Het bestuur van de VGN is bijzonder verheugd dat collega's in het afgelopen jaar de steun aan Oost-Europa niet bij woorden hebben gelaten. Door de bijdragen van Nederlandse collega's is het mogelijk collega's uit de voormalige Oostblok-landen de conferentie in januari 1995 te Glasgow te laten bijwonen.

De Nederlandse overheid en de Europese Unie hebben eveneens gelden voor dit doel beschikbaar gesteld, maar de belangstelling voor het bijwonen van conferenties overtreft nog steeds de beschikbare middelen. Daarom verzoeken wij u ook dit jaar uw collega's in Oost- en Midden-Europa te steunen. Wij vragen u uw bijdrage over te maken op:

Gironummer 368156
Stichting Organisatiebureau
Projecten VGN, OPV
Jozef Israëlsstraat 58
Nijmegen

onder vermelding van:
'Oost-Europa Fonds'

Het ligt in de bedoeling om leraren uit Oost-Europa in de gelegenheid te stellen de General Assembly van Euroclio bij te wonen en tenminste één door Euroclio georganiseerde conferentie. Het zou getuigen van solidariteit met onze geschiedeniscollega's in Oost-Europa als de leden van de VGN massaal aan deze actie zouden meedoen.

Suriname

De studiereis in februari van Surinaamse collega's in Nederland moet als uitgangspunt dienen voor verdergaande samenwerking op het gebied van het geschiedenisonderwijs. De werkgroep Suriname van de VGN zal er alles aan doen om de financiële middelen beschikbaar te krijgen om onze Surinaamse collega's de mogelijkheid te bieden zich bij te scholen, hun onderwijs te vernieuwen en hun materiële situatie in klas of instituut te verbeteren.

Uitbreiding ledenadministratie

Met ingang van maart 1995 zal ieder nieuw lid gevraagd worden een enquête naar haar/zijn interesses en specialismen in te

DE RUBRIEKEN IN DE VGN-ENQUETE

A. Speciale interesse/periode (7 cat.)

- 1 prehistorie
- 2 oudheid
- 3 middeleeuwen
- 4 nieuwe geschiedenis
- 5 negentiende eeuw
- 6 twintigste eeuw
- 7 contemporaine geschiedenis

B. Speciale interesse/invallshoek (12 cat.)

- 1 politieke geschiedenis
- 2 (geschiedenis van de) staatsinrichting
- 3 economische geschiedenis
- 4 sociale geschiedenis
- 5 maatschappijgeschiedenis
- 6 cultuurgeschiedenis
- 7 mentaliteitsgeschiedenis
- 8 vrouwengeschiedenis
- 9 niet-westerse geschiedenis
- 10 geschiedenis van de internationale verhoudingen
- 11 regionale geschiedenis
- 12 overige categorieën

C. Speciale interesse/onderwerpen (3 cat.)

- 1 (in te vullen)
- 2 (in te vullen)
- 3 (in te vullen)

D. Speciale interesse/activiteiten (7 cat.)

- 1 reizen
- 2 excursies
- 3 didactiek
- 4 regionale activiteiten
- 5 startersconferentie
- 6 (evt. nog in te vullen)
- 7 (evt. nog in te vullen)

E. Eventueel: Belangstelling voor commissies (14 cat.)

- 1 Commissie PA-BO
- 2 Commissie Bavo
- 3 Commissie Mavo/Vbo
- 4 Commissie Havo/Vwo
- 5 Commissie Volwasseneneducatie
- 6 Didactiek en Activiteiten Commissie
- 7 Onderwijsadviescommissie
- 8 Commissie Internationalisering
- 9 Commissie Vrouwengeschiedenis
- 10 Commissie Cliomatica
- 11 Redactie KLEIO
- 12 Onderwijs-Commissie NHG/VGN
- 13 (evt. nog in te vullen)
- 14 (evt. nog in te vullen)

F. Werkzaam in commissies (14 cat.)

- 1 Commissie PA-BO
- 2 Commissie Bavo
- 3 Commissie Mavo/Vbo
- 4 Commissie Havo/Vwo

- 5 Commissie Volwasseneneducatie
- 6 Didactiek en Activiteiten Commissie
- 7 Onderwijsadviescommissie
- 8 Commissie Internationalisering
- 9 Commissie Vrouwengeschiedenis
- 10 Commissie Cliomatica
- 11 Redactie KLEIO
- 12 Onderwijs-Commissie NHG/VGN
- 13 (evt. nog in te vullen)
- 14 (evt. nog in te vullen)

G. Beschikbaar voor regionale activiteiten (2 cat.)

- 1 regionaal actief? Ja
- 2 regionaal actief? Nee

H. Externe contacten (14 cat.)

1 media	ja, nl.
2 media	nee
3 overheid	ja, nl.
4 overheid	nee
5 politieke partij	ja, nl.
6 politieke partij	nee
7 historische vereniging	ja, nl.
8 historische vereniging	nee
9 musea	ja, nl.
10 musea	nee
11 archieven	ja, nl.
12 archieven	nee
13 (evt. nog in te vullen)	
14 (evt. nog in te vullen)	

vullen. Deze peiling is vergelijkbaar met de in 1994 onder alle leden verspreide enquête. De respons hierop geniet binnen de VGN bekendheid onder de naam 'witte vellen'. Het bestuur houdt naast de geplande peilingen onder nieuwe leden, de mogelijkheid open om ook in de toekomst gegevens te actualiseren door middel van de verspreiding van een enquête onder de leden.

De heer Houweling, (leden-)administrateur van de VGN te Den Haag, is gevraagd het geautomatiseerde ledenbestand te doen uitbreiden met acht nieuwe rubrieken om de gegevens te verwerken en voor het bestuur toegankelijk te maken.

Regels

1. Doel is een betrouwbaar bestand op te bouwen van voor de vereniging relevante gegevens rondom specialismen, interesses en eventuele mogelijke inzet van de aangesloten leden.
2. Leden (en aspirant-leden) houden de vrijheid de vragenlijst al dan niet te beantwoorden.
3. Het verstrekken van de gevraagde informatie verplicht de leden tot niets.
4. De in de enquête verstrekte informatie

wordt niet aan derden doorgegeven zonder toestemming van de ledenvergadering van de VGN.

5. Ten aanzien van deze regels worden de (aspirant-) leden geïnformeerd in het begeleidend schrijven bij het enquête-formulier.

Huib de Ruijter prijs

Het bestuur wil de leden meer betrekken bij het toekennen van de Huib de Ruijter prijs. Het bestuur zou u daarom het volgende willen voorstellen:

De leden van de VGN kunnen personen of instellingen bij het bestuur van de VGN voordragen voor de Huib de Ruijter prijs. Deze voordracht, met redenen omkleed, kan gedaan worden tot 15 november in elk verenigingsjaar. Het bestuur maakt een keuze uit de voordrachten. Over de keuze van het bestuur is geen discussie mogelijk.

Toevoeging Huishoudelijk Reglement

Door de vele zaken die op het bestuur van een vakinhoudelijke vereniging als de VGN afkomen is een bezetting van het bestuur door 8 personen net voldoende. Wanneer door een of andere omstandigheid een of meerdere bestuursleden niet voldoende kunnen functioneren, bieden de Statuten of het Huishoudelijk Reglement op dit moment geen mogelijkheid tot aanvulling. Daarom wil het bestuur u de volgende toevoeging aan het Huishoudelijk Reglement voorstellen:

Artikel 13

(Bij afwezigheid van:)

d. een of meer leden van het Bestuur van de VGN door buitengewone omstandigheden, voor langere tijd, kan het bestuur tijdelijk een of meer leden van de VGN verzoeken bepaalde bestuurstaken te vervullen. Deze leden wonen ook de vergaderingen van het bestuur bij.

Contributieverhoging

Het is nu vijf jaar geleden, dat de contributie voor het laatst verhoogd is. Intussen zijn de prijzen gestegen. De VGN teert nu al een paar jaar in op het eigen vermogen. Het bestuur acht daarom het moment gekomen om een lichte contributieverhoging voor te stellen. Het voorstel luidt als volgt:

Bezoldiging tot en met HOS-schaal 10 95,-- per jaar

Bezoldiging vanaf HOS-schaal 11 115,-- per jaar

Vbo/Mavo-docent met drie of meer vakken 65,-- per jaar

Minder dan 16 uren

80,-- per jaar

Pensioen/VUT; buitengewoon lid (niet in onderwijs werkzaam) 85,-- per jaar

Partnerlidmaatschap

140,-- per jaar

Kennismakingslidmaatschap, alleen voor studenten 45,-- per jaar

Abonnementsgelden voor Kleio, voor niet-leden:

Abonnement Kleio, binnenland

100,-- per jaar

Abonnement Kleio, binnen Europa

125,-- per jaar

Abonnement Kleio, buiten Europa

(luchtpost) 135,-- per jaar

Jaarverslagen 1994 en plannen voor 1995

Commissie PA-BO

De commissie begon het afgelopen vergaderjaar met zes leden, te weten Frie Kolen (voorzitter), Sjef Schmiermann (secretaris), Aad van Zeijl (penningmeester) en de gewone leden Marjolijn du Jour, Francien van der Meer en Theo Beker. Na enige maanden zag de voorzitter zich wegens drukke werkzaamheden genoodzaakt zijn functie neer te leggen. De commissie bedankt Frie voor zijn jarenlange inzet, zijn positieve inbreng en voor het feit dat hij na het vertrek van Cees van der Kooij diens moeilijke taak op zich heeft genomen. Inmiddels hanteert Aad van Zeijl de voorzittershamer en heeft hij ook van de geldbuidel geen afstand gedaan. Momenteel is er dus een vacature, waarvoor zich reeds enige kandidaten hebben aangemeld.

Van de huidige commissieleden is één lid werkzaam in het basisonderwijs; twee leden werken bij de lerarenopleiding voor het basisonderwijs; verder is er een lid werkzaam bij de inspectie en een lid bij de SLO. De bestuursafgevaardigde Jet van Herwaarden is een graag gezien toegevoegd lid van de commissie.

Door de brede samenstelling van de commissie PA-BO en de bestaande verbindingslijnen zijn we in staat de ontwikkelingen met betrekking tot het geschiedenisonderwijs op de basisschool en op de opleidingen voor een belangrijk deel te volgen. Dat de mogelijkheden, gezien het vrijwillige kader, soms helaas beperkt zijn, spreekt voor zich.

• Activiteiten

De commissie is in 1994 zeven maal bijeen geweest, te weten op 12 januari, 9 maart, 18 april, 25 mei, 29 juni, 14 september en 9 november.

Deelname aan PABO-netwerken

In januari 1994 is bij de HBO-raad geprotesteerd tegen het besluit de steun aan deze netwerken te beëindigen. De discussie hierover verloopt moeizaam, mede gezien de gebrekkige communicatie tussen de netwerken onderling als gevolg van het ontbreken van facilitaire ondersteuning. Op instigatie van diverse rapporten en de HBO-raad is tot de ondersteuning van netwerken besloten in 1990. Dezelfde HBO-raad vreest nu belangenbehartiging van diverse vak- en vormingsgebieden en zegt de ondersteuning op, voordat de netwerken echt van de grond zijn gekomen.

Het tekent het wankelmoedige beleid en de Commissie PA-BO prijst zich gelukkig met de verankering binnen de VGN. Voor andere netwerken betekent het beleid van de HBO-raad waarschijnlijk de doodsteek.

Discussie rond de bestaande kerndoelen

Gezien de breedheid van de commissie (de leden zijn werkzaam bij inspectie, SLO, in het basisonderwijs en in het opleidingsonderwijs) worden de ontwikkelingen rond de kerndoelen op de voet gevolgd. De bestaande en ernstig bekritiseerde kerndoelen voor het basisonderwijs zijn pas van kracht sinds september 1993. Inmiddels is er een nieuw rapport verschenen van de Commissie Van Eijndhoven onder de titel *Doelbewust Leren*, waarin bepaalde aanbevelingen uit het degelijke rapport *Commissie Evaluatie Basisonderwijs* op geheel eigen wijze en volstrekt ondeskundig nader worden ingevuld.

In november heeft het bestuur van de VGN in overleg met de commissie in een schrijven aan de staatssecretaris haar bezwaren uiteengezet tegen de voorgestelde herziening van de kerndoelen, zoals die zijn verwoord door de genoemde Commissie Van Eijndhoven. Onze commissie vreest de voortzetting van deze soapserie met telkens wisselende niet deskundige hoofdrolspelers.

Aansluitingsproblematiek

Op 18 april heeft het ad limina-gesprek met het bestuur van de VGN plaats gevonden. Kern van dit gesprek vormde de aansluitingsproblematiek basisonderwijs - basisvorming. Met de SLO zijn contacten gaande om een veldvraag met betrekking tot deze materie te overwegen.

Een ander gesignaleerd knelpunt betreft de geringe historische bagage waarmee aankomende studenten de PABO binnenkomen. In het programma op de opleidingen leraar basisonderwijs ligt de klemtoon op de didactiek en niet op de vakinhoud. Gezien de verschuivingen in de curricula als gevolg van het inmiddels vastgestelde beroepsprofiel zal de aandacht die aan de vakinhoud kan worden besteed nog verder afnemen. Vraag is dus hoe elementaire deficiënties kunnen worden geconstateerd en vervolgens weggevoerd.

Publicatie Nieuwsbrief

In juni is de PA-BO Nieuwsbrief verzonden aan de docenten geschiedenis van de opleidingen leraren basisonderwijs. De nieuwsbrief bevatte een artikel van Aad van Zeijl over

actuele discussies met betrekking tot kerndoelen, het inspectierapport van de Commissie Evaluatie Basisonderwijs en de resultaten van de Periodieke Peiling Onderwijsniveau (PPON). Sjef Schmiermann bracht de regen van rapporten die het onderwijs teisteren in herinnering. Hans van der Linde liet het licht schijnen over de bijdrage die lokale en regionale geschiedenis kan leveren aan het beroepsprofiel van de leerkracht basisonderwijs en Ron de Bruin schenkt aandacht aan de door hem geredigeerde geschiedenismethode *Een zee van tijd*. Voorts bevatte de Nieuwsbrief een recensie, waarover dadelijk meer, en een uitnodiging voor de studiedag van 23 november.

Recensie

De commissie heeft in een gezamenlijke aanpak het didactisch handboek van J. Voorbij, *'Wat denk je dat Columbus toen ging doen?'* *Geschiedenisonderwijs op de basisschool tussen traditie en vernieuwing* (Vleuten 1993) besproken. Deze recensie is opgenomen in de Nieuwsbrief van juni 1994.

Organisatie PA-BOdag

Reeds in het voorjaar zijn de voorbereidingen gestart. Na een voorlopige aankondiging in juni zijn in september de uitnodigingen verstuurd. Het thema van de studiedag op 23 november was '50 Jaar bevrijding: bevrijdend?'. Een keur van sprekers en workshopbegeleiders zegde medewerking toe. Voorts de Anne Frank Stichting, de NOT en de Stichting Film en Wetenschap. Voorbeelden uit de praktijk van de adoptie van monumenten en van omgevingsonderwijs completeerden het geheel. Helaas echter schreven te weinig belangstellenden in, zodat de commissie besloot de bijeenkomst te annuleren.

De commissie tracht eventuele oorzaken te achterhalen en is voornemens bij een volgende gelegenheid de achterban vooraf te raadplegen bij de invulling van een nieuwe studiedag.

Contacten

De commissie en haar afzonderlijke leden hebben het afgelopen jaar veelvuldig contacten onderhouden met diverse uitgeverijen, het CITO en de SLO. Er zijn studiedagen en conferenties bezocht, onder andere van het Netwerk van schoolbegeleiders Wereldoriëntatie en van het Landelijk Overleg Omgevingsgeschiedenis. Voorts werd er intensief gecorrespondeerd met mrs. P. Harnett, werkzaam aan de universiteit van Bristol en deskundige op het gebied van geschiedenisdidactiek aan de lerarenopleidingen basisonderwijs in Engeland.

● Plannen voor 1995

De commissie denkt een aanvang te maken met het recenseren van nieuw verschenen methoden en het hernieuwde didactische handboek van C.G. van der Kooij *Verleden, Heden, Toekomst* (Wolters Noordhoff, Groningen 1994).

De ontwikkelingen met betrekking tot de kerndoelen in het basisonderwijs zullen ook het komend jaar kritisch worden gevolgd. In het opleidingsonderwijs worden op het moment de opleidingskaders geformuleerd op basis van de beroepsprofielen. De invulling van de curricula op de instituten zal worden herzien: opleidingseindtermen zullen de vak-eindtermen vervangen. Dit betekent dat de positie van de afzonderlijke vak- en vormingsgebieden wordt heroverwogen. De centrale vraag zal luiden: welke bijdrage kunnen geschiedenis en geschiedenisdidactiek leveren aan de concrete invulling van de in het beroepsprofiel leraar primair onderwijs geformuleerde taakprofielen?

Deze verandering impliceert dat vakdocenten tot opleidingsdocenten moeten uitgroeien. Dat hier een taak voor de commissie ligt zal duidelijk zijn.

De bestaande contacten tenslotte zal de commissie intensiveren. Met name de lijnen naar de SLO en het CITO zullen gezien de ontwikkelingen rond de kerndoelen en de aansluitingsproblematiek van basisschool en basisvorming worden geaccentueerd.

Sjef Schmiermann,
secretaris Commissie PA-BO

Commissie Basisvorming

De Commissie Basisvorming vergaderde in 1994 zes maal, steeds in restaurant Borobudur in Utrecht.

In de loop van het jaar veranderde de samenstelling van de commissie: Kerstin Wamelink, die de Commissie Havo/Vwo vertegenwoordigde, trok zich terug wegens drukke werkzaamheden. Loek Janssen, die dit jaar wel bij onze vergaderingen aanwezig kon zijn, nam haar plaats in als 'onze vertegenwoordiger' in de Commissie Havo/Vwo. Marijke Meuwissen trad toe tot de commissie als vertegenwoordiger van de Commissie Mavo/Vbo en Margriet Hielkema verving Joke van der Leeuw-Roord als contactpersoon van het VGN-bestuur. In de zomer meldde zich nog Dini Beem als nieuw lid aan.

De overige leden waren: Annemieke Hijink (voorzitter), Dirk van der Meer (secretaris), Marie-Jès Boonekamp-Wingen, Piet Niemeijer en Pieter Vlaanderen.

● Werkzaamheden

De commissie heeft zich het afgelopen jaar in de eerste plaats bezig gehouden, al dan niet op verzoek van het bestuur, met het bespreken en beoordelen van materiaal dat door diverse instanties op het gebied van de basisvorming werd vervaardigd. Voorbeelden hiervan zijn een proegftoets van het CITO, een rapport van de inspectie over de invoering van de basisvorming en de producten van de SLO. Om over dit laatste te praten nodigden we Jan Sniekers van de SLO uit.

We rapporteerden aan het VGN-bestuur en (soms) in KLEIO.

Ook stelden we wensen op ten aanzien van nascholingscursussen. We benadrukten daarbij vooral de noodzaak tot bruikbaar bronnenmateriaal.

Twee commissieleden, Pieter Vlaanderen en Dirk van der Meer, namen het hele jaar deel aan de bijeenkomsten van het onderwijsplatform VVVO, waar leden van diverse vakinhoudelijke lerarenverenigingen spraken met elkaar en met de procesmanagers van het Procesmanagement Basisvorming. Zij hebben bij het PMB inleidingen verzorgd over de afsluitende toetsing bij geschiedenis en over de startpositie van de individuele leerling.

Ook deze PMB-bijeenkomsten werden vaak in de vergadering voorbereid.

De commissie is bezig te onderzoeken hoe een conferentie over de praktische aspecten van de basisvorming eruit zou moeten zien en of dat haalbaar is.

● Plannen

De commissie wil graag informatie geven en helderheid bieden aan leraren geschiedenis en staatsinrichting over publikaties van het SLO, PMB, KPC en CITO met betrekking tot de basisvorming. Dit materiaal wordt besproken en becommentarieerd.

Wij proberen de contacten met bovengenoemde instanties te onderhouden zodat deze instellingen zich ook een beter beeld kunnen vormen van wat er bij de geschiedenisleraren in de praktijk leeft.

Wij geven advies aan het VGN-bestuur over basisvormingszaken. Aandachtspunten zijn onder andere nascholing, afsluitende toetsing en omgevingsgeschiedenis. Wij zullen proberen hierover aanbevelingen te doen en ook reacties te vragen van andere docenten.

Wij willen meer van ons laten lezen in KLEIO. Over een conferentie in het najaar van 1995 denken we nog na.

Dirk van der Meer,
secretaris Commissie Basisvorming

Commissie Mavo/Vbo

Voor de Commissie Mavo/Vbo is 1994 een zeer turbulent jaar geweest. De commissie heeft wat samenstelling betreft een gedaantewisseling ondergaan.

De inhoudelijke agenda werd bepaald door de Commissie Van Veen (in combinatie met de Tweede Fase en de bovenbouwproblematiek) en het op stapel staande Vbo/Mavo-nummer van KLEIO.

Wat in het jaar 1993 als grootste probleem werd ervaren, de bezetting van de commissie, bleek in 1994 grotendeels opgelost te kunnen worden. Tegenover het afscheid van commissievoorzitter Gerard Twickler en bestuurslid Tineke Perdeck-Schimmel, en het pas-op-de-plaats-maken van een viertal commissieleden, stond een aanwas c.q. versterking van de commissie met zeven leden.

Op het moment bestaat de commissie uit: Herry Groothuis (voorzitter), Edward Schenk (secretaris, lid Intercommissie, lid werkgroep leerstofkeuze bovenbouw), Huub Kurstjens (namens het VGN-bestuur), Marijke Meuwissen (contacten met de Commissie Basisvorming), Jopie Daalmans (organisatie CE-besprekingen) en (leden) Toon Theeuwen, Theo van Zon, Vera Pollmann, Ron Hendriks, Peter Stuart en Jan de Vries.

Als vergaderlocatie is vanwege de centrale ligging gekozen voor het College Blaukapel te Utrecht.

• Werkzaamheden

KLEIO-special voor Vbo/Mavo

Het ligt in de bedoeling van de Commissie Mavo/Vbo om in mei 1995 te komen met een (I)VBO/MAVO-KLEIO-special.

Meermalen is de VGN verweten te weinig aandacht aan het Vbo/Mavo te schenken. Het aantal VGN-leden werkzaam in deze vormen van voortgezet onderwijs is betrekkelijk gering. Onze commissie bestaat in haar huidige vorm inmiddels vijf jaar en heeft dit eerste lustrum aangegrepen om een KLEIO-special te schrijven voor, over en hopelijk door haar eigen veld.

De commissie wil met dit nummer twee vliegen in één klap slaan: aandacht voor het (I)vbo/Mavo en tegelijkertijd een ledenwerfactie onder deze doelgroep. In het betreffende nummer zal een speciaal aanbod gedaan worden aan (I)vbo/Mavo-docenten om lid te worden van de VGN.

In het nummer zal onder andere aandacht geschonken worden aan: de aansluiting BAVO - WIEG - Van Veen, de (afsluiting van de) basisvorming, omgevingsgeschiedenis in de vorm van 'Ideetje misschien...?', computerprogramma's voor Vbo/Mavo; ook zullen er artikelen in staan met voorbeeldmateriaal van

vragen opgehangen aan structuurbegrippen en vaardigheden (specifiek voor Vbo/Mavo), over de totstandkoming van Vbo/Mavo-examens en een bespreking en vergelijking van Vbo/Mavo-examenkaternen.

Contacten met het bestuur

Vanuit het bestuur van de VGN zit Huub Kurstjens in de Commissie Mavo/Vbo. Dit heeft het afgelopen jaar tot een vruchtbare samenwerking geleid tussen het bestuur en de commissie. Verzoeken tot wederzijdse inspanningen zijn van beide kanten gehonoreerd, zoals uit de twee gepubliceerde brieven in KLEIO al gebleken is. Niettemin moet vanuit de Commissie Vbo/Mavo steeds opnieuw de speelruimte bewaakt worden. Gelukkig gaat dat steeds op inhoudelijke argumentatie en het contact tussen de commissie en het bestuur is in onze ogen in geen jaren zo goed geweest als nu.

Extra aandacht (I)VBO

Jarenlang is het (I)vbo als vorm van voortgezet onderwijs een ondergeschoven kindje geweest. De commissie wil in de KLEIO-special extra aandacht aan deze vorm van onderwijs schenken. Verder zijn commissieleden op dit moment bezig docenten te benaderen die het afgelopen jaar met leerlingen op Vbo-niveau meegedaan hebben aan het CE. In 1993 deed geen enkele kandidaat mee, in 1994 waren dat er plotseling 347. Gepoogd wordt een soort 'ronde-tafel-gesprek' met de betreffende docenten te organiseren om de problematiek van Vbo-leerlingen en het vak geschiedenis en staatsinrichting tegen het daglicht te houden.

• Plannen voor 1995

De commissie zal zich in 1995 vooral gaan toeleggen op de volgende zaken:

- continuïteit in de personele bezetting van de commissie;
- ontwikkelingen in de bovenbouw van het VO nauwgezet in de gaten houden (Commissie Van Veen en Tweede Fase);
- het verzorgen van een (I)vbo/Mavo themanummer van KLEIO;
- ledenwerfactie onder Vbo/Mavo-docenten;
- versterking van de contacten met de achterban;
- instelling van een soort responsgroep in het (I)vbo/Mavo-veld;
- organisatie van de CE-besprekingen.

Vriendelijk groetend,
de Commissie Mavo/Vbo

Commissie Havo/Vwo

De Commissie Havo/Vwo heeft in het kalenderjaar 1994 acht maal vergaderd in Utrecht. De samenstelling en taakverdeling is gedurende het verenigingsjaar gewijzigd: Annie Biezen-Hurkmans was tot aan de zomer voorzitter van de commissie, maar als gevolg van een verandering in haar baan heeft zij moeten besluiten weer gewoon lid te worden. Haar taak is overgenomen door Jos van Ginkel. Daarmee werd het noodzakelijk een nieuwe secretaris te vinden en dat is gelukt in de persoon van Genio Ruesen. Leo Dalhuisen (adviseur) en Elbert Roest (adviseur) woonden regelmatig de vergaderingen bij, evenals Theun Dankert, penningmeester en een tijdje notulist van de commissie. Namens het bestuur is Ellen Marrenga aanwezig geweest bij onze vergaderingen. Kerstin Wamelink is opgevolgd door Loek Janssen, die vanuit de Commissie Basisvorming de vergaderingen bijwoont.

• De organisatie van de besprekingen rondom het CE

De commissie heeft voor de tweede maal een centrale bespreking van het eindexamen in Utrecht georganiseerd voor het eindexamen Havo en Vwo. Die besprekingen en de verslaggeving ervan zijn goed verlopen. De organisatie van de besprekingen in de regio's verliep soms nog wat moeizaam. Vandaar dat er tijdens de normbesprekingen geïnformeerd is naar mogelijke nieuwe voorzitters van vergaderingen. Op grond van die informatie en toezeggingen lijkt een toekomstige organisatie wellicht sneller en efficiënter mogelijk. De resultaten van de besprekingen zijn doorgegeven aan de CEVO.

• Bijzondere activiteiten van de commissie

Vanuit de commissie zijn 3 leden en een adviseur in januari naar de VGN-conferentie in Glasgow over brongebruik, eindexamens en inrichting van het geschiedenisonderwijs in Schotland geweest. De opgedane ervaring heeft het denken over stofkeuze in het Nederlandse geschiedenisonderwijs een stimulans gegeven.

Vanuit de commissie hebben Leo Dalhuisen, Theun Dankert en Jos van Ginkel zitting genomen in een nieuwe resonansgroep van de SLO, waarin ook gewerkt wordt aan thema's voor de bovenbouw van het VO. Dat sluit geheel aan bij het denken van de commissie over de stofkeuze in de bovenbouw voor het vak geschiedenis en staatsinrichting.

• De commissie en de stofkeuze

Meer dan voorgaande jaren heeft de commissie zich dus bezig gehouden met het ontwerpen van criteria voor stofkeuze in de bovenbouw van het VO. Ieder is bekend met de

themavelden waaruit in de nieuwe examenopzet thema's gekozen worden voor de indexamenonderwerpen. De commissie is van mening dat de criteria voor het ontwerpen van een thema en van een evenwichtig curriculum nader en beter omschreven kunnen worden.

Omdat zowel de SLO als de commissie van elkaar wisten dat over dit onderwerp nagedacht werd, is er contact opgenomen, wat geresulteerd heeft in een tweetal bijeenkomsten over stofkeuze en de opbouw van een evenwichtig curriculum, waarbij ook uit andere commissies van de VGN, het bestuur van de VGN, leden van de WIEG, de CEVO en het CITO aanwezig waren. Het gesprek over stofkeuze kreeg zo een ruimer kader.

● De commissie in 1995

Dat betekent dat de commissie in het jaar 1995 de ontwikkelingen in de stofkeuze centraal blijft stellen, zeker ook in relatie tot de inrichting van de nieuwe bovenbouw die in 1995 nader ingevuld wordt. Daarnaast blijft de organisatie van de CE-besprekingen een belangrijke taak.

De Commissie Havo/Vwo

Commissie Volwasseneneducatie

De commissie heeft dit jaar vijf maal vergaderd, te weten op 28 januari, 11 maart, 8 april, 23 september en 9 december.

In het begin van dit jaar heeft Tineke Perdeck afscheid genomen als lid van onze commissie en als vertegenwoordiger van het bestuur. Jammer voor de commissie, maar we danken Tineke hartelijk voor haar inzet. In de loop van het jaar heeft Renée Schreuder onze geleiden versterkt. Zij werkt ook in het volwasseneneducatie.

Op 9 december heeft de commissie opnieuw van een lid afscheid genomen, namelijk van Marko Otten. Wij zullen hem missen. Hij is jarenlang een prima stimulator geweest. Marko, hartelijke dank voor je inzet voor onze commissie!!

Een van de belangrijke zaken die gaan spelen in het Volwasseneneducatie is het invoeren van gemoduleerd onderwijs. In het MBO wordt al op diverse scholen met modules gewerkt. De cursisten zijn hier tamelijk positief over. Het schooljaar wordt verdeeld in vier blokken: per blok acht lesweken en een toetsweek. Op deze wijze is het mogelijk vier modules per vak per jaar te halen. In twee jaar zijn er dan acht modules gehaald, die absoluut verstandig zijn, dat wil zeggen dat er geen centraal examen meer afgelegd hoeft te worden.

De Vereniging van Avondscholen in Neder-

land (VAN) heeft het CITO opdracht gegeven om voor diverse vakken, waaronder geschiedenis en staatsinrichting eindtermen en moduulbeschrijvingen te ontwikkelen. Hierbij is Ineke Mentink van onze commissie betrokken. Diverse commissieleden treden op als resonansgroep.

Wij zijn erg benieuwd met welke vaart het gemoduleerde onderwijs van 'bovenaf' zal worden ingevoerd.

In het Volwasseneneducatie wordt een groot aantal uren besteed aan NT2. Nederlands als tweede taal: een opleiding voor buitenlanders die Nederlands willen leren. Veel talentdocenten in het volwasseneneducatie hebben inmiddels een na/bijbscholing gevolgd om ook Nederlands aan anderstaligen te kunnen geven.

Mogelijkheden voor docenten geschiedenis om in deze groeiende tak van onderwijs een plaats te krijgen is het geven van Nederlandkunde. Buitenlanders worden in samenhang met het Nederlands op de hoogte gebracht van de Nederlandse geschiedenis en samenleving.

Hier liggen zeker mogelijkheden als er aan het einde van de opleiding een examen voor het taalniveau alsmede een door het CITO samengesteld examen Nederlandkunde worden ontwikkeld waarin ook geschiedenisvragen zijn opgenomen. Tot op heden is dat niet zo. Er wordt wel hard aan gewerkt, ook vanuit het vak maatschappijleer!!

Onze commissie is begonnen met het inventariseren bij VAVO-scholen wat er wordt gedaan aan het vak Nederlandkunde, wat de inhoud is en hoeveel geschiedenisdocenten erbij zijn betrokken voor hoeveel uur per week. Het resultaat van deze inventarisatie wordt te zijner tijd gepubliceerd.

● Beleidsvoornemens voor 1995

Het volwasseneneducatie wordt steeds minder baas in eigen huis. De overheid is van mening dat diverse vormen van volwasseneneducatie 'beter' bij elkaar gevoegd kunnen gaan worden. Fusies tussen besturen en/of instellingen liggen in het verschiet.

De nieuwe wet 'Educatie en Beroepsonderwijs' schrijft vorming van ROC's voor, Regionale Opleidingscentra, waarin met name de arbeidsvoorziening en de gemeenten voor een groot deel zullen gaan bepalen aan welk soort scholing de meeste behoefte bestaat! Wat dat voor het geschiedenisonderwijs, voor de uren en voor de docenten zal gaan betekenen stemt niet tot vreugde.

Wij als Commissie Volwasseneneducatie blijven proberen om daar waar het vak geschiedenis en staatsinrichting gegeven kan worden, zoveel mogelijk aan de weg te timmeren. Maar

zoals u begrijpt kan dit geen activiteit zijn van toevallig betrokken docenten. Landelijke organisaties zullen zich ook hierin sterk moeten maken.

Ook hier wordt een belangrijke poot van het onderwijs, namelijk het volwasseneneducatie, uitgekleeft!!

Ans van Bakkum,
voorzitter CVE

Didactiek- en activiteitencommissie

● Werkzaamheden

Het afgelopen jaar heeft onze commissie een reis naar de Verenigde Staten georganiseerd, waarbij deelnemertal en verloop voor de nodige 'troubles' hebben gezorgd. De commissie heeft zich dan ook beraden op een reüniereis naar de Russische Federatie, maar door de nog wat ondoorzichtige situatie daar zal in 1995 e.e.a. nog eens heroverwogen worden.

Het kernpunt van al onze vergaderingen in 1994 vormde de organisatie van onze didactiekconferentie 'Kruiddampen in de klas'. Om de kosten binnen de grenzen te houden zijn wij uitgeweken naar Brabant en wel naar het conferentieoord 'De Bergen' in Vught. Na veel georganiseer en vergaderen konden wij 76 collega's ontvangen op 25 en 26 november j.l. Uit de evaluatie en persoonlijke opmerkingen konden wij vernemen dat de conferentie een groot succes was, hetgeen voor ons aanmoediging genoeg is om door te gaan met het organiseren van deze conferenties. Men was ook zeer ingenomen met de reader en de dia-serie, die vooral het werk waren van Ruud Soeter.

Daarnaast organiseerde onze commissie de voorjaarsexcursie, die deze keer naar de H. Landstichting ging. Vanwege het late tijdstip, 4 juni, was de opkomst gering, maar de deelnemers hebben wel genoten.

De personele bezetting van de commissie was dit jaar optimaal, alleen namen we afscheid van Harriët Mulkens. In haar plaats werd Ruud Soeter voorzitter.

Activiteitenplan voor 1995

Omdat de laatste didactiekconferentie door het late tijdstip, in de maand november, al onze energie opslopte zijn er nog geen concrete plannen voor een nieuwe conferentie besproken. Op de eerste vergadering in het nieuwe jaar zal dat dan ook agendapunt nummer één zijn. Wij zullen ook graag gebruik maken van de suggesties op de 76 evaluatieformulieren, geuit op de conferentie in Vught.

De voorjaarsexcursie willen wij in verband

met de 55-jarige herdenking van de slag aan de Grebbeberg in samenwerking met de Afdeling Militaire Geschiedenis van de Landmacht aldaar houden. We moeten hierbij wel aantekenen dat het overleg nog zeer prematuur is. Wat betreft onze reisactiviteiten zal er nodig een herbezinning plaats moeten vinden maar wij hebben hierover al druk gebrainstormd en zullen dit zeker in 1995 voortzetten.

Wij hopen in 1995 met evenveel enthousiasme in de commissie te mogen werken als in 1994 om weer tot nut en voordeel te zijn voor onze collega's.

Hans Kummerer,
secretaris van de Didactiek- en Activiteiten
Commissie

Commissie Vrouwengeschiedenis

● Samenstelling

In het kalenderjaar 1994 heeft de commissie afscheid genomen van Renée Schreuder, Ellen Marrenga en Joke van der Leeuw-Roord. Renée Schreuder is lid geworden van de Commissie Volwasseneneducatie, Ellen Marrenga heeft als lid afscheid genomen, maar zal in plaats van Joke van der Leeuw als vertegenwoordigster van het bestuur de vergaderingen blijven bijwonen.

Met Bregje Pel als voorzitter, bestaat de commissie uit de volgende leden: Marianne Zewald, Anneke Ribberink, Zonneke Matthee, Riemke Leusink (penningmeester) en Jannetje Riksen (secretaris). De commissie is acht maal bij elkaar geweest om de voortgang van de verschillende activiteiten te bespreken, alsmede om nieuwe initiatieven te ontplooiën.

● Werkzaamheden

De commissie heeft commentaar geleverd op en adviezen gegeven over het examenonderwerp 'De Verenigde Staten (1787-1914): een samenleving op de rails'. Ondergetekende heeft deel uitgemaakt van de stofomschrijvingscommissie. Ook in de stofomschrijvingscommissiecommissie voor 1997 en 1998 heeft een lid van de commissie plaats genomen. Marianne Zewald zal zich als vakdidacticus buigen over de uitwerking van het thema betreffende de eenwording van Nederland in de periode 1780-1830.

In het kader van de examenonderwerpen heeft de commissie auteurs benaderd met de vraag om artikelen voor KLEIO te schrijven waarin de rol van vrouwen belicht wordt. Daarnaast worden er regelmatig boeken betreffende vrouwengeschiedenis gerecenseerd. Twee leden van de commissie hebben voor het themanummer onderwijs van het tijdschrift van de Vereniging voor Vrouwengeschiede-

nis (VVG) een artikel over vrouwengeschiedenis in de eindexamenonderwerpen vanaf 1990-1991 geschreven.

Ook ten aanzien van de opzet van de VGN-Didactiekconferentie is er door de commissie geadviseerd en meegewerkt aan een workshop waarin aspecten van vrouwengeschiedenis aandacht krijgen.

Op verzoek van de Stichting Vrouwencontact is door Zonneke Matthee een analyse gemaakt van een aantal geschiedenismethoden basisvorming op emancipatiedoelen. Aan de hand van deze analyse zijn er werkkaarten gemaakt voor uitgevers met adviezen betreffende de uitwerking van het begrip sekse als analytisch concept in geschiedenismethoden. Ook hebben verschillende leden advies uitgebracht over de verwerking van vrouwengeschiedenis in de opzet van hoofdstukken voor methoden in het voortgezet onderwijs en het in ontwikkeling zijnde vakdidactiekboek voor de leerarenopleiding.

De commissie heeft een bijeenkomst georganiseerd voor docenten van hogescholen die vrouwengeschiedenis geven. Het doel van deze dag was een eerste inventarisatie en uitwisseling van programma's. Er waren docenten van zes verschillende hogescholen aanwezig. Komend kalenderjaar zal er weer een dergelijke bijeenkomst georganiseerd worden.

Op verzoek van de Commissie Havo/Vwo en de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) geeft de commissie advies op conceptversies van leerstofkeuze in de tweede fase. In de nabije toekomst zal er met de Commissie Havo/Vwo nader overleg gevoerd worden over de plaats van vrouwengeschiedenis in het nieuwe curriculum. De commissie zal de ontwikkelingen in de vakontwikkelgroepen voor de tweede fase nauwlettend volgen en, waar mogelijk, adviseren.

Tevens is er dit kalenderjaar een aanzet gegeven tot het maken van een lessenserie/moduul vrouwengeschiedenis voor de tweede fase van het VO. Onder begeleiding van Anneke Ribberink en Riemke Leusink zal een aantal vrijwilligsters deze moduul gaan uitwerken.

De commissie heeft in 1994 haar contacten met verschillende instellingen en verenigingen gecontinueerd. Met name te noemen zijn: de Vereniging voor Vrouwengeschiedenis, de Stichting Vrouwencontact, de Materialenbank Emancipatie en de Stichting Leerplan Ontwikkeling.

● Activiteitenplan 1995

Basisvorming

- * Uitgave van de in opdracht van de Stichting Vrouwencontact gemaakte analyse van

kerndoelen emancipatie in methoden geschiedenis voor de Bavo. Aanbevelingen doen aan uitgevers, auteurs en gebruikers.

- * Artikel/interview publiceren over de rol van vrouwen en meisjes in de historische kinderboeken van Thea Beckman.
- * De speelfilm over het leven van Aletta Jacobs, die in de bioscopen komt, onder de aandacht brengen en doen vergezellen van didactisch materiaal.
- * Adviseren van auteurs van methoden voor de basisvorming.

Tweede Fase VO

- * Publicatie over het aspect sekse in de stofomschrijvingen van de CE's na 1990.
- * Adviseren aan en deelnemen in CE-stofomschrijvingscommissies.
- * Deelname aan de discussie over leerstofkeuze in de bovenbouw; contact onderhouden met de Commissie Havo/Vwo over het aspect sekse in de leerstofkeuze van de bovenbouw.
- * Positie van en aandacht voor vrouwengeschiedenis in de tweede fase bewaken; kritisch volgen van vakontwikkelgroepen geschiedenis en mens- en maatschappijvakken.
- * Het begeleiden van het ontwikkelen van leerstofpakketten vrouwengeschiedenis door studenten. Publiceren van deze leerstofpakketten.
- * Erop toezien dat de uitsplitsing van de eindexamenresultaten naar sekse door het CITO gecontinueerd wordt.

Opleidingen

- * Uitwisseling van het programma vrouwengeschiedenis van verschillende lerarenopleidingen continueren.
- * Organiseren van een nascholingsbijeenkomst over vrouwen in China, naar aanleiding van het boek *Wilde Zwanen*.
- * Contact met verschillende opleidingsinstellingen in verband met nascholingscursussen.
- * Adviseren van auteurs van een nieuw vakdidactiekboek geschiedenis en staatsinrichting.
- * Adviseren van auteurs van methoden voor de basisschool.

Overige activiteiten

- * Recenseren van boeken op het gebied van vrouwengeschiedenis.
- * Wetenschappelijk onderzoek volgen, congressen en tentoonstellingen bezoeken, verslaan en onder de aandacht brengen.
- * Continueren van de contacten met de VVG, MateM, Stichting Vrouwencontact, Amerikaanse Ambassade etc.

Jannetje Riksen,
secretaris Commissie Vrouwengeschiedenis

KLEIO-redactie

Ook dit jaar heeft de KLEIO-redactie weer tien keer vergaderd. Over het resultaat van die vergaderingen en de daaruit voortvloeiende werkzaamheden zijn we redelijk tevreden. Er was bijvoorbeeld veel vraag naar de Kleio-Didactica *Jong zijn in the sixties* en de lesbrief over voormalig Joegoslavië. Lesmateriaal verscheen ook nog in de vorm van twee bronnenkaternen, *De Bokseropstand* en *De Zwarte Legende*, en in artikelen over werken met de film 'The great dictator' en over het SLIM-project. Er is blijkbaar behoefte aan dit soort materiaal. We hopen ook volgend jaar lesmateriaal te kunnen publiceren en bij deze roepen we collega's op ons hun materiaal toe te sturen.

Het blijft moeilijk geschikte katernen voor Vbo/Mavo-leerlingen te vinden. Als een stap in de goede richting zal de Commissie Mavo/Vbo het meinumnummer voor haar rekening nemen.

Naast lesmateriaal, achtergrondartikelen en meer theoretische stukken verscheen ook dit jaar weer een aantal themanummers. Twee wil ik er met name noemen. Allereerst het nummer over voormalig Joegoslavië. Bijzonder hieraan was de samenwerking met Pax Christi, dat de lesbrief, geschreven door Jos Cörvers, financierde.

Daarnaast was er een SLIM-nummer. Het verbaasde ons dat er zo weinig gereageerd werd op de inhoud van de artikelen, waarin toch flink afstand genomen werd van een aantal 'zekerheden'. Misschien wel zoveel afstand dat het voor menigeen te ver van het eigen bed was.

Hoe dan ook, schroom niet ons van uw goed- of afkeuring op de hoogte te brengen. Bijvoorbeeld naar aanleiding van het artikel 'Geschiedenis in de Tweede Fase' over de bovenbouw Havo en Vwo. Reacties maken het blad levendiger en brengen ons meer op de hoogte van wat er leeft onder de lezers.

Dat zijn er overigens al tegen de 2200 en daarmee is KLEIO een van de grootste vakbladen voor docenten in Nederland.

Het afgelopen jaar is er met de uitgebreide inhoudsopgave een voorzichtige wijziging in de lay-out gemaakt. Wij beraden ons - zoals dat heet - over andere ideeën binnen de mogelijkheden die er zijn.

Jan de Ruiters, jarenlang redactie-secretaris, en Carla Peucker hebben, vanwege drukke andere werkzaamheden, tot onze spijt de redactie verlaten. Daartegenover staat dat Carla van Boxtel ons is komen versterken.

Wim Rongen,
voorzitter redactie

Onderwijs Advies Commissie

● Samenstelling

In eerste instantie zag het ernaar uit dat de OAC zich het afgelopen jaar van het begin tot het eind in volle sterkte zou kunnen manifesteren. Helaas moest Iris Rutgers aan het eind van het jaar de commissie verlaten, zodat er een vacature ontstond voor 1995.

De OAC bestaat op het moment uit de volgende leden: Paul van Leeuwen (voorzitter), Wim van Waardhuizen (secretaris), Will Bouwman, Nelleke van Aken-Rens en Cees Weltevrede. Zoveel mogelijk, en eigenlijk was dat altijd, woonde Jan Schopman als bestuurslid de vergaderingen bij.

● Vergaderingen

Omdat een aantal leden ook nog vergaderingen van andere organisaties maandelijks bijwoont, gebeurt het regelmatig dat de OAC op steeds wisselende plaatsen in Nederland vergadert. Daarbij ondervindt de commissie steeds vaker hinder van de vakantiespreiding, waardoor het vaststellen van vergaderdata extra moeilijk is geworden.

Het streven om minimaal één keer per maand te vergaderen, uitgezonderd de zomervakantie, werd gerealiseerd.

● Werkzaamheden

Verreweg het meest voorkomende agendapunt dit jaar was wel de enquête. Toen dit verslag geschreven werd waren net de eerste formulieren de deur uitgegaan. Medio 1995 zullen de uitslagen binnen zijn en kunnen er conclusies getrokken worden zodat we iets meer te weten komen over de houding van het onderwijs, de overheid en het bedrijfsleven ten opzichte van ons vak.

Verder hield de commissie zich ook dit jaar weer bezig met de basisvorming. Hierbij maakt ze zich zorgen over de (I)vbo-leerlingen.

Een ander agendapunt dat regelmatig op tafel kwam, was de Tweede Fase. Het vakgebied Mens en Maatschappij werd kritisch in de gaten gehouden en de commissie zal pas tevreden zijn als de vakken Geschiedenis/Staatsinrichting, Aardrijkskunde en Maatschappij-leer duidelijk afgebakend hierin aanwezig zullen zijn.

Andere onderwerpen waren o.a.: staatsinrichting, het rapport over de aansluiting Bavo-eindexamen Mavo en 'video in de klas'. Dit laatste onderwerp resulteerde in een gesprek met Wim van der Spek van de NOT die de OAC een kijkje achter de schermen gaf en met ons sprak over 'televisie in het geschiedenisonderwijs'.

Al met al was dit een zeer ambitieus werkprogramma. De notulen geven hierbij echter wel aan dat er altijd meer te bespreken was dan dat er vergadertijd beschikbaar was.

● Toekomstplannen

Zoals hierboven al genoemd is, zal de OAC ook in het nieuwe jaar weer veel tijd investeren in de enquête. Ook de basisvorming zal zeker weer op de agenda komen. Daarbij zullen de eindtoetsen in het algemeen, en die voor geschiedenis en staatsinrichting in het bijzonder, onze aandacht krijgen.

Tenslotte zal de OAC verder gaan met het ontwerp 'video in de klas'. En natuurlijk zal zij als adviescommissie het bestuur bijstaan en de door haar aangedragen onderwerpen op de agenda zetten.

Wim van Waardhuizen,
secretaris OAC

Commissie Internationalisering

● Samenstelling

De leden van de commissie zijn: Marja Kaptein (voorzitter), Harald Buskop (secretaris), Maria Dijkshoorn-Struijk, Carla Franssen, Chris Jansen, Geert van Nieuwenhuizen en Chris Nigten. Namens het VGN-bestuur wonen Margriet Hielkema en Joke van der Leeuw-Roord de vergaderingen van de commissie bij.

● Werkzaamheden in 1994

Ook dit jaar bezochten de leden namens de commissie of individueel bijeenkomsten waarop over internationalisering gesproken werd. De commissie heeft in 1994 vier keer vergaderd. De drukke werkzaamheden van de commissieleden zijn er de oorzaak van dat veel punten niet de aandacht gekregen hebben die zij verdienden. In de personele sfeer zijn in 1995 dan ook verschuivingen te verwachten.

Gelukkig zorgt de Nederlandse inbreng binnen Euroclio ervoor dat de VGN internationaal een woordje meesprekt en dat de leden uitstekend op de hoogte blijven van internationale ontwikkelingen.

De commissie richt zich vooral op de praktische kant van de internationalisering: uitwisselingen en andere projecten op scholair of regionaal niveau.

● Plannen voor 1995

De commissieleden achten het noodzakelijk dat enkele nieuwe leden tot de commissie toetreden. Met behulp van gegevens van het VGN-bestuur zullen enthousiastelingen benaderd worden.

De hoofdtaak van de commissie blijft ook in 1995 het inventariseren en doorgeven van informatie over internationalisering in de breedste zin: alle mogelijke vormen van uitwisseling.

grensoverschrijdend onderwijs, jobshadowingprojecten etc. Om schoolleiders te (helpen) overtuigen van het nut van internationalisering, volgens tips en voorbeelden uit de praktijk, bijvoorbeeld over projecten in het kader van de basisvorming (TVS!) en het functioneren van een coördinator internationalisering op school. Ook aan informatie over subsidiemogelijkheden blijkt behoefte te bestaan.

Verder wil de commissie zich nader oriënteren op de vergevorderde internationalisering binnen het hoger onderwijs en de contacten verstevigen met organisaties en instellingen die zich met internationalisering bezighouden. De commissie streeft ernaar regelmatig te publiceren in KLEIO.

Harald Buskop,
secretaris Commissie Internationalisering

Commissie Cliomatica

De Commissie Cliomatica is in 1994 zes keer bij elkaar gekomen in Amersfoort. De volle agenda en een aantal initiatieven maakten het noodzakelijk vaker te vergaderen dan in 1993.

• Werkzaamheden

De activiteiten die de commissie ontplooid heeft, lagen veelal in het verlengde van al opgestarte projecten. Een aantal hiervan zijn nu zover dat ze in de zeer nabije toekomst voor het voetlicht gebracht zullen worden.

Allereerst is daar de verdere uitbreiding van het succesvolle Cliotest, het programma dat meerkeuzevragen samenstellen zo eenvoudig maakt. Er zijn inmiddels zo'n 1400 vragen gereed. De schijf is verkrijgbaar bij de VGN voor f24,95, eventueel samen met Cliotest voor f50,-. Het vervaardigen van deze vragen is een grote klus geweest waarvan een paar leden van de commissie zich met verve gekweten hebben.

Een aantal leden van de commissie heeft zich ingezet bij de nascholing van collega's op het terrein van geschiedenis en informatica. Tevens heeft de commissie acte de présence gegeven op diverse conferenties en bijeenkomsten. Op een aantal hiervan werden lezingen gehouden en workshops georganiseerd. Er zijn contacten geweest met verenigingen als de VGI, Vereniging voor Geschiedenis en Informatica, vooral gericht op het wetenschappelijk onderwijs. Een commissielid heeft ons vertegenwoordigd op een conferentie in Schotland. De daar opgedane ervaringen (en de enthousiaste verslaggeving) betekenden weer een nieuwe stimulans om door te gaan met het commissiewerk.

Het hoekje van Cliomatica op het SLO-bulle-

tin board is in de loop van het jaar steeds beter gevuld. Ook de toegang en de procedures zijn belangrijk gestroomlijnd. Een behoorlijk aantal prenten, vragen, ideeën etcetera zijn er te vinden.

De commissie heeft zich verder ingespannen om een diskette uit te brengen met een groot aantal titels uit de jeugdliteratuur en enigszins populair wetenschappelijke werken, die relevant zijn voor bijvoorbeeld het maken van werkstukken, voorbereiden van sprekebeurten, vertellen van verhalen enzovoort. Ook deze schijf is verkrijgbaar bij de VGN voor f24,95.

Twee commissieleden hebben in opdracht van en bekostigd door de SLO een groot aantal computerprogramma's op historisch gebied bekeken, getest en van een korte bespreking van de inhoud en recensie voorzien. De (dikke) catalogus, die de neerslag is van hun noeste arbeid, komt binnenkort beschikbaar via de SLO.

Het laatste project dat de Commissie Cliomatica in 1994 op stapel heeft gezet, is het uitbrengen van een CD-ROM in de loop van het volgend jaar. Over de inhoud kunnen we nog niets mededelen, wel dat het een uiterst nuttige en begerenswaardige uitgave zal worden. Wij houden u op de hoogte.

Overigens is er in de commissie altijd ruimte voor nieuwe mensen en nog meer verfrissende ideeën!

Peter van Drunen,
secretaris Commissie Cliomatica

Atlantische Onderwijs Commissie

In het begin van het jaar 1994 uitte de belangstelling voor het werk van de OAC zich in een herdruk van de lesbrief van Leo Paul *De veranderende kaart van Oost-Europa*. Ook de jaarlijkse onderwijsconferentie op vrijdag 4 februari mocht zich over een grote belangstelling verheugen. Zowel de centrale plaats - Utrecht - als het thema 'Bondgenootschappen in een veranderende wereld' en niet in het laatst sprekers als prof.dr. Brandts, de journalist Willem Wansing, de Treuhandexpert Meyer Viol en de toenmalige Duitse ambassadeur K.J. Citron deden velen naar Utrecht reizen. Een onderzoek toonde aan dat de waardering voor het gebodene zeer groot was.

Eind oktober participeerde de OAC in de organisatie van de internationale Atlantic Treaty Association (ATA).

De bedoeling is te komen tot een serie opstellen over de veranderende visies op de Kou-

de Oorlog. Historici uit Oost en West zullen onder leiding van prof. Mastny, gebruikmakend van de opening van de archieven, proberen te komen tot de uitgave van een boek. Voor leerlingen zal een parte uitgave verzorgd worden.

Verder verscheen voor het onderwijs studiebrief 24 *Militaire missies wereldwijd*. Als hulp bij het verklaren van de actualiteit verschenen ten bate van het onderwijs drie factsheets. Het eerste behandelt de verkiezingen in Rusland, het tweede gaat over Duitsland en het laatste over Polen.

Aansluitend bij de herhaling van het CE-onderwerp over Duitsland verscheen ook een onderwijspaper over onze oosterburen.

In 1995 zullen de deelnemers aan de AOC-onderwijsconferentie in aanmerking komen voor een nascholingscertificaat.

Frits R. Kat,
VGN-vertegenwoordiger in de AOC

Financieel jaarverslag 1994 en begroting 1995

BALANS per 31 december 1994 met vergelijkende cijfers per 31 december 1993

	31-12-'94	31-12-'93		31-12-'94	31-12-'93
Liquide middelen	437.180,43	310.203,52	Crediteuren	239.575,35	107.509,03
Debiteuren	22.024,41	23.725,31	Vermogen	217.729,49	230.019,80
Inventaris	3.100,--	3.600,--	Lustrumreservering	5.000,--	---
	462.304,84	337.528,83		462.304,84	337.528,83

Een uitgebreid overzicht van de cijfers treft u hierbij aan. Zoals u kunt zien, is het jaar 1994 afgesloten met een nadelig saldo van ruim 12.000 gulden. Dit is veel lager dan begroot, maar het betekent toch dat het vermogen van de VGN verder is afgenomen. Hoewel nog lang niet de kritische grens bereikt is, stelt het bestuur voor om over te gaan tot een lichte contributieverhoging. U treft dit voorstel aan bij het Beleidsplan voor 1995 elders in deze Kleio. (Overigens dateert het laatste voorstel tot contributieverhoging van de Jaarvergadering van 1990).

Verheugend is, dat de groei van het aantal leden zich ook in 1994 heeft doorgezet (de VGN telde 1.889 leden in 1994 en 1.838 in 1993); het aantal abonnees op KLEIO daarentegen daalde licht.

• Toelichting bij enige cijfers

Het hoge bedrag op de begroting voor de Commissie Mavo/Vbo is te verklaren door een bijzondere activiteit van de commissie in 1995. Er komt een speciale KLEIO voor het Vbo en Mavo in een vergrote oplage. Deze zal aan alle scholen voor Vbo en Mavo worden toegestuurd.

Het bedrag van f2.000,-- voor de Conferentie Basisvorming is bedoeld voor de aanloopkosten en om een eventueel tekort te dekken. Er is momenteel nog nauwelijks zicht op de inkomsten- en uitgavenkant van deze activiteit. Dat er geen bedrag voor de Didaktiekconferentie begroot is, vindt zijn verklaring in de omstandigheid dat de volgende niet in het najaar van 1995, maar begin 1996 zal plaatsvinden.

Regionale activiteiten kunnen weer opbloeien nu omgevingsonderwijs een stijgende belangstelling ondervindt; vandaar het verhoogde bedrag op de begroting.

Omdat het bestuur de september-nabespreking over het CE wil laten vervallen, is de begrotingspost voor CE-besprekingen verlaagd. Onder 'contributies buitenland' en 'internationale samenwerking' vallen met name onze bijdragen in het kader van Euroclio.

Voor het Platform VVVO is niets begroot, omdat het Ministerie van OC&W een meerjarige subsidie ten behoeve van deze organisatie heeft verstrekt.

Graag wil ik alle leden bedanken, die het afgelopen jaar mijn werkzaamheden als penningmeester hebben ondersteund.

Het blijft van groot belang, dat u tijdig decla-

Lasten	Begroting 1994	Werkelijk 1994	Begroting 1995
Kleio	110.000,--	114.041,19	120.000,--
Verzendkosten Kleio	15.000,--	12.813,52	13.000,--
Bestuur	27.000,--	22.017,58	25.000,--
Administratie	28.000,--	28.041,33	28.000,--
Kosten betalingsverkeer	---	201,65	1.500,--
Algemene vergaderingen	5.000,--	2.689,81	3.000,--
Afdelingen/reg. aktiv.	500,--	629,63	1.000,--
CE-besprekingen	6.000,--	5.053,25	4.000,--
Kleio Didactica nr. 19	---	1.356,99	---
Commissies:			
PABO	3.500,--	2.799,40	3.500,--
MAVO/VBO	2.500,--	3.237,27	6.000,--
HAVO/VWO	3.000,--	2.533,35	2.500,--
Redactie Kleio	9.000,--	7.379,36	9.000,--
Didactiviteitentencie.	4.750,--	4.750,15	5.000,--
Onderwijs Advies Cie.	3.000,--	3.037,50	3.000,--
Intercie. NHG/VGN	1.500,--	1.204,43	1.500,--
Volwasseneneducatie	2.500,--	2.407,30	2.500,--
Cliomatica	3.500,--	3.024,93	3.500,--
Vrouwengeschiedenis	3.000,--	2.787,39	3.000,--
Basisvorming	3.000,--	2.558,45	3.000,--
Internationalisering	2.500,--	697,--	2.000,--
Omgevingsonderwijs	---	252,--	2.500,--
Huib de Ruyterprijs	1.000,--	1.000,--	1.000,--
Contributies binnenland	400,--	151,--	200,--
Contributies buitenland	2.000,--	2.015,--	2.000,--
Internat. samenwerking	4.200,--	2.206,41	2.500,--
Platform VVVO	500,--	192,15	---
Ledenwerving/PR	7.500,--	2.733,33	3.000,--
Afschrijving inventaris	1.800,--	2.202,83	2.450,--
Conferenties e.d.:			
Pabo-studiedag	1.200,--	---	1.200,--
Didaktiekconferentie	16.500,--	22.382,55	---
Startersconferentie	6.000,--	6.286,45	6.000,--
Basisvorming	---	---	2.000,--
Onvoorziene kosten	2.000,--	1.538,85	2.000,--
Reservering lustrum 1998	5.000,--	5.000,--	5.000,--
	281.350,--	269.222,05	269.850,--

reert als u geld tegoed heeft uit de fondsen die onder mijn beheer vallen; vergeet u daarbij de bewijsstukken niet.

Mijn bijzondere dank gaat uit naar de heer Houweling, al 23 jaar administrateur van de VGN. Zijn grote betrokkenheid bij onze vereniging valt iedereen op, die met hem te maken krijgt. Zijn echtgenote stond hem ook in 1994 weer bij door de ledenadministratie voor haar rekening te nemen en de heer Leenman assisteerde zoals vanouds wanneer de computer een deskundige hand nodig had. De medewerking van dit 'gulden drietal' in 's Gravenhage maakte het voor mij mogelijk om ook in het afgelopen jaar mijn taak met plezier te kunnen vervullen.

Jan Schopman,
penningmeester VGN

REKENING VAN BATEN EN LASTEN 1994 met BEGROTING 1995

Baten	Begroting 1994	Werkelijk 1994	Begroting 1995
Contributies	170.000,--	174.873,--	170.000,--
Abonnementen	22.000,--	21.019,50	20.000,--
Advertenties Kleio	10.000,--	9.935,50	10.000,--
Donaties	200,--	135,--	100,--
Verkoop VGN-uitgaven:			
Kleio-Didactica 6 tm 18	600,--	1.897,60	1.000,--
Kleio. The Sixties	---	2.575,--	700,--
Kleio, losse nrs.	400,--	210,55	200,--
"Vertrouwde Patronen"	300,--	182,50	---
Software	1.000,--	725,--	1.000,--
Conferenties/reizen e.d.:			
Pabo-studiedag	850,--	---	850,--
Didaktiekconferentie	14.000,--	18.960,--	---
Starters-conferentie	1.500,--	1.275,--	1.500,--
Onvoorziene baten	---	5.193,84	---
Intrest	20.000,--	19.949,25	20.000,--
Nadelig saldo	40.500,--	12.290,31	44.500,--
	281.350,--	269.222,05	269.850,--

KANDIDAAT BESTUURSLEDEN

Ans van Bekkum

In ben geboren in 1941 in Amersfoort. Mijn jeugd- en schooljaren heb ik doorgebracht in Bergen op Zoom. Daar heb ik

een MMS-opleiding gevolgd. Mijn grote belangstelling voor het vak geschiedenis is in die tijd ontstaan mede dankzij een uitstekende geschiedenisdocent! Pas veel later - toen ik inmiddels drie kleine kinderen had - ben ik geschiedenis gaan studeren aan de MO-opleidingen in Arnhem en Tilburg. Ik ben daarna gaan werken in het volwassenenonderwijs, eerst voor enkele uurtjes per week en nu al weer heel lang full-time als directielid.

Het volwassenenonderwijs is een dynamische tak van het onderwijs, met name de laatste jaren. Aanvankelijk werkte ik aan het Woensels Dag-/Avondcollege, een school voor Mavo en Meao, en na de fusie met het Eindhovens Dag-/Avondcollege een school voor Mavo/Havo/Vwo en Meao met, niet te vergeten, een grote afdeling NT2, een opleiding voor buitenlanders. Totaal aantal cursisten dit jaar: 3200!

Mijn taak binnen het Dace (Dag-/Avondcollege Eindhoven) is secretaris examenzaken voor alle afdelingen en projectleider modu-

leren Meao. Lesgeven is niet te combineren met mijn takenpakket, maar als secretaris examenzaken en voorzitter van de Commissie Volwasseneneducatie van de VGN blijf ik voldoende op de hoogte.

Mijn belangstelling voor een bestuursfunctie zit met name ook in het gegeven dat er de komende jaren in het volwassenenonderwijs heel veel gaat gebeuren. Vooral voor vakken als geschiedenis is het noodzakelijk te blijven waken voor het behoud van de uren. Steeds meer lestijd moet worden 'afgegeven' t.b.v. het opleiden van mensen in de beroepsopleidingen zodat zij zo snel mogelijk de arbeidsmarkt op kunnen.

Harald Buskop (1966)

Interesse voor geschiedenis ontstond bij mij al op de basisschool, net als bij zovelen door de beroemde schoolplaten

van Isings. Op het Christelijk Gymnasium Sorghvliet in Den Haag kwam ik erachter dat geschiedenis méér was dan alleen 'Jacoba van Beieren voor Gorinchem' en 'Luther op de Rijksdag te Worms'. Jarenlang werken uit *Sprekend Verleden* zorgde voor een kritische

houding en relativeringsvermogen, naast een degelijke overzichtskennis. Geschiedenis was niet alleen 'leuk', maar ook 'zinnig'.

Op school besloot ik leraar te worden.

Na het gymnasium leek geschiedenis studeren in Leiden een logisch vervolg. Na een paar jaar koos ik voor de lerarenopleiding aan de Haagse Hogeschool en de Christelijke Hogeschool Rijn-Delfland. Pedagoog of wetenschapper, die vraag was inmiddels beantwoord. Na enkele jaren verbonden te zijn geweest aan de educatieve dienst van Uitgeverij Sijthoff Pers in Rijswijk (uitgeefster van de Haagse Courant) geef ik nu 'al' drie jaar les aan Christelijk College De Populier in Den Haag en het St. Maartenscollege in Voorburg. Daarnaast zit ik in de redactie van het vakblad *Geschiedenis in de klas*, heb ik meegewerkt aan een van de eindexamenbundels over de Opstand en was ik betrokken bij de lessenserie *Mensen in tijd van oorlog* van de SLO en het Nederlandse Rode Kruis. Ook maak ik deel uit van de Commissie Internationalisering van de VGN.

Als jonge leraar zal ik regelmatig het 'beginnersgeluid' laten horen binnen het VGN-bestuur.

LIJST VAN COMMISSIES

• Commissie PABO

A. van Zeyl, *voorzitter* en *penningmeester*, Verhoevenstraat 37, 2291 RN Wateringen. Tel. 01742-93809.
J. Schmiermann, *secretaris*, Mooksebaan 8b, 6562 ZS Groesbeek. Tel. 08891-71636.
Th. Beker, Meijhorst 91-31, 6537 KK Nijmegen. Tel. 080-445343
Mw. M. du Jour, Dibbetstraat 41, 2518 PN Den Haag. Tel. 070-3651027.
Mw. F. van der Meer, Grevelingen 90, 1826 AP Alkmaar. Tel. 072-611297.

• Commissie Havo/Vwo

Jos van Ginkel, *voorzitter*, Nassaulaan 5, 6721 DW Bennekom. Tel. 08389-18250.
Genio Ruesen, *secretaris*, Zwaluw 12, 8103 AR Raalte. Tel. 05720-57388.
Annie Biezen-Hurkmans, Genderweg 1, 5521 NX Eersel. Tel. 04970-13578.
Leo Dalhuisen, Kortenaerlaan 18, 2121 XK Bennebroek. Tel. 02502-49441.
Theun Dankert, Swarte Ryth 3, 9354 XE Zevenhuizen. Tel. 05943-2207.
Loek Janssen, Ananasstraat 1, 6543 ZH Nijmegen. Tel. 080-786877

• Commissie Mavo/Vbo

Herry Groothuis, *voorzitter*, Bollenhofsestraat 17, 3572 VH Utrecht. Tel. 030-713204.
Edward Schenk, *secretaris*, Fokke Simonszstraat 20, 1017 TG Amsterdam. Tel. 020-6234213.
Peter Stuart, Archipel 16-20, 8224 GH Lelystad. Tel. 03200-30891.
Jan de Vries, Röntgenlaan 8, 3553 GM Utrecht. Tel. 030-422693.
Ron Hendriks, Middenweg 83, 1098 AG Amsterdam. Tel. 020-6682237.
Marijke Meuwissen, Kwartelstraat 34bis, 3514 EW Utrecht. Tel. 030-731670.
Vera Pollmann, Parksingel 1, 7433 CS Schalkhaar. Tel. 05700-22549.
Toon Theeuwen, Hoogakker 2, 5802 MA Venray. Tel. 04780-86927.
Theo van Zon, Koewei 71, 6843 ZJ Arnhem. Tel. 085-818285.

• Commissie Bavo

Annemieke Hijink, *voorzitter*, Gasthuisstraat 52, 4811 MH Breda. Tel. 076-201887.
Dirk van der Meer, *secretaris*, Bolstraat 9bis, 3581 WS Utrecht. Tel. 030-521126.
Marie-Jes Boonekamp-Wingen, Notgerusweg 23, 6212 BJ Maastricht. Tel. 043-211534.
Piet Niemeijer, Sperwerstraat 92, 3362 ER Slidrecht. Tel. 01840-16226.
Loek Janssen, Ananasstraat 1, 6543 ZH Nijmegen. Tel. 080-786877.
Pieter Vlaanderen, Duivenkamp 661, 3607 VA Maarsen. Tel. 03465-71354.
Dini Beem, Deventerschans 25, 3432 CP Nieuwegein. Tel. 03402-63726.
Marijke Meuwissen, Kwartelstraat 34bis, 3514 EW Utrecht. Tel. 030-731670.

• Didactiek- en activiteitencommissie

R. Soeter, *voorzitter*, Cayennedreef 23, 3563 SB Utrecht. Tel. 030-612710.
H. Kummerer, *secretaris*, Jan van Eyckgracht 79, 5643 TD Eindhoven. Tel. 040-118590.
J.G. Raven, Kinkhoorn 8, 9501 MJ Stiens. Tel. 05109-4050.
W. Bouwman, Kloosterstraat 47, 5708 GM Helmond. Tel. 04920-34709.
Mw. T. de Danschutter, Van Deyssellaan 40, 9721 WV Groningen. Tel. 050-251298.
Mw. M. Braams, Parelvisserpad 35, 3816 EP Amersfoort. Tel. 033-758702.

• Commissie Volwasseneneducatie

Mw. J.M.L. van Bakkum, *voorzitter*, Molvense erven 102, 5672 HN Nuenen. Tel. 040-834364.
Mw. A.M. Vencken-Martens, *secretaris/penningmeester*, Haarenseweg 4a, 5061 VL Oisterwijk. Tel. 04242-84297.
Mw. J. vander Meer, Linnaeusparkweg 34, 1098 EC Amsterdam. Tel. 020-6923423.
Mw. M.L. Teunissen, Postbus 31, 9989 ZG Warffum. Tel. 05950-3082.
Mw. B. Beenackers-Heeren, Adm. Helfrichstraat 10, 9801 EM Zuidhorn. Tel. 05940-3365.
Mw. I.A. Attema, Transvaalkade 29 II, 1092 JL Amsterdam. Tel. 020-6931572.
Mw. C.H. Mentink-Zuiderweg, De Wuurde 7, 6662 ZE Elst. Tel. 08818-72233.
J.J.G.A.M. Timmermans, Wolwevershaven 14, 3311 AV Dordrecht. Tel. 078-312408.
Mw. R. Schreuder, Couwenhoven 46-01, 3703 EM Zeist. Tel. 03404-59506.

• Commissie Internationalisering

Marja Kaptein, *voorzitter*, Tijgerstraat 207, 6531 ME Nijmegen. Tel. 080-541553.
Harald Buskop, *secretaris*, Sportlaan 370, 2566 LP Den Haag. Tel. 070-3648946.
Maria Dijkshoorn-Struijk, A. van Houwelingenplantsoen 6, 5263 EK Vught. Tel. 073-565960.
Carla Franssen, Zangvogelweg 9, 3815 DA Amersfoort. Tel. 033-759267.
Chris Jansen, Grevengoedlaan 68, 7009 DX Doetinchem. Tel. 08340-41308.
Geert van Nieuwenhuizen, Oranjelaan 3, 3062 BN Rotterdam. Tel. 010-4521742.
Chris Nigten, Phloxplein 9, 2555 PS Den Haag. Tel. 070-3255315.

• Onderwijsadviescommissie

P. van Leeuwen, *voorzitter*, Everdrift 4, 5431 LV Cuyk. Tel. 08850-14598.
W. van Waardhuizen, *secretaris*, Poortersveld 309, 7327 AK Apeldoorn. Tel. 055-423832.
W. Bouwman, Kloosterstraat 47, 5708 GM Helmond. Tel. 04920-34709.
Mw. P. van Aken-Rens, Hoogwerflaan 19, 2594 BH Den Haag. Tel. 070-385974.
C. Weltevrede, Driehoek 72, 3328 KJ Dordrecht. Tel. 078-178288.

• Commissie Vrouwengeschiedenis

Bregje Pel, *voorzitter*, Breedstraat 123, 1601 KC Enkhuizen. Tel. 02280-18538.
Janneke Riksen, *secretaris*, Linnaeuslaan 87, 3571 TV Utrecht. Tel. 030-730916.
Marianne Zewald, Vijverlaan 2, 2012 RC Haarlem. Tel. 023-283325.
Zonneke Matthee, Heivlinder 53, 2317 JT Leiden. Tel. 071-215873.
Riemke Leusink, *penningmeester*, Dr. J.P. Heyelaan 4, 3818 GT Amersfoort. Tel. 033-630996.
Anneke Ribberink, J.S. Bachstraat 20, 3533 XC Utrecht. Tel. 030-945573.

• Commissie Ciomatica

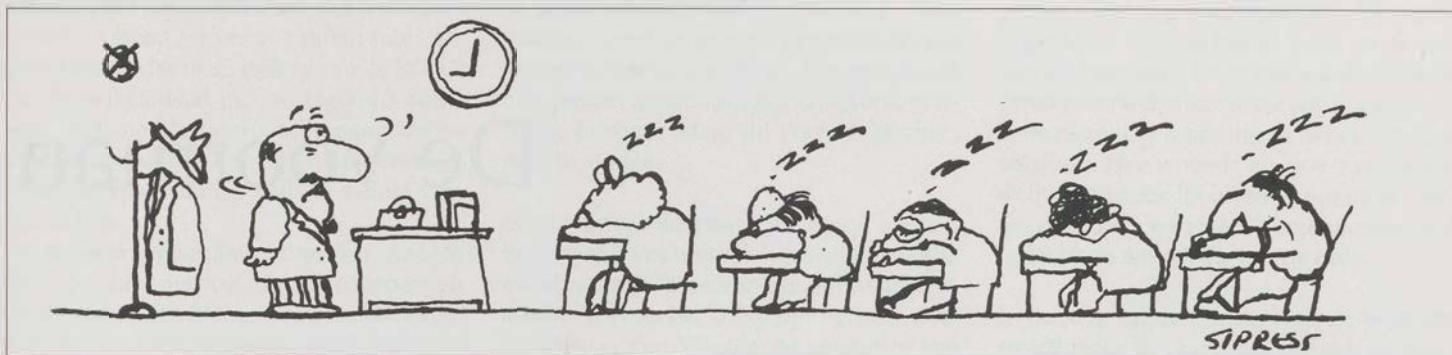
J. Snijders, *voorzitter*, Churchillaan 13, 5571 AR Bergeyk. Tel. 04975-72972.
P.H.A. van Drunen, *secretaris*, Bruykersstraat 32, 3237 AB Vierpolders. Tel. 01810-16591.
M.G. Harreman, Bezuidenhoutseweg 129, 2594 AE Den Haag. Tel. 070-3853612.
Mw. H.E. Hey, Naarderweg 4, 3891 DK Zeewolde. Tel. 03242-3633.
A. van de Kaap, Weemhoffhorst 40, 7531 GG Enschede. Tel. 053-337280.
A. Mens, Vaartdreef 94, 2724 GH Zoetermeer. Tel. 079-412379.
A.J. Meijer, Ruysdaelstraat 53 A, 1701 EV Heerhugowaard. Tel. 2207-41953.
P. Lucker, Graaf Johanlaan 8, 3434 SG Nieuwegein. Tel. 03402-64710.

• Redactie KLEIO

Wim Rongen, *voorzitter*, Antillen 4, 3524 EZ Utrecht. Tel. 030-892580.
Ruud Slotboom, *secretaris*, Walcheren 137, 3524 ZS Utrecht. Tel. 030-895982.
Tineke Bogaerts-Stoopman, *eindredacteur*, Omloop-West 9, 3402 XM IJsselstein. Tel. 03408-83576.
Bart Engbers, Klaverstraat 12, 3572 VD Utrecht. Tel. 030-713329.
Dik Verkuil, Eemnesserweg 35, 1221 CS Hilversum. Tel. 035-857499.
Jan van Oudheusden, Massenietstraat 21, 5144 WP Waalwijk. Tel. 04160-37430.
Harry Jansen, Hatertseweg 463, 6533 GH Nijmegen. Tel. 080-553484.
Carla van Boxtel, Evieveld 6, 5422 AK Gemert. Tel. 04923-61136.

• VGN-vertegenwoordigers in de Onderwijscommissie NHG/VGN

Mw. C.E.M. Veldhuis-Meester, *secretaris*, Quintuslaan 4, 9722 RV Groningen. Tel. 050-270099/635997.
N. Kock, Van Oldenbarneveldstraat 31, 2334 AD Leiden. Tel. 071-172818.
R. Donk, Wijnmanlaan 32, 8014 KA Zwolle. Tel. 038-652523.
E. Schenk, Fokke Simonszstraat 20, 1017 TG Amsterdam. Tel. 020-6234213.

Cartoon van Sipress - Het nieuwe tweede fase-onderwijs is anders!

De nabije toekomst

Het is de bedoeling van de Stuurgroep dat de Tweede Fase per 1 augustus 1998 van start gaat voor 4 Havo en 4 Vwo. De eerste eind-examens onder de nieuwe wetgeving zullen dus in het jaar 2000 respectievelijk 2001 plaatsvinden.

Voor die tijd moet er nog heel wat gebeuren.

Op politiek niveau formuleert staatssecretaris Netelenbos als eerste haar reactie op de nota van de Stuurgroep. Vervolgens mag de Vaste Commissie voor Onderwijs van de Tweede Kamer er haar tanden in zetten. Daarmee is het proces van wetgeving begonnen.

Wat de praktijk betreft werken sinds 1 december 1994 Vakontwikkelgroepen aan de invulling van de verschillende vakken (zie ook het bulletin '2e Fase Berichten', een bijlage bij het *Uitleg*-nummer van 11 januari j.l.).

Voor ons vak zijn er twee van belang:

1. De Vakontwikkelgroep Mens- en Maatschappijwetenschappen (MMW), bestaande uit 8 personen (inclusief de voorzitter en de ambtelijk secretaris) vanuit de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer.
2. De Vakontwikkelgroep Geschiedenis-Aardrijkskunde-Maatschappijleer (GAM).

Het is de bedoeling eindtermen per vak te formuleren, en wel zodanig dat de vakken op elkaar afgestemd zijn. De VOG telt naast de voorzitter en twee ambtelijk secretarissen vier leden per vak. De VOG vergadert nu eens plenair, dan weer in subgroepen per vak.

Meer informatie

In het bovenstaande zijn allerlei onderdelen van het rapport 'De Tweede Fase vernieuwt' niet of nauwelijks aan bod geweest (bijvoorbeeld de situatie voor de gymnasia met hun klassieke talen). Wie het hele rapport wil lezen, kan het bestellen bij de Stuurgroep Profiel Tweede Fase, Koninginneweg 14f, 2514 AA Den Haag.

Wilt u nu al meer weten over de Tweede Fase en haar gevolgen voor ons vak, dan kunt u contact opnemen met:

Jan Snickers, W. Buningstraat 30, 7552 JB Hengelo, tel. 074 - 502479

(ook bereikbaar bij de SLO, Postbus 2041, 7500 CA Enschede, tel. 053 - 840612) of: Jan Schopman, Jozef Israëlsstraat 58, 6521 MZ Nijmegen, tel. 080 - 224769.

Gijs Gemiddeld en Marjolijn Modaal op het Ginjaar-Maas College

Om 8.30 uur begint de school en onze voorbeeldleerlingen spoeden zich (net te laat) naar de instructieles Engels-spreekvaardigheid; 30 minuten verplichte contacttijd. Hierna staat voor Gijs, die de stof voor de MMW-toets nog niet voldoende beheerst, een half uur begeleiding op het programma. Marjolijn heeft nu studietijd; ze was altijd al goed in de MMW-vakken. Ze gaat naar studiezaal A, waar de naslagwerken staan die ze nodig heeft voor haar schrijfofdracht; het cijfer zal zowel bij MMW als Nederlands meetellen.

De volgende 30 minuten zijn voor iedereen studietijd. Marjolijn gaat verder met haar schrijfofdracht, terwijl Gijs aan enkele vraagstukken werkt die hij voor de wiskundeles moet voorbereiden. Intussen is er een andere docent als toezichthouder in de studiezaal komen zitten.

Na de pauze volgt een blok van 60 minuten Bewegingsonderwijs. Tot slot van het ochtendprogramma is er wiskunde: 15 minuten instructie, gevolgd door 30 minuten zelfstandig werken onder begeleiding van de docent. Om 12.15 uur gaat de bel voor de middagpauze; uitgeput strompelen Gijs en Marjolijn naar het overblijflokaal van het Ginjaar-Maas College.

De Vakontwikkelgroepen zullen in mei/juni hun voorlopige produkten aan het veld ter raadpleging voorleggen. Ook de VGN zal om advies gevraagd worden.

De voorman

Dik Verkuil bespreekt als Boek van de Maand:

Jos Perry, *De voorman. Een biografie van Willem Hubert Vliegen* (De Arbeiderspers, Amsterdam 1994) 483 pagina's, prijs f 59,90, serie Privé-Domein.

Geen leven is zozeer symbolisch voor de integratie van de sociaal-democratie in de Nederlandse samenleving als dat van Willem Hubert Vliegen (1862-1947).

De Limburgse handwerksman begon in de jaren tachtig van de vorige eeuw als gevreesd en gewelddadig revolutionair, die in een soort permanente staat van woede over het kapitalisme de vijand met alle middelen bestreed. Hij sloeg korpsstudenten in elkaar, handelde in revolvers en ruide met platte taal de arbeiders op. Patroons waren in Vliemens jargon steevast "loondieven", pastoors "bedriegers", politie-agenten "smerissen" en jezuïeten "verneukbroers".

Deze zelfde Vliegen eindigde zestig jaar later als behoedzaam reformist en algemeen gerespecteerd leider van een regeringspartij, die voor zijn verdiensten voor de Nederlandse samenleving was geëerd met een lintje.

Het is deze ontwikkeling van rebel tot respectabel burger die de Maastrichtse historicus Jos Perry intrigeerde. Kon een man met zo'n loopbaan zichzelf blijven, vraagt hij zich af.

Het wordt in Perry's biografie al snel duidelijk dat dat heel goed kon.

Inhoud

Vliemens vroege radicalisme maakt Perry begrijpelijk tegen de achtergrond van de negentiende eeuwse standenmaatschappij.

Vliegen, die sinds zijn elfde als typograaf in zijn geboorteplaats Gulpen gewerkt had, trok als negentienjarige de grote wereld in, omdat zijn avontuurlijke drang niet bevredigd werd door het gemoedelijke dorpsleven waarin zijn familie zich generaties lang thuis had gevoeld.

In Amsterdam werd hij gegrepen door het

socialisme, wat voor hem neerkwam op de idee dat de arbeidersklasse zelf zijn lot moest verbeteren. Hij rolde in de leiding van Domela's Sociaal-Democratische Bond en werd aldus als vanzelfsprekend geconfronteerd met de harde hand van het gezag. De mogelijkheden voor geleidelijke hervormingen leken gering en de sfeer van revolutie hing in de lucht, zeker in Maastricht, waar Vliegen weldra een plaatselijke afdeling van de SDB ging opzetten. Maastricht was de stad van de Regouts, keiharde kapitalisten, *het* Nederlandse voorbeeld van negentiende eeuwse uitbuiters.

Vliemens aanvankelijk succesvolle werk werd gefrustreerd door een coalitie van kerk, kapitaal en notabele burgerheren, die zonder consideratie socialisten ontsloegen en met behulp van de heffe des volks intimideerden.

Zelf werd hij het hoogtepunt van de strijd slachtoffer van een staaltje pure klassejustitie. Hij mocht een maand de gevangenis in omdat hij in zijn krantje een advocaat die zich had vergrepen aan een arbeidersmeisje had uitgemaakt voor "kinderverkrachter". De in zijn eer aangetaste notabele burger ging vrijuit, de brenger van het slechte nieuws werd gestraft.

Toch werd toen al duidelijk dat Vliegen bereid was met de klassevijand te praten.

Zodra de socialisten kans kregen op concrete resultaten, was Vliegen de eerste die vond dat die succesjes binnengehaald moesten worden.

Perry verklaart dat uit Vliemens degelijke karakter. Vliegen was een ambachtsman in hart-en-nieren; geen visionair, maar een bouwer, die concrete resultaten wilde zien en geen enkel instrument versmaadde dat het doel - verbetering van het lot der arbeiders-

kleio

klasse - kon dienen. In mentaliteit en levenssfeer stond hij ver af van het fabrieksproletariaat, dat in de leiding van de SDAP trouwens helemaal niet vertegenwoordigd was. Ook met de rauwe, schreeuwerige en ongedisciplineerde lompenproletariërs rond Domela Nieuwenhuis had hij weinig verwantschap.

Hij was een gedisciplineerd werker, die zich ondergeschikt maakte aan het collectief en de anarchistische mentaliteit verafschuwde. Zijn beste vrienden waren beschaafde socialistische van burgerlijken huize: eerst Domela Nieuwenhuis, later Van Kol en Wibaut.

Toch was Vliegen een echte arbeiderssocialist. Had hij met individuele arbeiders weinig voeling, voor de arbeidersklasse als geheel was hij van liefde vervuld. En had hij voor individuele 'heren' groot respect, aan de burgerlijke cultuur had hij geen deel en voor de bourgeoisie als geheel voelde hij een diep wantrouwen.

Hij vond aanvankelijk dat er voor politici van burgerlijke komaf eigenlijk geen plaats hoorde te zijn in de arbeidersbeweging. 'Heren' als Troelstra waren in zijn ogen al gauw zakkenvullers, die zoals de bourgeoisie betaamde, uit waren op verrijking over de rug van de arbeiders. De bevrijding van de arbeidersklasse moest het werk zijn van de arbeidersklasse zelf. De bourgeoisie was een niets-doende klasse, die een goed leventje leidde van door de arbeiders geproduceerde rijkdom.

Vliegen kon zich aanvankelijk bijna niet voorstellen dat een burger ooit iets nuttigs deed.

Deze mentaliteit wordt aardig geïllustreerd bij het begin van Vliegengs Maastrichtse propaganda-activiteiten. Een van de vele taken die hij op zich nam was de uitgave van een plaatselijk weekblad. Hij dacht dat blaadje zelf tussen de bedrijven door wel vol te kunnen schrijven, want schrijven was immers een burgerlijke activiteit, die alleen al om die reden nooit echt werk kon zijn.

De ervaring leerde hem snel dat hij zich vergist had, zoals hij zijn gehele leven door ervaring wijs werd. Ten minste, die indruk wekt Jos Perry, want de lezer krijgt niet de indruk dat Vliegen vaak een boek ter hand nam.

Kritiek en lof

Een van de leemtes in Perry's boek vormt dan ook Vliegengs intellectuele vorming.

Vliegen publiceerde in wetenschappelijk-socialistische bladen als *Die Neue Zeit* en schreef met *De dageraad der volksbevrijding*

en *Die onze kracht ontwaken deed*, twee standaardwerken over de geschiedenis van het Nederlandse socialisme. Dat zal hij toch niet gedaan hebben zonder ooit Marx gelezen te hebben? Maar bij Perry is hierover niets te vinden.

Een hinderlijk minpunt vond ik ook het ontbreken van voetnoten. Geregeld vroeg ik me af waarop de auteur zijn informatie baseerde. Bijvoorbeeld bij zijn verhaal over het ontslag van Vliegen als voorzitter van de SDAP en redacteur van de partijkrant.

Vliegen moest in 1900 zijn functies in de partij neerleggen vanwege een buitenechtelijke relatie met de vrouw van een partijgenoot. Op een vergadering van het partijbestuur werd besloten dat Vliegen wegens deze *faux pas* niet langer te handhaven was en dat de affaire geheim moest blijven. Het zou de partij grote schade berokkenen als bekend werd dat een van haar voormannen hetzelfde gedrag vertoonde waar de SDAP de bourgeoisie zo vaak van beschuldigde. Tegenover het partijkader zou gezegd worden dat Vliegen zich om gezondheidsredenen op eigen verzoek had teruggetrokken en in het buitenland was gaan wonen. In werkelijkheid werd hij naar Parijs verbannen, waar hij als buitenland-correspondent voor de partijkrant ging werken.

Volgens Perry stemde Vliegen hiermee gewillig in, hoewel hij van het correspondent-schap niet kon leven en zich over zijn buitenechtelijke relatie niet schuldig voelde. Het partijbelang ging hem echter boven alles. Weldra zou hij echter zijn gaan vermoeden dat zijn vertrek niet zozeer in het belang van de partij was, als wel in dat van haar leider Troelstra. Troelstra zou de affaire aangegrepen hebben om een lastige concurrent kwijt te raken.

Maar hoe weet Perry dit allemaal? Toch niet uit de notulen van het partijbestuur, want die zijn in dit verband bepaald niet het summum van betrouwbaarheid. Met de notulen in de hand moest het partijbestuur namelijk eventuele kritische vragen op het partijcongres kunnen beantwoorden, zonder de werkelijke aard van de affaire bloot te leggen. Het mocht beslist niet uitlekken dat Vliegen onder dwang was vertrokken.

Heeft Perry zijn informatie dan uit Vliegengs correspondentie? Als dat zo zou zijn, zou zijn versie van het verhaal heel wat overtuigender zijn, maar als lezer moet je dat maar raden.

Een derde minpunt in de biografie is de behandeling van Vliegengs privé-leven en zijn

persoonlijke eigenaardigheden. Als partijtigger komt Vliegen beslist beter uit de verf dan als huisvader. Perry behandelt Vliegengs privé-leven wel, maar heeft onvoldoende informatie om er bevredigend over te kunnen schrijven. Hoe woonde hij, hoe was zijn huwelijk, hoe keek hij uit zijn ogen en hoe bewoog hij zich voort; het komt allemaal wat terloops en onvolledig aan de orde.

In de loop van het boek krijgt de biografie steeds meer het karakter van een partijgeschiedenis, gezien vanuit het perspectief van Vliegen. Dat is niet zo verwonderlijk, want Vliegen leefde voor de partij. Hij was een kwart eeuw partijvoorzitter en was verder jarenlang Eerste Kamerlid, Tweede Kamerlid, redacteur van *Het Volk*, wethouder in Amsterdam, vertegenwoordiger van de partij in het buitenland, ideoloog en chroniqueur van de partijgeschiedenis. Bovendien was hij van het begin van de eeuw tot en met 1937 (!) de belangrijkste adviseur van de fractieleider, eerst Troelstra, later Albarda.

Uit Perry's boek rijst overigens geen positief beeld van Troelstra op. De door zijn partij geadoreerde leider komt naar voren als een irritante en toch bijna deerniswekkende figuur; een nerveus warhoofd, dat telkens bereid was de taaie hervormingsarbeid van jaren in de waagschaal te stellen ter wille van een groots maar loos gebaar. Zijn grenzeloze ijdelheid en zijn illusies over de arbeidersklasse en over de mogelijkheid van radicale veranderingen leidden meermalen tot grote blunders.

Vliegen waarschuwde Troelstra herhaaldelijk. Hij wees hem erop dat hij als zoveel burgerlijke socialistische veel te hoge verwachtingen had van de arbeiders. Maar op kritische momenten sloeg Troelstra alle verstandige adviezen in de wind. Als hij weer eens was uitgegleden over zijn eigen bananeschil, werd hij ziek en mochten Vliegen en andere voor-aanstaande reformisten proberen de schade te beperken.

Het is Perry's verdienste dat hij dit sobere, prozaïsche werk op een boeiende wijze heeft kunnen beschrijven. De op het eerste gezicht wat kleurloze apparatsjik Vliegen heeft hij hierdoor veranderd in een boeiende historische figuur.

RECENSIES

In 't kort

In 't kort is een rubriek waarin maandelijks de uitgaven die bij de redactie zijn ontvangen worden aangekondigd.

Een selectie uit deze boeken wordt in een later nummer van KLEIO besproken.

A.Th. van Deursen, hoogleraar aan de Vrije Universiteit van Amsterdam, heeft de archieven van Graft in Noord-Holland weer eens doorplozen. Na G.J. Schutte's *Een Hollandse dorpsamenleving in de late achttiende eeuw. De banne Graft, 1770-1810* verscheen zijn opvallende boek: *Een dorp in de polder. Graft in de zeventiende eeuw*. Het verhaal gaat over gewone dorpsbewoners, zoals herbergier Jan Wyersz., die beslag liet leggen op de bezittingen van een klant die niet betaalde, en Jan Jansz. Schaap, die zijn vrouw verliet, overspel pleegde en toch weer terugkeerde bij zijn echtgenote.

Van Deursen wil met zijn gedetailleerde beschrijving van de inwoners van Graft een beeld geven van het dorpsleven in de Gouden Eeuw: '... de rechtvaardiging van dit boek ligt niet in het bijzondere dat alleen aan Graft eigen was, maar in het gewone en algemene: een dorp in de Hollandse polder'. Bert Bakker, 378 blz., prijs f49,50. ISBN: 90 351 1443 4.

In de Groninger Historische Reeks is een handelseditie verschenen van het proefschrift van V.C. Sleebe *In termen van fatsoen. Sociale controle in het Groningse kleigebied 1770-1914*.

Het boek gaat over de vraag welke geschreven en ongeschreven regels de Noordgroningse samenleving kenmerkten en hoe die regels werden gehandhaafd. Oftewel: wat mochten de mensen wel en wat mochten ze niet, en waarom mochten ze iets niet? Daarbij komen onderwerpen aan bod als openbare orde, religie, goede zeden, openbare feesten, vreemdelingen en onwettige kinderen. Van Gorcum, 531 blz., prijs f79,50. ISBN: 90 232 2927 4.

De Belgische hoogleraar Raoul Bauer heeft een overzichtswerk geschreven over de Nederlandse en Belgische geschiedenis: *De Lage Landen. Een geschiedenis in de spiegel van Europa*. Het verhaal, dat 'de historische ontwikkeling in zijn hoogtepunten' laat zien, begint bij de Romeinse tijd en loopt tot en met 1993. Het boek is voorzien van (kleuren-)illustraties. Lannoo, 320 blz., gebonden, prijs f84,50. ISBN: 90 209 2354 4.

In verband met de komende herdenking van de bevrijding zijn er een boek en een com-

pact disc op de markt gebracht over *Oorlog en bezetting in Nederland*.

Jan van Miert bespreekt op thematische wijze de periode 40-45. Zo zijn er hoofdstukken over de nationaal-socialisten in Nederland, het dagelijks leven en de terreur van de bezetting. Op de compact disc staat een groot aantal originele geluidsfragmenten, onder anderen van De Geer, Seyss-Inquart, Churchill en Goebbels. Maar er zijn ook fragmenten van een antisemitisch liedje en radioberichten uit Londen. Kosmos, 159 blz., prijs f49,90. ISBN: 90 215 2359 0.

In 1942 kwam Ernst Hillen in Nederlands-Indië in een Jappenkamp terecht. Vijftig jaar later schreef hij in Canada, waar hij zich na de oorlog had gevestigd, een boek over zijn ervaringen: *Kampjongen. Herinneringen aan Java*. Becht, 182 blz., prijs 34,90. ISBN: 90 230 0846 4.

Ook *Vergeten* van Shirley Fenton Huie gaat over de Japanse kampen in Indië. Huie heeft in Australië met ruim 120 (voor een groot deel van oorsprong Nederlandse) vrouwen gesproken over hun kamptijd. Dat resulteerde in het boek *Vergeten, vrouwen in de Japanse interneringskampen*. Mingus, 223 blz., prijs f37,50. ISBN: 90 6564 238 2.

Wat was de aard van Hitlers jodenhaat? Wat wilde Hitler met de joden in en buiten Europa? Deze vragen bespreekt L.J. Hartog in *Hoe ontstond de jodenmoord?*

Ondanks diepgaande meningsverschillen tussen historici zijn er wel degelijk antwoorden te vinden, aldus Hartog. Voorwaarde daarvoor is dat gekeken wordt naar de relatie tussen Hitlers jodenhaat en zijn expansiepolitiek, die zowel Europa als Amerika betrof. SDU, 104 blz., f24,90. ISBN: 90 12 08143 2.

Hans Jansen, bijzonder hoogleraar in Brussel, behandelt in *Diagnose van racisme en antisemitisme in Europa* de vreemdelingenhaat. Per land analyseert hij de herkomst en uitingvormen van het racisme in Europa. Een van zijn conclusies: 'Op het Europese continent gingen jodenhaat en vreemdelingenhaat nooit eerder zo hand in hand als in de tweede helft van de 20ste eeuw.'

SDU, 200 blz., f39,90. ISBN: 90 12 06697 2.

kleio

nummer 1/95
pagina's 24 en 25

Uitgeverij Ars Scribendi brengt verscheidene series kinderboeken op de markt over historische onderwerpen. Er zijn reeksen over ontdekkingsreizen (*Achter de horizon*), het dagelijks leven (*Sporen uit het verleden*), grote bouwwerken (*Doorkijkboeken*) en speciale onderwerpen (*Vroeger en nu*). Het gaat om vertalingen van boekjes die eerder in Groot-Brittannië zijn verschenen. Per serie lopen de onderwerpen uiteen. Zo behandelt de reeks *Vroeger en nu* onder meer de kleding, het vervoer en de uitvindingen. In alle deeltjes vormen de tekst en illustraties één geheel. Ars Scribendi, circa 45 blz., de prijs varieert van f22,50 tot f29,50 (gebonden).

In Archeologie in de Lage Landen legt Johan Hendriks uit hoe archeologen te werk gaan. Verder bespreekt hij de verschillende perioden waarmee zij zich bezighouden en wat er zoal gevonden is. Het boek is geïllustreerd met foto's en tekeningen. Het Spectrum, 280 blz., f24,90. ISBN: 90 274 4025 5.

Omroep in Nederland is een lijvig boekwerk over de geschiedenis van radio en televisie in Nederland. Diverse auteurs, onder wie Huub Wijffjes (tevens eindredacteur) en Jan Bank, schetsen een beeld van 75 jaar omroep. Het boek is grotendeels thematisch ingedeeld. Er zijn bijvoorbeeld hoofdstukken over massacultuur en media, nieuws en actualiteiten op televisie en het televisiedrama. *Omroep in Nederland* is rijk geïllustreerd met foto's. Waanders, 400 blz., prijs f65,-. ISBN: 90 400 9708 9.

Het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis in Den Haag geeft sinds 1979 de serie *Biografisch Woordenboek van Nederland* uit. Hierin staan korte levensbeschrijvingen van Nederlanders die deze eeuw zijn overleden. Het gaat om mensen met de meest uiteenlopende beroepen: van journalist tot toneelspeler en van generaal tot collaborateur. Elk deel is alfabetisch gerangschikt. Kortgeleden is deel vier verschenen. Daarin staan onder anderen: Joop den Uyl, Pieter Menten, 'Boer' Koekoek en Johnny Jordaan. Gemiddeld worden er per deel zo'n 400 personen behandeld. (Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, eindredactie J. Charité en A. Gabriëls, 602 blz., f92,00 (gebonden). ISBN: 90 5216 058 9.

Ruud Slotboom

DE OPSTAND VOLGENS MARX

Robert Lochhead, *De revolutie van de Lage Landen 1566-1648. Middenkatern in: De Internationale* 50, zomer 1994, 16 blz., losse nummers f4,90. Uitgave van de Belgische en Nederlandse secties van de Vierde Internationale; redactie en administratie St. Jacobsstraat 10, 1012 NC Amsterdam (tel. 020-6259272).

Als instrument voor wetenschappelijk analyse en verklaring is de marxistische theorie niet toereikend gebleken. Als ordenings-schema voor de presentatie van gebeurtenissen in de les werd het een tijdlang aantrekkelijk gevonden, omdat het een eenvoudig schema bood. In werkelijkheid liggen de zaken ingewikkelder dan in het 'vulgair marxisme' wel leek. Is de Opstand een burgerlijke revolutie, de overgang van een feodale naar een kapitalistische maatschappij?

Lochhead beschrijft de Opstand met begrippen als 'plebejers' en 'derde stand'. De beeldenstormen van 1566 e.v. echter zijn te complex om met zulke begrippen verklaard te kunnen worden. De Opstand was geen klassenstrijd. Maar klassentegenstellingen spelen er wel een rol in. Dat geldt zeker voor de interessante crisisjaren 1576-1578, toen in Vlaamse en Brabantse steden 'Comité's van Achtien' opgericht werden. Lochhead ziet ze als een links alternatief voor Oranje en ze waren zeker radicaler en 'democratischer' dan de burgerlijke elites in de steden, met wie Oranje zich verbonden had. 'Democratisch' heeft hier echter een specifieke betekenis die de uitleg eerder compliceert dan verheldert.

Gladweg versimpeld wordt het verhaal pas wanneer de schrijver de staatsinrichting van de Republiek en de partijen behandelt.

Al met al is het katern voor de docent interessant, maar leerlingen die een korte samenvatting van 'de feiten' denken te vinden worden teleurgesteld. Daarvoor is het stuk ook te kort.

Op een andere manier zou een docent het goed kunnen gebruiken: had hij/zij tijd, dan bood het een mooie gelegenheid om vaardigheden te oefenen, die met het structuurbegrip 'interpretatie' samenhangen.

Hubert Schrijnemakers

CLINTON CS

Bob Woodward, *De Clan. In het Witte Huis van Clinton* (Balans, Amsterdam 1994) 358 blz., prijs f39,50 (vertaling van *The Agenda*, 1994).

Bob Woodward is een van de bekendste Amerikaanse journalisten. Samen met zijn collega Carl Bernstein onthulde hij in de jaren zeventig het Watergate-schandaal. Na het boek *All the president's men* is hij doorgegaan met zijn specialisme: inside journalism.

Woodward voert honderden vraaggesprekken met hoge politici in Washington en schrijft vervolgens onder geheimhouding van zijn bronnen een 'onthullend' verhaal. Dat de lezer hem in zijn boeken op zijn woord moet geloven is Woodward zonder meer duidelijk. Hij stelt daar tegenover dat bekendmaking van zijn bronnen zijn werk onmogelijk zou maken: iedereen zou z'n mond houden. Hij ziet zijn onderzoek als iets dat tussen journalistiek en geschiedkunde in zit. Er is ruimte 'voor verslaggeving die de ambitie heeft de grondigheid van de geschiedkunde te paren aan de actualiteit van de journalistiek', aldus Woodward.

In zijn nieuwste boek, *De Clan*, beschrijft de journalist van *The Washington Post* de eerste anderhalf jaar van het presidentschap van Bill Clinton. Centraal staat het wel en wee van het economische programma van de nieuwe regering. Onthullend is het boek zeker: Woodward laat zien hoe chaotisch het er tijdens de eerste maanden in het Witte Huis aan toe ging. De aanpassingsproblemen van de gouverneur uit het kleine staatje Arkansas waren enorm. Clinton komt naar voren als een man met veel gezichten: Hij is intelligent en wil alle details van het beleid weten, maar heeft ook moeite om besluiten te nemen. Hij kan in een diepe depressie raken als het tegen zit, maar gaat korte tijd later weer vol optimisme naar nieuwe oplossingen zoeken. Hij maakt zich druk over de nood onder de arme Amerikanen, maar legt zich toch snel neer bij kritiek op zijn 'te ambitieuze' sociale programma.

De mensen in zijn omgeving kunnen grofweg in vier soorten worden ingedeeld. De eerste groep bestaat uit oude vrienden en medewerkers uit de verkiezingsstijd. Zij hameren er telkens op dat Clinton zijn populistische kant moet uitbuiten en zijn beleid helder moet uitdragen. De tweede groep verzet zich daar hevig tegen: dit zijn de oude rotten in het politieke vak, gepokt en gemazeld in Washington. Zij zijn de grote voorstanders

van een strenge economische politiek: terugdringing van het begrotingstekort. Ten derde zijn er de progressieve Democraten, die de prioriteit leggen bij hervormingen voor de onderklasse.

Woodward laat feilloos zien hoe deze drie groepen elkaar bijna letterlijk in de haren vliegen om de president aan hun kant te krijgen.

Hilary Clinton vormt in haar eentje de vierde groep: zij probeert enige lijn te brengen in de boodschap die de president uitdraagt, dwingt haar man knopen door te hakken en voert de hervormingen in de gezondheidszorg uit.

De Clan maakt ook duidelijk dat de macht van de president op economisch gebied beperkt is. Zo is hij afhankelijk van de Congresleden, die uit overtuiging of eigen belang tegen zijn plannen kunnen stemmen. Verder hangt het succes van Clintons politiek af van instellingen waarop hij geen enkele directe invloed heeft: de Amerikaanse centrale bank, de Fed, en de obligatiemarkt op Wallstreet. Clinton gaat ervan uit dat de rente zal dalen als de regering er in slaagt het begrotingstekort terug te dringen. Een lage rente leidt tot hogere bestedingen en groei van de economie, en dus tot meer werk en meer geld voor sociale projecten. Maar het zijn de obligatiehandelaren en de directeur van de centrale bank die bepalen hoe hoog die rente is. En zij laten zich niet alleen beïnvloeden door de politiek, maar ook door de inflatie, de bedrijfsresultaten, de wereldconomie en dergelijke.

Clinton vraagt het land om geduld: later zal hij de beloftes waarmaken die hij tijdens zijn verkiezingscampagne heeft gedaan: een sociaal programma en een nieuwe milieupolitiek. Of dit zal lukken is zeer de vraag, zeker nu de Republikeinen in november de meerderheid in het Congres hebben veroverd.

Dit boek is geschreven als een roman. Woodward slaagt erin de lezer het idee te geven alsof hij meeluistert naar de gesprekken in het Witte Huis. De hoofdpersonen komen over als gewone mensen, die niet altijd koel en berekenend hun werk doen, maar ook emotioneel worden als iets wel of niet goed gaat.

Vergeleken bij Woodward's eerdere boeken heeft *De Clan* als nadeel dat het verhaal nogal eenzijdig economisch is. Na de zoveelste redenering over de economische gevolgen van een bepaalde beslissing, weet de lezer het wel. Gelukkig wordt dat goedgemaakt door de vermakelijke verhalen over de manier waarop de president en zijn medewerkers met elkaar omgaan.

Tot slot een opmerking over de wijze waarop Woodward zijn boeken schrijft: 'inside journalism'. De grote vraag blijft of het allemaal wel klopt. Aan de oprechtheid, grondigheid en kennis van zaken van Woodward hoeft niet te worden getwijfeld. Maar hebben zijn bronnen wel het volledige verhaal verteld? Wat kunnen de hoofdrolspelers zich allemaal herinneren? Hebben doorgewinterde regeringsfunctionarissen geen bijbedoelingen als ze Woodward het één en ander vertellen? Daarover zullen historici zich later moeten buigen.

Opmerkelijk is in ieder geval dat de man die door menigeen werd omschreven als de oorzaak van de chaos in het Witte Huis, staf-chef Thomas 'Mack' McLarty, na het verschijnen van *De Clan* het veld moest ruimen. Was dit soms één van die bijbedoelingen?

Ruud Slotboom

OVERZICHTEN

M. Huig en D.F. Lunsingh Scheurleer jr.,
De klassieke oudheid (Aula-eeuwboeken 1, uitg. Het Spectrum, Utrecht 1994), 400 blz, prijs f49,90.

In de nieuwe serie Aula-eeuwboeken verscheen het eerste deel, over de klassieke oudheid. Het is de wereld van de Grieken, de Etrusken en de Romeinen die in een beknopt bestek, maar in voortdurende onderlinge vergelijking, gepresenteerd wordt. De opzet van het boek is om alle aspecten van het leven in de oudheid geïntegreerd te presenteren: politiek, economie, kunst, technologie, religie, filosofie, kunst, enzovoort. Het boek wijkt in zoverre af van meer traditioneel opgezette handboeken, dat als het ware met kleine stappen door de het landschap van de tijd wordt heengewandeld, waarbij op elke straathoek en op elk plein zorgvuldig in alle richtingen wordt gekeken. Zo ontstaat een panoramisch overzicht, ongeveer van eeuw tot eeuw in kaart gebracht. Een breed spectrum van het menselijk bedrijf trekt aan het oog van de lezer voorbij. Hij beseft tevens de gelijktijdigheid van de personen en gebeurtenissen in Hellas en in Rome gedurende de laatste eeuwen voor Christus.

Het boek is rijkelijk geïllustreerd. Merkwaardig is het gebruik van veel kleurenfoto's, die op dit paperback-formaat helaas niet alle even goed tot hun recht komen. Hetzelfde kan gezegd worden van de kaartjes, ook vaak in kleur, maar vaak te klein om er echt duidelijk de geografische namen op te kunnen onderscheiden. Een zeer goede service aan de gebruiker is de opname van talloze klas-

sieke teksten, de meeste prima bruikbaar in het onderwijs, van een grote variëteit. Stukjes *Odyssee*, *Pericles'* grafrede, *Vergilius*, fragmenten uit de vroeg-christelijke literatuur: de keus is ruim.

Als naslagwerk voor de schoolbibliotheek lijkt me dit boek zeker verantwoord. Het wachten is op de volgende delen; de uitgever belooft er nog zeven, tot en met de twintigste eeuw.

M. Huig en D.F. Lunsingh Scheurleer jr.,
De Middeleeuwen (Aula-eeuwboeken 2,
uitg. Het Spectrum, Utrecht 1994), 400 blz.,
prijs f49,90.

Het tweede deel van de reeks Aula-eeuwboeken handelt over de middeleeuwen. De opzet van de reeks, een panoramisch beeld te schetsen van de geschiedenis, komt net als in deel 1 (*Klassieke Oudheid*) goed uit de verf. Na een inleidend hoofdstuk over de erfenis van de klassieke en christelijke cultuur en die van de Kelten en Germanen, wordt elk volgend hoofdstuk zeer strikt volgens de chronologische indeling opgezet. Dat betekent: hoofdstuk 2 behandelt de zesde eeuw, hoofdstuk 3 de zevende, enzovoorts; tot en met de veertiende eeuw. De gebruiker van dit boek krijgt op die manier een overzichtelijk naslagwerk, dat per eeuw verband aanbrengt tussen politieke, religieuze, sociaal-economische en culturele gebeurtenissen en ontwikkelingen. Aspecten van literatuur, architectuur, geneeskunde en wetenschap worden niet vergeten. Elk hoofdstuk begint met een inleiding met een overzicht van de voornaamste ontwikkelingen. Het nadeel van die strenge indeling per eeuw is wel, dat belangrijke onderwerpen zoals het Karolingische Rijk en de Kruistochten niet als een lopend verhaal, maar fragmentarisch worden behandeld. Ze zijn over twee, soms zelfs over drie hoofdstukken uitgesmeerd, hetgeen de leesbaarheid niet ten goede komt. Ook de afsluiting van dit deel is een probleem: de Honderdjarige Oorlog en de eerste voorbodes van de Renaissance staan wel vermeld, maar de afloop van die oorlog en de hoogtij van de Renaissance komen pas in deel 3 aan de orde. Zou de vijftiende eeuw niet een logischer afsluiting zijn geweest?

Centraal in deel 2 staat de geschiedenis van Europa plus het Midden-Oosten (de Arabische cultuur). Buiteneuropese beschavingen komen verder dus niet ter sprake. De Nederlanden krijgen een apart accent, en binnen de Nederlanden weer het gewest Holland. Brabant blijft relatief onderbelicht, wat blijkt uit het feit dat de beroemde 'Blijde Incomste' niet eens in het register voorkomt.

Rondom de hoofdtekst treft de lezer, net als in deel 1, talloze tekstfragmenten aan, die elke geschiedenisdocent goed zal kunnen gebruiken in zijn lessen over de middeleeuwen. Ook geeft het boek werktekeningen, zoals van een gotische kathedraal.

Ondanks de genoemde bezwaren kan het boek als naslagwerk een zeer nuttige aanvulling zijn voor de schoolbibliotheek en de privé-boekerij van de docent.

Jan van Oudheusden

AFRIKA EN DE NATIE-STAAT

Basil Davidson, *Afrika en de vloek van de natie-staat. The black man's burden* (Mets, Amsterdam / Novib, 's-Gravenhage 1994) 318 blz., prijs f45,00.

Basil Davidson is bekend om zijn vele bijdragen aan de studie van de Afrikaanse geschiedenis. Dit boek is echter niet alleen gebaseerd op zijn kennis van dit continent maar ook op zijn vroegere ervaringen met de Balkan.

Davidson probeert in zijn boek antwoord te geven op de vraag naar de oorzaken van de huidige crises in Afrika. Uitgangspunt daarbij is de stelling dat de Afrikaanse ontwikkeling voortdurend gehinderd is door de koloniale erfenis. Davidson doelt daarbij vooral op de Europese natie-staat. Het nastreven van dit Europese model van de natie-staat door de Afrikaanse vrijheidsstrijders betekende voor het Afrikaanse continent een vervreemding van de Afrikaanse erfenis. De auteur begint met een terugblik op de Afrikaanse pre-koloniale geschiedenis. In het oude Afrika waren ontwikkelingen zichtbaar die vergelijkbaar waren met die in het middeleeuwse Europa. De koloniale inlijving maakte in Afrika echter een einde aan de ontwikkeling van nieuwe bestuurlijke structuren. Het streven naar een natie-staat naar Europees model werd gezien als de enige oplossing om te ontsnappen aan deze koloniale overheersing. Met Italië als voorbeeld illustreert Davidson het geloof in de kracht van het nationalisme.

Uiteindelijk overwonnen in de meeste naties echter niet de maatschappelijke doelstellingen - waar vooral de lagere klassen voor hadden gevochten - maar de nationale doelstellingen. De centrale problematiek van de natie-staat wordt dan ook gevormd door de blijvende spanning tussen wat goed is voor de staat en wat goed is voor het volk. Dit geldt voor Europa maar ook voor Afrika. In Afrika was het nationalisme vooral een beweging geweest tegen de westerse overheersing.

Na de soevereiniteit volgde al snel een onderlinge strijd om de macht en om de schaarse rijkdommen en bleek de staat te verworpen tot een corrupte bureaucratie. De Afrikaanse natie-staten kenden een proces van steeds verdergaande desintegratie.

Diverse factoren droegen daaraan bij. Op de eerste plaats betekende de koloniale erfenis het behoud van de koloniale grenzen, die niet overeenkwamen met natuurlijke of etnische grenzen. Op de tweede plaats was er sprake van een toenemende ontvolking van het platteland en daarmee van afbraak van oude stamgewoonten. De verarming van het platteland had grote consequenties voor de voedselproductie. De Europese vrijgevigheid bleek een mythe te zijn: na de onafhankelijkheid werden er aan het al verarmde continent nog steeds rijkdommen onttrokken.

Daarnaast was Afrika in vele opzichten slachtoffer van de Koude Oorlog. Misschien wel de belangrijkste factor in het proces van sociale desintegratie was de ontwikkeling van een cliënteléstelsel. In de strijd om de schaarse rijkdommen werden verwantschapsnetwerken belangrijker dan andere loyaliteiten. De Afrikaanse burgers keerden zich als reactie op het falen van de staat af van de machthebbers, waardoor de kloof tussen staat en maatschappij alleen maar groter werd. De dictatuur duurde voort en democratie bleef uit. In de jaren tachtig bleek duidelijk het fiasco van de natie-staat.

In delen van Europa werd echter de soevereine natie-staat nog steeds beschouwd als de beste formule voor een hoopvolle toekomst. Davidson geeft het voorbeeld van Joegoslavië. Waarom wendde juist dit federale Joegoslavië zich tot het traditionele idee van de natie-staat?

Davidson ziet zelf wel toekomst in het federalisme wat in Joegoslavië werd opgegeven. Hij pleit voor een federalisme waarin ruimte is voor de zelfbevestiging van nationale identiteiten en culturen en voor een nationalisme dat niet het streven naar een natie-staat hoeft in te houden.

Voor wat Afrika betreft gelooft Davidson in de mogelijkheid dat de ervaring van voor de machtsonteygening een zodanige waarde heeft dat ze alsnog kan voortleven en relevant kan zijn voor de oplossing van de hedendaagse crisis.

Hoewel het werk van Davidson beschouwd kan worden als een hoofdzakelijk journalistiek produkt, geeft het een heldere analyse van het verschijnsel nationalisme en van de betekenis van de natie-staat voor Afrika. De brede aanpak van Davidson maakt het boek zeker bruikbaar voor de geschiedenisdocent.

Goed uitgewerkte voorbeelden, parallellen met actuele ontwikkelingen in Europa en een heldere schrijfstijl dragen bij tot een prettig leesbaar boek.

Carla van Boxtel

ARCHIEFWIJZER

J.A.M.Y. Bos-Rops, M. Bruggeman, F.C.J. Ketelaar, *Archiefwijzer. Handleiding voor het gebruik van archieven in Nederland* (Coutinho, Bussum 1994, tweede herziene druk) 110 blz., prijs f32,50.

Bij deze tweede druk van de *Archiefwijzer* (eerste druk 1987) hebben de auteurs het boek aangepast aan de nieuwe ontwikkelingen binnen het archiefwezen en op het gebied van de archiefwetgeving.

Na een schets van de historische ontwikkeling van het archiefwezen wordt de lezer bekend gemaakt met de verschillende archiefinstellingen in Nederland en hun interne organisatie.

Terwijl voor de particuliere archieven geen wettelijke regels gelden, vallen de overheidsarchieven onder de archiefwet. In de nieuwe archiefwet (die waarschijnlijk in 1995 in werking treedt) wordt opgenomen dat overheidsarchieven in plaats van na vijftig jaar, al na twintig jaar overgebracht worden naar een archiefdienst. Een andere wijziging betreft de organisatie van het Algemeen Rijksarchief in Den Haag. Tot voor kort kreeg de onderzoeker daar te maken met de Eerste (archieven voor 1795) of Tweede (archieven na 1795) afdeling. In 1994 is er één afdeling dienstverlening gevormd, waarvan verschillende specialistische secties deel uitmaken.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op de rechten van de archiefgebruiker met betrekking tot de openbaarheid, de kosteloze raadpleging van het materiaal, het verkrijgen van reproducties en uitlening.

De volgende hoofdstukken hebben betrekking op het werken met archieven.

Zowel de beginnende als de meer ervaren archiefgebruiker kunnen hun voordeel doen met de praktische tips die de *Archiefwijzer* geeft. Hoe bereid je je voor op een archiefonderzoek, welke hulpmiddelen zijn er voor het vinden van bepaalde archiefstukken (reperioria, inventarissen e.d.) en hoe is de gang van zaken in de studiezaal? De wat meer ervaren gebruiker zal problemen met onduidelijke verwijzingen naar andere stukken, de leesbaarheid en onbekende dateringen, formules of termen zeker herkennen. Geopogd wordt om de archiefgebruiker ook

hier handreikingen te geven om deze problemen te lijf te gaan.

Er is een apart hoofdstuk gewijd aan het zoeken naar persoonsgegevens, zoals gegevens over geboorte, huwelijk, overlijden, familierelaties, vermogenspositie en de loopbaanontwikkeling. Voor het zoeken naar deze persoonsgegevens zijn er vele gespecialiseerde hulpmiddelen. Mede door de vele concrete voorbeelden die gegeven worden, krijgt de lezer een goede indruk van de mogelijkheden en moeilijkheden op dit terrein van onderzoek.

Met name het tweede gedeelte van de *Archiefwijzer* waarin ingegaan wordt op de praktijk van het archiefonderzoek kan voor de onderzoeker bruikbaar zijn. Daaronder vallen zeker ook de uitgebreide bijlagen waarin een overzicht wordt gegeven van archievenoverzichten, archiefgidsen, bibliografische hulpmiddelen, biografische woordenboeken, hulpmiddelen voor genealogisch onderzoek en een lijst van archiefbewaarplaatsen in Nederland.

Niet alleen voor de geschiedenisdocent die zelf archiefonderzoek doet, maar ook voor degenen die voor onderwijsdoeleinden in aanraking komen met het archief is de *Archiefwijzer* zeker de moeite waard om aan te schaffen. De toenemende aandacht voor het leren omgaan met bronnenmateriaal, voor omgevingsgeschiedenis en het laten uitvoeren van een eigen onderzoekje zal deze laatste groep docenten alleen maar in omvang doen toenemen.

Carla van Boxtel

DE NEDERLANDSE OPSTAND

J.J. Woltjer, *Tussen vrijheidsstrijd en burgeroorlog; over de Nederlandse opstand, 1555-1580* (Balans, Amsterdam 1994) 159 blz., f35,00.

Woltjer, voormalig hoogleraar te Leiden, heeft vijf verspreide studies bijeengebracht, tussen 1971 en 1980 geschreven, over de eerste 25 jaar van de Nederlandse opstand. Hij heeft zijn opstellen opnieuw geredigeerd, zodat ze goed op elkaar aansluiten en herhalingen worden vermeden. Maar het boek krijgt zijn ware eenheid door de eigen visie van de auteur op de beschreven periode. De Nederlandse opstand wordt in de titel gekarakteriseerd door twee begrippen: vrijheidsstrijd en burgeroorlog. Woltjer nuanceert de begrippen. Het ging om vrijheden: men beriep zich op rechten en privileges, dáárin lag het vrijheidsbesef verankerd. Van een nationaal of abstract vrijheidsbegrip is

kleio

geen sprake: men achtte zich aan de landsheer, als behoeder van deze vrijheden, gebonden. De Nederlanders waren geen bewoners van één gebied en in die zin geen burgers. De tegenstellingen liepen dwars door steden en gewesten en, vooral door de kerk. Die tegenstellingen werden conflicten, in toenemende mate gewelddadige conflicten. In die zin kan men van een oorlog tussen burgers spreken.

Het beeld van de opstand is dus bont en geschakeerd. Ordening en indeling zijn zodoende riskant, in de CE-stofomschrijving wordt er - met een citaat van Woltjer! - op gewezen. Maar de historicus, en zeker de historicus voor de klas, moet wel. Welke ordening van de stof, met andere woorden, welk beeld, biedt Woltjer de zich voorbereidende docent?

De CE-stofomschrijving verdeelt op de gebruikelijke wijze de motieven voor de opstand over drie groepen: politieke, sociaal-economische en godsdienstig-kerkelijke. Woltjer plaatst de laatste op de voorgrond: de godsdienstige tegenstellingen worden steeds scherper en daardoor wordt elk politiek vergelijk onmogelijk. De houding ten aanzien van de ketters was het centrale *politieke* probleem.

De stofomschrijving deelt de 16de eeuwse bevolking van de Nederlanden in naar de gangbare sociale maatstaven: geestelijkheid, adel en burgerij. Maar elke stand werd verdeeld door de godsdienstige kwesties. Woltjer onderscheidt de 16de eeuwse mensen dan ook naar godsdienstige gezindheid. Binnen de kerk zijn dat een contrareformatorische groep, die de besluiten van Trente in de praktijk wil naleven, de traditionele gelovigen, en de protestantiserende gelovigen, die belangstelling en sympathie hebben voor de nieuwe ideeën, maar de kerk niet willen verlaten. Buiten de kerk gaat het om de Dopers, die niet meer actief zijn en de Calvinisten. En zelfs bij deze genuanceerde indeling bedenke men dat de scheidslijnen vaag en veranderlijk zijn.

Woltjer duidt deze groepen aan met namen die wij voor de politiek gebruiken: radicaal en gematigd, 'rechts', 'centrum' en 'links'. Dat is heel verhelderend: door deze woordkeus maakt hij duidelijk dat godsdienst de politieke factor was. Centraal in boek en betoog staan De Vredemakers, de gematigden, de zoekers naar het vergelijk, de rekkelijken.

De eerste kwarteeuw van de opstand is de geschiedenis van het soms slagen en tenslotte falen van deze groep met hun grote aanhang. Omstreeks 1565, de verzachting van

de plakkaten, en 1576, de Pacificatie van Gent, lijkt het of deze tolerante politici de overhand hebben, maar beide keren stuiten zij op de onverdraagzame landsheer en op de Calvinisten, bij wie de radicalen steeds meer invloed krijgen. Omstreeks 1580 is de keuze onvermijdelijk geworden: men kiest, vaak schoorvoetend, voor kerk en koning of voor ketterij en opstand.

Tussen 1555 en 1580 was de toestand nog 'plastisch' aldus Woltjer, maar in die periode is zij zozeer 'gestold', dat er geen vrede meer gemaakt kon worden. De wapens moesten beslissen, een nieuwe periode begon.

Het verschil tussen Noordelijke en Zuidelijke gewesten is volgens Woltjer een faseverschil in sociaal-economische ontwikkeling. Het Zuiden was sterker geïndustrialiseerd, de steden talrijker, de sociale tegenstellingen scherper. De economie was afhankelijk van de handel, een crisis had direct grote gevolgen. Er was meer invloed van het buitenland: het godsdienstig debat was er intensiever, er waren meer ketters. Het Noorden was provinciaal en traditioneler: tolerantie paste in dat kalme levenspatroon, tegenstellingen werden er niet op de spits gedreven. Dat werd pas anders toen de Spaanse troepen de oorlog naar het Noorden overbrachten.

Dat Holland en Zeeland in die oorlog standhielden was te danken aan individuele personen met hun motieven, aan evenementen, aan kleine oorzaken met grote gevolgen. De vertrouwde indeling Noord-Zuid is een nieuwe structuur, zo men wil, maar dan één waarvan de contouren voor 1580 niet zichtbaar zijn. De scheiding tussen opstandig en gehoorzaam was er toen eerder een tussen West en Oost dan tussen Noord en Zuid. Die vertrouwde indeling krijgt pas vorm door de militaire successen van Parma en Maurits.

Er zijn uit vrijheidsstrijd en burgeroorlog geen overwinnaars voortgekomen. De protagonisten van het verhaal, Filips II en Willem van Oranje, hadden beiden een hoog ideaal. De koning wilde in al zijn gewesten de triomf van de ene, in Trente herleefde, Rooms-Katholieke Kerk. De opstandige prins wilde als het ware de verscheidenheid aan vrijheden uitbreiden naar de godsdienst: in alle gewesten een zekere mate van tolerantie voor alle Christenen.

Beide idealen liepen stuk op de veelzijdige en weerbarstige werkelijkheid; de geschiedenis, concludeert Woltjer, is slechts in zeer beperkte mate maakbaar. Een door Calvinisten gedomineerde republiek heeft niemand nagestreefd; die werd pas geloofwaardig toen hij er al was. Ook deze republiek: een nieuwe

structuur, maar ook hier: het onvoorspelbare resultaat, niet van een proces, maar van 'menigerlei geval', van vaak onbedoelde evenementen.

De voor het CE gekozen periode is mooi, maar moeilijk. Men kan met deze stof op hoog niveau begrip en vaardigheid van leerlingen oefenen en toetsen. En het is nog een meeslepend verhaal ook. Wie bij het prepareren van zijn lessen een originele beschouwing over het aloude verhaal wil gebruiken, beveel ik dit boek van harte aan. Het is bondig, helder en genuanceerd.

J.L. Frieling

RECENTE GESCHIEDENIS

Ruud Slotboom, *Duitsland na 1945* (SDU, Amsterdam 1994) 160 blz., prijs f29,90.

De aandacht voor ons grote oostelijke buurland is stijgende. Er werden de afgelopen jaren aan Nederlandse universiteiten verschillende leerstoelen gecreëerd met speciale aandacht voor Duitsland. De toenmalige staatssecretaris voor hoger onderwijs Wallage wees *Duitsland van 1871-1990* aan tot het CE-onderwerp voor 1994 en 1995. Daarnaast verklaarde het Paarse kabinet kort na zijn optreden te streven naar een intensievere relatie met de buurlanden, waaronder niet op de laatste plaats de Bondsrepubliek. Lovenswaardig aan deze initiatieven is dat zij Duitsland niet langer slechts willen zien in de schaduwen van de nazi-dictatuur en de oorlog en zich rekenschap willen geven van de nu al bijna 50 jaar van democratische ontwikkeling in de Duitse Bondsrepubliek. Dat dit bitter nodig is, bewees de inmiddels berucht geworden Clingendael-enquête, waaruit het slechte Duitsland-beeld van veel Nederlandse jongeren naar voren kwam.

Een voorwaarde voor een *faire* beschouwing van onze oosterburen is kennis en begrip van de naoorlogse geschiedenis van Duitsland. *Duitsland na 1945* biedt een ieder die meer wil weten van Duitsland ruimschoots de mogelijkheid om in ieder geval die kennis te verbreden.

Slotboom behandelt de naoorlogse politieke geschiedenis van Duitsland in negen helder geschreven en duidelijk ingedeelde hoofdstukjes. Gemeten naar het korte bestek bevat *Duitsland na 1945* een schat aan informatie. De heldere indeling maakt het boekje zeer waardevol als naslagwerk, hetgeen nog versterkt wordt door de aanwezigheid van een complete, becommentarieerde literatuurlijst, een uitgebreide lijst met korte biografieën

van onder anderen toppolitici en een uitputtend zaken- en personenregister.

Het evocatieve gehalte van het boekje blijft helaas enigszins achter bij het informatieve gehalte en dit maakt een werkelijk begrip van de ontwikkeling van ons buurland van dictatuur tot democratie moeilijker. Mijns inziens had de schrijver dit op kunnen lossen door uitgebreider stil te staan bij enkele beroemde en zeer sprekende momenten uit de naoorlogse geschiedenis, zoals rond de *Ost-politik* (Brandts bezoek aan Erfurt bijvoorbeeld) en de *Wende*.

Al worden de Bondsrepubliek en de DDR steeds in separate paragrafen behandeld, de meeste aandacht gaat niet ten onrechte uit naar de ontwikkelingen in West-Duitsland. De Westduitse Bondsrepubliek ontwikkelde zich sinds 1949 met vallen en opstaan tot een stabiele democratie. Dit is een veel belangrijker ontwikkeling geweest dan het de mensheid hoogachtende, maar mensen verachtende socialistische experiment dat onder de naam Duitse Democratische Republiek zo'n 40 jaar in het oosten van Duitsland huis mocht houden. Niets anders dan de ontwikkeling van de stabiele democratische Bondsrepubliek schiep namelijk het vertrouwen op basis waarvan Slotboom in de laatste paragraaf kan stellen, "*dat Duitsland na 45 jaar deling rijp is om een grotere rol te gaan spelen in de wereld, zonder een bedreiging te vormen voor de vrede*".

Ruud Slotboom werkt bij het ANP en weet wat journalisten wensen. Ik verwacht dan ook dat het handzame *Duitsland na 1945* zijn weg naar de redactionele burelen van de diverse media zal weten te vinden. Geschiedenisdocenten en hun leerlingen biedt het waardevolle achtergronden (waarom is het niet al in 1993 verschenen?). Voor studenten is het een nuttige introductie tot de naoorlogse Duitse geschiedenis en tot de literatuur daarover.

Jacco Pekelder

EEG-LANDBOUWBELEID

Ary Burger, voor boerenfolk en vaderland. De vorming van het EEG-landbouwbeleid 1959-1966 (Het Spinhuis, Amsterdam 1993) 160 blz., prijs f27,50.

Welbeschouwd is er in de Nederlandse historische vakliteratuur weinig aandacht aan het Europese gemeenschappelijk landbouwbeleid besteed. Publikaties die deze complexe materie ook nog op een heldere en toegankelijke manier aan de orde stellen,

zijn gemakkelijk op één hand te tellen. Volgende reden dus om *Voor boerenfolk en vaderland* positief tegemoet te treden.

Dit boek is een bewerkte versie van de afstudeerscriptie aan de VU te Amsterdam van de auteur. De scriptie is met de Jan Romein-prijs 1991/1992 bekroond, de prijs voor de beste scriptie op het gebied van de geschiedenis van de twintigste eeuw. In dit geval vanwege de originele aanpak en verrassende conclusies.

Het boek gaat over de totstandkoming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid, waarvoor de funderingen tussen 1959 en 1966 zijn gelegd. Centraal staan hierbij de onderhandelingen die tot de vorming van het EEG-landbouwbeleid hebben geleid. Dit ingewikkelde en moeizame proces van besluitvorming heeft de auteur aan de hand van oorspronkelijk archiefmateriaal - de verslagen van de Raad van Ministers opgesteld door Nederlandse ambtenaren - onderzocht en gevolgd, waarbij opvalt dat ondanks levensgrote onderlinge belangentegenstellingen toch besluiten in de EEG-Raad genomen konden worden.

De kern van het boek vormt het derde hoofdstuk, waarin het ontstaan van het gemeenschappelijke markt- en prijsbeleid ten aanzien van de landbouwproducten van de zes Europese lidstaten wordt uiteengezet. Dit gebeurt op een tamelijk uitvoerige wijze. Overigens zonder dat de auteur de grote lijn uit het oog verliest. Hij laat zien hoe binnen een betrekkelijk korte periode van tien jaar de ingewikkelde markt- en prijsverordeningen op het overgrote deel van de agrarische producten van toepassing zijn geworden. Als een olievlek breidde het gemeenschappelijk landbouwbeleid zich over de granen, de veredelingsproducten, de zuivel, rundvlees, rijst e.d. uit, zodat medio 1966 ongeveer negentig procent van de EEG-landbouwproducten onder een communautaire regeling viel. Een verbazingwekkend resultaat gezien de onderling conflictuerende belangen van de lidstaten. Zo wilden bijvoorbeeld Duitsland en België als importerende landen vasthouden aan de bestaande bescherming, terwijl Nederland als exporterend land en ook Frankrijk, zij het in mindere mate, voorstanders van een vrije Europese markt waren.

Volgens Burger kon de integratie voortgang vinden omdat er een uitruil van verschillende belangen plaatsvond. Met nadruk wijst hij erop dat deze belangen even goed niet-agrarische zaken betroffen. Deze koppeling tussen landbouwbesluiten met belangrijke besluiten op niet-agrarisch gebied was de

kleio

succesformule en deed bijvoorbeeld Duitsland, aanvankelijk de meest dwarse lidstaat, meermalen overstag gaan.

Burger keert zich tegen de visie die de besluitvorming over het Europees landbouwbeleid voornamelijk karakteriseert als handje-klap tussen de landbouwministers gericht op het bevoordelen van de agrarische sector. Veeleer leek zij op een slagveld waar de tegengestelde nationale belangen (inclusief de agrarische) botsten, waarmee hij tegelijkertijd de rol van de individuele deelnemers aan het besluitvormingsproces nuanceert en relativeert.

Een opmerkelijke conclusie van Burger, die m.i. een voorlopig karakter draagt, omdat de rol van de agrarische belangerorganisaties en hun invloed op de standpuntbepaling van de diverse landbouwministers onbelicht blijven. Dit element valt buiten het onderzoek van Burger. Een legitieme keuze, mede gezien de grote omvang van zijn onderwerp, maar wel jammer.

Niet te excuseren valt het gebrekkige analytisch kader waarin de reconstructie van het EEG-landbouwbeleid de lezer wordt aangeboden. Indirect brengt Burger deze tekortkoming zelf aan het licht. In de eerste van de vijf hoofdstukken verwijst hij nadrukkelijk naar verschillende benaderingen in de historische literatuur over de totstandkoming van de Europese integratie (de federalistische, de zgn. realistische en de (neo)functionalistische), maar laat echter na hierbij een duidelijk standpunt in te nemen. Deze informatie blijft zodoende in het luchtledige hangen en er wordt een kans gemist om het interpretatieve niveau verder uit te diepen.

Misschien is deze tekortkoming nog het meest van toepassing op het laatste deel van het boek. Toch biedt juist dit deel interessante informatie voor geschiedenisdocenten. Hierin wordt de overschotproblematiek in een bepaald licht aan de orde gesteld. Deze zou door het EEG-landbouwbeleid slechts verergerd en beslist niet veroorzaakt zijn. Hiermee spreekt Burger de hardnekkige en populaire opvatting tegen die ervan uitgaat dat de landbouwoverschotten door te hoge prijzen veroorzaakt zouden zijn. De productie daalde ondanks lage reële prijzen niet, omdat het aantal productiemiddelen in de landbouw niet afnam. Invoering van technische vernieuwingen die de kosten deden drukken en de opbrengsten lieten stijgen waren in wezen de grote boosdoeners en hebben de overschotten doen ontstaan.

Om het EEG-landbouwbeleid kan geen enkele docent die zich met eigentijdse geschiedenis bezighoudt heen. De niet geringe verdienste van dit boek is dat door de jonge historicus Ary Burger op lucide wijze doorzichtig wordt gemaakt hoe een dergelijk complex beleid kon ontstaan en tevens beter begrepen kan worden waarom de huidige ontmanteling van dit beleid zo uiterst stroef verloopt.

Hilde Krips-van der Laan

NIEUW

Ambivalentie en aarzeling

Het beleid van Nederland en Nederlands-Indië ten aanzien van hun kustwateren, 1870 - 1962

G. Teitler

1994. 316 blz. f 49,50 - ISBN 90 232 2968 1

Kustwateren vormen voor handel en visserij, voor natte mijnbouw, politietoezicht en neutraliteitsbewaking bijzonder belangrijke gebieden. Geen wonder, dat zich hier tegenstellingen kunnen voordoen tussen de kuststaat en andere gebruikers van de zee. In de volkenrechtelijke beginselen van de vrije en gesloten zee komen deze tegenstellingen tot uitdrukking. De wijze waarop landen hun standpunt ten aanzien van deze beginselen bepalen, weerspiegelt de aard en omvang van hun maritieme belangen.

Dit boek laat zien hoe Nederland zijn beleid op dit punt bepaalde in het tijdvak tussen 1870 en 1962. Interessant is, dat het daarbij niet alleen de eigen maritieme belangen moest behartigen, maar ook die van Indië en, na 1949, van Nederlands Nieuw-Guinea.

Vlootvoogd in de knel

Vice-admiraal A.S. Pinke tussen de marinestaf, Indië en de Indonesische revolutie

G. Teitler

1990. 268 blz. f 49,50 - ISBN 90 232 2557 0

Het geweten der natie

De politieke en maatschappelijke rol van de voormalige illegaliteit in het bevrijde Zuiden van Nederland, september 1944 - mei 1945

H. Termeer

1994. 816 blz. f 75,00 - ISBN 90 232 2907 X

Erfgoed van eeuwen

Westerse maatschappijgeschiedenis van Hellas tot heden

P. Schneiders

1992. 216 blz. f 49,50 - ISBN 90 232 2686 0

Verkrijgbaar in de boekhandel of rechtstreeks bij de uitgever

Uitgeverij

VAN GORCUM

Postbus 43
9400 AA Assen
Tel. 05920 46846
Fax 05920 72064

KLEIO KRANT

INLEVERDATA VAN KOPIJ VOOR DE KLEIOKRANT

Voor het Kleionummer van:

maart	20 febr.	september	28 aug.
april	27 maart	oktober	25 sept.
mei	23 april	november	30 okt.
juni	29 mei	december	27 nov.
juli/aug	3 juli		

Voor eventuele spoedberichten na de inleverdatum en informatie over omvang, illustraties e.d. kunt u terecht bij de eindredacteur, Tineke Bogaerts, Omloop-West 9, 3402 XM IJsselstein. Tel. 03408-83576, Fax 03408-88459.

Stuur berichten voor de krant (verenigings- en commissie-nieuws, informatie over tentoonstellingen, nieuw lesmateriaal en nascholing) en wijzigingen in namen/adressen van commissieleden rechtstreeks naar de eindredacteur!

Komt u naar de jaarvergadering?

In verband met de omvang van de te reserveren zaal en het aantal lunches dat moet worden besteld zou het bestuur het zeer op prijs stellen als u de onderstaande bon invult en in een open envelop opstuurt voor 1 maart 1995 naar:

Administratie VGN
Antwoordnummer 43213
2504 WB Den Haag.
Een postzegel is niet nodig.

Wilt u liever niet in uw Kleio knippen, dan stuurt u uw aanmelding op een ongefrankeerde kaart.
Geen aanmelding houdt helaas in: geen lunch.

Nieuws van het

VGN

bestuur

Het bestuur is blij met de grote respons op de enquête die kort geleden samen met KLEIO aan de leden is verstuurd. Dankzij het feit dat u in groten getale heeft gereageerd kan het bestuur nu makkelijker dan voorheen op individuele leden een beroep doen, hetzij op grond van hun deskundigheid, hetzij op grond van hun bereidheid binnen de vereniging op enigerlei wijze actief te zijn. Wij brengen u dank en hulde!

Verheugend was voorts het feit dat alle VGN-commissies vertegenwoordigd waren bij de aanbidding van de videoband door de Duitse ambassade. Deze band, ook voor uw onderwijs interessant, is inmiddels toegezonden aan alle scholen voor VO.

Het bestuur heeft een brief geschreven aan de Stuurgroep Tweede Fase. Hiernaast is hij afgedrukt. De brief van het bestuur aan de Commissie Van Veen heeft er bij de ABOP toe geleid dat er actie komt voor toevoeging van een profiel 'Cultuur en Maatschappij'. De reactie van staatssecretaris Netelenbos op het advies van de commissie kent het bestuur nog niet. In ieder geval wil het bestuur graag binnenkort met de VGN-commissie Mavo/Vbo van gedachten wisselen.

Louis Nolet

Leidschendam, 23 november 1994

Geachte leden van de Stuurgroep Tweede Fase,

Het bestuur van de VGN wil door middel van dit schrijven reageren op uw rapport 'De Tweede Fase vernieuwt'.

Allereerst willen wij opmerken dat de VGN positief staat ten aanzien van veranderingen in het onderwijs en in het jongste verleden heeft getoond zich te willen inzetten voor veranderingen. Dit blijkt uit de wijze waarop de VGN heeft geijverd voor de invoering van een nieuw eindexamen Geschiedenis en Staatsinrichting en heeft meegewerkt aan de revisie van het eindexamenprogramma voor MAVO/VBO. Voorts is binnen de VGN al een discussie op gang gekomen over Leerstofkeuze voor Geschiedenis en Staatsinrichting in een vernieuwde Tweede Fase. Een eerste uitgewerkt themaveld zal u spoedig worden toegezonden.

Het bestuur van de VGN blijft kritisch over de mogelijkheid om tot een goede invulling en uitvoering van het vak Mens- en Maatschappijwetenschappen, waaraan de Stuurgroep ons inziens zonder overtuigende argumentatie vasthoudt, te komen en wel om de volgende redenen:

- De ervaringen met 'wereldoriëntatie' in het basisonderwijs en met een mengvak 'Social Studies', onder meer in Noorwegen en de VS, hebben aangetoond dat ver doorgevoerde integratie niet werkt. Curricula planners in deze landen hebben de weg van integratie al weer verlaten.
- Er bestaat aan Hogescholen en Universiteiten geen vakgebied MMW en dus geen opleiding, noch wetenschappelijk referentiekader voor docenten in dit nieuwe vak.
- Er wordt geen recht gedaan aan de intellectuele capaciteiten van de leerlingen in de Tweede Fase HAVO/VWO als de lessen worden gegeven door niet voldoende geschoolde docenten. Dit staat te gebeuren wanneer u vasthoudt aan het standpunt dat een bevoegdheid in een van de onderliggende 'oorspronkelijke' vakken tevens een bevoegdheid voor het combinatievak betekent.

Het bestuur van de VGN acht samenwerking tussen vakken en disciplines in het Gemeenschappelijk deel wel noodzakelijk.

Ja, ik kom naar de jaarvergadering en gebruik een lunch.

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

De opmerking in het rapport op blz. 28 over het niet volledig handhaven van de omvang van de studielast in het gemeenschappelijk deel voor het nieuwe vak Mens- en Maatschappijwetenschappen, lijkt ons een eufemisme. Immers de omvang is op het VWO met éénderde, op het HAVO met éénvijfde teruggebracht!

Het bestuur is van mening dat in uw rapport over de afstemming en samenhang van de vakken Geschiedenis en Staatsinrichting en Maatschappijleer uitgegaan wordt van de onjuiste opvatting dat deze twee vakken grotendeels in elkaars verlengde liggen. In een toespraak voor de KNAW in februari 1993 stelt de ex-voorzitter van de NVLM, de heer C.M.A. Luijsterburg, dat hij de mening is toegedaan dat er tussen de vakken betrekkelijk weinig overlap bestaat. Er zijn wel raakvlakken, maar Geschiedenis en Staatsinrichting heeft ook raakvlakken met Nederlands, de Moderne Vreemde Talen (literatuur-geschiedenis), Economie en Aardrijkskunde, zoals er ook raakvlakken zijn tussen Maatschappijleer en bijv. Nederlands, Aardrijkskunde en Economie. Het bestuur van de VGN is van mening dat een gecombineerde toetsing van de vakken Geschiedenis en Staatsinrichting en Maatschappijleer in de profielen Cultuur en maatschappij en Economie en maatschappij niet kan en niet moet plaatsvinden. Bovendien zal deze gecombineerde toetsing eenzelfde examinering voor de doorstroomkwalificaties in het vrije deel bij afzonderlijke keuze voor de vakken Geschiedenis en Staatsinrichting en Maatschappijleer, onmogelijk maken.

Het bestuur betreurt het verschil in studielast voor het vak Geschiedenis en Staatsinrichting in de profielen Cultuur en maatschappij en Economie en maatschappij voor het VWO. Voor beide profielen geldt dat bij de opzet en de realisering van een uitgebreider werkstuk leerlingen vaardigheden oefenen die zij in het Hoger Onderwijs nodig hebben.

Het bestuur is van mening dat het verschil in studielast in de genoemde profielen voor het HAVO niet aanvaardbaar is. Een verschil van eenderde in studielast is te groot en zal waarschijnlijk ook tot moeilijkheden leiden bij de examinering. De problemen bij de toedeling van de studielast in het profiel Economie en maatschappij lijken eenzijdig te zijn afgewenteld op Geschiedenis en Staatsinrichting.

De Mens- en Maatschappijvakken zijn bij uitstek geschikt om leerlingen veel zelfstandig te laten werken. Echter dit zelfstandig werken van de leerlingen vraagt een grote inspanning van de docenten bij de begeleiding. Aangezien uit het OTO-Rapport blijkt dat, naast docenten Nederlands, docenten in de Mens- en Maatschappijvakken al meer dan evenredig belast worden, maakt het bestuur van de VGN zich zorgen over de belasting van zijn leden in een gedecentraliseerd onderwijssysteem. Het bestuur hoopt dat de Stuurgroep de Overheid op haar verantwoordelijkheid wil wijzen bij het tegengaan van een toenemende ongelijkheid in werkbelasting.

Hoogachtend,
Hélène Budé-Janssens
Voorzitter VGN

OPROEP

In de loop van deze jaargang van KLEIO wil de redactie methoden gaan bespreken met oog op de eisen van de basisvorming. Wij zoeken contact met gebruikers, die (telefonisch) wat vragen zouden willen beantwoorden en informatie kunnen geven over hun ervaringen met de eigen methode. Het gaat ons met name om mensen die iets willen zeggen over de nieuwste versie, of bijgewerkte uitgave, met leerlingmateriaal en docentenhandleiding van:

Chronoscoop, Sporen, Anno, Toegang, Levende Geschiedenis, Andere Tijden, Toen voor Straks, Verleden Tijd?, Sprekend Verleden, Stappen in de tijd en Vragen aan de Geschiedenis. Ook docenten die nog een heleboel wensen hebben zijn van harte welkom!

Wilt u uw naam en die van de methode(s) waarover u iets wilt zeggen doorgeven aan:

**Carla van Boxtel, Evieveland 6, 5422 AK Gemert.
Tel. 04923-61136.**

ONDERWERPEN CSE

Heeft u een voorstel?

Af en toe worden individuele VGN-bestuurders met enige achterdocht dan wel met enthousiasme door leden aangesproken op het punt van examenonderwerpen. Wie een achterdochtige blik niet kan onderdrukken vermoedt dat het vaststellen van examenonderwerpen ergens in het geheim wordt geregeld. Wie zich enthousiast uitlaat over onderwerpen draagt vaak zelf een voorstel aan.

Deze twee gegevens bij elkaar leiden tot de volgende oproep: heeft u ideeën of suggesties voor onderwerpen, schrijft u ze dan op, compleet met een korte verantwoording en beschrijving. Meer dan een bladzijde A4 hoeft het niet te zijn. U stuurt ze naar de Intercommissie NHG/VGN. Daar worden de onderwerpen geselecteerd en vervolgens via het VGN-bestuur doorgeleid naar het departement.

Dat stelt uiteindelijk het onderwerp vast. Maar u kunt wel degelijk invloed uitoefenen op de keuze.

In eerste instantie gaat het om een onderwerp uit de algemene geschiedenis voor het cursusjaar 1998-1999. Maar ook voor onderwerpen uit de Nederlandse geschiedenis kunt u voorstellen lanceren, deze zullen dan gebruikt kunnen worden voor het cursusjaar 1999-2000.

U kunt uw reacties sturen naar de secretaris van de Intercommissie, Ineke Veldhuis-Meester
Quintuslaan 4
9722 RV Groningen.

Richtlijnen van de Intercommissie

De Intercommissie NHG/VGN heeft zich ook het afgelopen jaar bezig gehouden met de voorselectie van historische thema's, die in aanmerking kunnen komen om als eindexamenonderwerp te worden voorgedragen. De commissie liet zich daarbij adviseren door medewerkers van het Cito en leden van de CEVO. Uit dit overleg ontstond - aanvankelijk alleen voor intern gebruik - een lijst van criteria die bij de beoordeling van potentiële eindexamenonderwerpen werd gehanteerd.

Al snel bleek de behoefte aan een officiële leidraad bij het opzetten en omschrijven van een onderwerp. De commissie publiceert daarom hier haar lijst 'Didactische Criteria'. Tezamen met de regels en aanbevelingen uit de examenregeling (zie daarvoor de WIEG-katernen) wil deze lijst bijdragen tot de vorming van een gemeenschappelijke en herkenbare opinie over de keuze, beoordeling en verwerking van examenonderwerpen de komende jaren.

• Algemene criteria

1. Een onderwerp moet aansluiten bij de beleevingswereld van de leerlingen (Vbo-Mavo-Havo-Vwo).
2. Een onderwerp moet een zodanige omvang hebben dat het in twintig lesuren te behandelen is.
3. Er moeten voldoende primaire bronnen en toegankelijke literatuur beschikbaar zijn.
4. Leerlingen moeten met de structuurbegrippen en vaardigheden die op het onderwerp betrekking hebben, kunnen werken.
5. Een onderwerp moet 'probleemgericht' zijn; het moet helder gestructureerd zijn, in hoofd- en deelvragen.
6. Een onderwerp moet beperkt kunnen worden in thematiek en stofomvang, en gedifferentieerd naar niveau.

• Toetstechnische criteria

7. De hoofd- en deelvragen die bij een onderwerp behoren, moeten specifiek toetsbaar zijn.
8. Een onderwerp moet 'vlees' hebben: er moeten aardige details aan zitten, het moet diepgang hebben en tot de verbeelding sprekende elementen bevatten.
9. Een onderwerp mag niet te controversieel zijn: er moet een redelijke consensus zijn in vakwetenschappelijk en maatschappelijk opzicht.

STUDIEMIDDAG OMGEVINGSGESCHIEDENIS

Voor het geschiedenisonderwijs in de basisvorming geldt als een van de kerndoelen dat leerlingen eenvoudig onderzoek verrichten op sociaal-economisch gebied in de eigen omgeving.

Deze 'omgevingsgeschiedenis' is een betrekkelijk nieuw thema in het geschiedenisonderwijs, waarvoor nog weinig lesmateriaal beschikbaar is. De Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen van de Erasmus Universiteit Rotterdam heeft een vijftal lespakketten ontwikkeld over thema's uit de geschiedenis van Rotterdam, Vlaardingen, Schiedam, Delft en Dordrecht. De pakketten bevatten archiefmateriaal en opdrachten, met behulp waarvan leerlingen zelf een klein onderzoek kunnen verrichten naar de geschiedenis van hun eigen omgeving. Deze lespakketten worden op **woensdag 22 februari 1995** van **14.00 - 17.00 uur** gepresenteerd tijdens een studiemiddag voor docenten in het voortgezet onderwijs. De studiemiddag is gratis, de lespakketten zijn tegen kostprijs beschikbaar.

PROGRAMMA

- 14.00 uur Welkom
- 14.10 uur *Mw. drs. d. Verhagen*
'Omgevingsgeschiedenis' in de basisvorming
- 14.25 uur *Drs. C.J. van Horzen*
Didactiek van de 'omgevingsgeschiedenis'
- 14.40 uur Pauze
- 15.00 uur Presentatie van de vijf lespakketten
- 17.00 uur Borrel

Telefonische aanmelding bij mw. M.J. van der Beek, tel.nr. 010 - 408 2482. Na inschrijving ontvangt u nadere gegevens.

Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit der Historische
en Kunstwetenschappen
Postbus 1738
3000 DR Rotterdam

Commissie Cliomatica

Het is reeds enige tijd geleden dat de commissie iets in KLEIO meldde. Er zijn een aantal redenen te noemen voor dit gebrek aan actie op publicitair gebied. De belangrijkste reden is wel dat leden van de commissie een aantal klussen op zich hadden genomen, die veel tijd hebben gevraagd. De resultaten van deze werkzaamheden zijn nu echter beschikbaar.

Allereerst is er een vragenbestand klaar gekomen voor CLIOTEST. Dit bevat ongeveer 1400 vragen over de meest uiteenlopende onderwerpen. Er worden 27 onderwerpen onderscheiden en elk onderwerp bevat ongeveer 45 vragen. Deze vragen zijn op eenvoudige wijze te laden in CLIOTEST en kunnen vervolgens aan de leerlingen aangeboden worden. De commissie biedt deze diskette aan

belangstellenden aan voor f24,95. U beschikt dan over het vragenbestand. Mocht u CLIOTEST zelf nog niet hebben dan zijn programma en vragen te koop voor f50,-. Maak het bedrag over op postgirorekening 128701 t.n.v. Penningmeester VGN in Den Haag en vermeld op de overschrijving wat u wilt hebben, 'Bestanden CLIOTEST' of 'Bestanden en programma CLIOTEST'.

De commissie heeft ook vragen in het bestand zitten die betrekking hebben op het CE-onderwerp 'De Opstand'. Natuurlijk zijn de vragen eenvoudig van aard en testen slechts enige kennis van de kandidaten over het onderwerp. Er is wel naar gestreefd een afzonderlijke serie vragen te ontwerpen voor Vbo/Mavo en voor Havo/Vwo.

Ook beschikbaar is een bestand met literatuur die bruikbaar is in het geschiedenisonderwijs. Het bestand is te gebruiken bij Dbase, Perfectview en WP. In het bestand is veel jeugdliteratuur ondergebracht, maar ook literatuur voor de bovenbouw is meegenomen. U kunt zoeken op onderwerp, voor de leerlingen om kennis te maken met geschiedenis in literaire vorm, of voor uzelf om literatuur te gebruiken voor het verluchten van de les.

U kunt dit schijfje bestellen door f24,95 over te maken op de girorekening van de Penningmeester (zie hierboven). Vergeet niet te vermelden dat u het bestand literatuur wilt hebben!!!

Peter van Drunen

Reader 'Kruiddampen in de klas'

Als u belangstelling heeft voor de reader, gebruikt tijdens de VGN-Didactiekconferentie 'Kruiddampen in de klas. De Nederlandse Opstand 1555-1588', dan kunt u deze tot uiterlijk 10 maart bestellen bij: Louis Nolet, Reestraat 32, 6531 JM Nijmegen.
De prijs is f17,50.

Lezing Goethe- Institut

Verwerking van de geschiedenis en de gevolgen van de SED- dictatuur in Duitsland

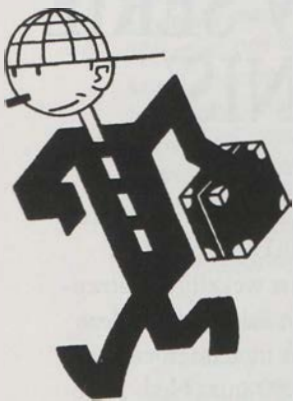
Voordracht door Rainer Eppelmann, voertaal Duits. Ook na de vereniging van Duitsland blijft het verleden invloed uitoefenen. Rainer Eppelmann gaat hierop in. Hij is van huis uit theoloog en heeft als medeoprichter van de beweging 'Demokratischer Aufbruch' een belangrijke rol gespeeld bij de 'Wende' van 1989. Sinds 1990 is hij lid van de Duitse Bondsraad voor de CDU.

Eppelmann is te beluisteren in: Groningen: Duits Seminarium van de RU op dinsdag 21 februari om 20.00 uur (voor alle zekerheid even bespreken: tel. 050-635850). Den Haag: Deutsche Schule op woensdag 22 februari om 20.00 uur. Amsterdam: Goethe-Institut op donderdag 23 februari om 20.00 uur (voor informatie: tel. 020-6230421).

GEZIEN OP DE NOT

Het reispaleis

Het Museum voor Volkenkunde in Rotterdam heeft een onderwijs-project 'Het reispaleis' voor de oudste groepen van het basis-onderwijs en voor de brugklas. De bedoeling is dat leerlingen uit verschillende culturen wat meer te weten komen van elkaars 'wereld' op een manier, die in Musea voor Volkenkunde voor de hand ligt, aan de hand van voorwerpen en het verhaal daarachter. Aan de hand van 'dierbare dingen' van Faruk, Aicha, Mark en Sietske uit het 'dierbare dingen museum' gaan de leerlingen in op de culturele achtergrond van Nederlanders, Turken en Marokkanen. Ze doen dat onder meer 'reizend' door een paar zalen met een reisticket met vragen en opdrachten.

Ter voorbereiding krijgt de groep een videoband met achtergrond-informatie en opdrachten. Na hun ontdekkingstocht, waarin ook spelfragmenten zitten, krijgt u een video-opname mee naar school, waarop enkele spelmomenten van de leerlingen zijn vastgelegd. Samen met aanvullende lessuggesties kan het programma dan vervolgd worden.

Voor informatie: Educatieve Dienst van het Museum voor Volkenkunde, tel. 010-4111055.

Lemniscaat-jeugdboeken en WOII

In de stand van uitgeverij Lemniscat werd een folder uitgedeeld met

Lemniscat Rotterdam
1995

lesvoorstellen over de Tweede Wereldoorlog aan de hand van diverse door Lemniscat uitgegeven jeugdboeken. Ze zijn bedoeld voor groep 8 en de brugklas. Handig: de (heel bekende) genoemde boeken zijn in de meeste (school)bibliotheeken wel beschikbaar. Ze willen u de folder nog wel toesturen: tel. 010-4141744. Verder verschijnt in maart het boek *Iedere dag telt* van Tatjana Wassiljewa. Ze beschrijft hierin haar jeugdervaringen in Rusland tijdens de oorlog.

Leren noteren!

Geschokt door de warrigheid van de aantekeningen, gemaakt tijdens de les, die vervolgens geleerd moesten worden als huiswerk, nam de Belgische docent/huiswerkbegeleider Luc Vandebroek het initiatief daar iets aan te doen.

Om de aantekeningen te structureren en de leerlingen enig benul te geven van het bestaan van hoofd- en bijzaken ontwierp hij 'multo-papier' (tenminste dat is het voor Nederland geworden) met

meerdere kantlijnen. Dit papier wordt vervaardigd door de firma Pandava in Antwerpen en is in België al enige tijd verkrijgbaar. Het wordt nu ook in Nederland verkocht in blokken van 100 bladzijden A4 formaat, 100% wit recycled papier, met multo-perforatie. Importeurs voor Nederland zijn Esveha in Woerden, Floris Kringloop in Vught en Rhine Delta Recycling in Barneveld. Zij kunnen u informeren waar het blok te krijgen is.

Zo te zien is het goed te gebruiken bv. in studielessen in de brugklas en bij het oefenen van studievaardigheden in de bovenbouw. Duidelijk en goed gestructureerde aantekeningen maken is immers een hele kunst. En die is best te leren!

Ingezonden brief

De geschiedenisdagen

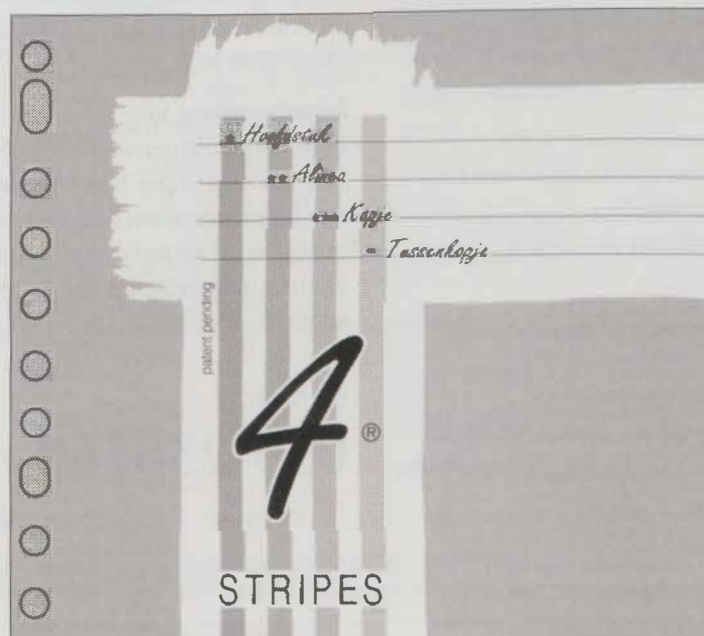
A.H.J. Wilschut is blijkens zijn 'persoonlijk verslag' zeer teleurgesteld in de geschiedenisdagen die op 3 en 4 november 1994 in Amsterdam werden gehouden. Zijn oproep lering uit de ervaringen te trekken voor de volgende geschiedenisdagen te Utrecht valt uiteraard te onderschrijven. Een aantal van de opmerkingen die hij in dat verslag maakt kunnen daarbij een zinvolle rol spelen. Het valt echter wel zeer te betreuren dat hij in zijn kritiek op mijn openingswoorden zijn toevlucht zoekt in verdachtmaking in plaats van het aanvoeren van argumenten. Ik beschouw zijn suggestie dat ik voor wat omgaat in het geschiedenisonderwijs geen belangstelling heb en geen moeite doe mij op de hoogte te stellen, mede in het licht van mijn activiteiten in de zogenaamde intercommissie-onderwijs van VGN en NHG, als beledigend. Gelukkig heb ik over het algemeen veel betere ervaringen in mijn contacten met leraren. Mijnerzijds blijf ik dan ook bereid het noodzakelijke gesprek over de beste inhoud en vorm van het geschiedenisonderwijs met argumenten te voeren.

J.C.H. Blom
Universiteit van Amsterdam,
Historisch Seminarium

ISRAEL-REIS

In de herfstvakantie zal een negendaagse studiereis naar Israël georganiseerd worden. Bezocht worden: Jaffa/Joppe, Tel Aviv, Caesarea, Haifa, Akko, Tiberias, Capernaum/Kefar Nachoem, Safed, de grens Israël-Libanon, Banyas, de kibboets Kfar Charuv, Nazareth, Yardenit, Belvoir, Beth Sh'ean, Jericho, Jeruzalem, Judea-woestijn (facultatief), Massada, de Dode Zee en Qumran. Reissom: vanaf f2060,-

Nadere informatie bij:
N. Stam, Kortenaerstraat 5,
5102 BV Dongen.
Tel/Fax 01623-20856.

China's Verre Verleden

De Nieuwe Kerk, Amsterdam

Nog tot 18 april is in De Nieuwe Kerk in Amsterdam een tentoonstelling te zien van vondsten uit Hunan. Er zijn voorwerpen uit drie verschillende perioden, een verzameling vroege bronzen vaten, voorwerpen uit een vondst van drie vorstelijke graven uit de 2e eeuw v. Chr. en ceramiek e.d. uit de T'angperiode (7e-9e eeuw).

Met name de oeroude gewaden van zijde met ingeweven patronen zijn heel bijzonder. De 'markiezin', die in de 2e eeuw v. Chr. begraven werd, had er vijftien aan. In Amsterdam zijn er drie te zien en lapjes uit haar andere 'jurken'. Ook zij kreeg van alles mee voor in het 'hiernamaals', gebruiksvoorwerpen, poppen als

Twee schrijvers, Hunan Museum, Changsha (ca. 300 na Chr.).

bedienden en een heel orkestje. Dat de zijdecultuur en het vervaardigen van porselein in China al heel oude verworvenheden zijn, wordt ook uit de versieringen op andere voorwerpen duidelijk. Het is geen erg grote tentoonstelling, je bent er vlot doorheen, maar echt de moeite waard.

Onderzoek in de eigen omgeving

NOT-serie voor de basisvorming: Milieu heeft geschiedenis

Op woensdag 15 maart start een serie van 4 NOT-uitzendingen, iedere week om 10.30 uur, over het doen van onderzoek in de eigen omgeving. Aan de hand van onderwerpen uit 'het milieu' kunnen de leerlingen zien hoe een onderzoek in zijn werk gaat en welke bronnen aan te boren zijn. Nooit weg, denkt u misschien, ik zal de hele serie wel opnemen en in de kast zetten.

Dat is jammer want het is voor het eerst dat nu grootscheeps (namelijk met behulp van een zo toegankelijk medium als de televisie) gewerkt wordt aan het doen van onderzoek in de eigen omgeving zoals voor-

geschreven in de basisvorming. Het begeleidend leerlingmateriaal oefent de leerlingen in de aanpak van zoiets en verder is er een docenten-handleiding vervaardigd met richtlijnen voor de docent en een uitgebreid hoofdstuk over het toetsen en geven van cijfers voor 'meer of minder zelfstandig onderzoek in de eigen omgeving'. Het gaat hierbij niet alleen om het eindresultaat, maar om het hele proces van onderzoek en de mate van zelfstandigheid die de leerling daarbij aan de dag legt. Te kopiëren werkbladen vergemakkelijken de procedure en maken deze ook voor de leerling duidelijk.

Door het Cito in Arnhem wordt gewerkt aan richtlijnen voor het beoordelen van dergelijk onderzoek. Het hoofdstuk in de docenten-handleiding over toetsing sluit daarbij aan. Men is heel dan ook nieuwsgierig naar uw ervaringen met de methode van beoordeling die hier wordt voorgesteld.

NOT START NIEUWE SCHOOLTV-SERIE 'MILIEU HEEFT GESCHIEDENIS'

Ook u kunt met leerlingen in hun eigen omgeving een eenvoudig historisch onderzoek doen. Kijk maar naar de nieuwe vierdelige schooltv-serie 'MILIEU heeft GESCHIEDENIS'. In deze programma's maken we kennis met Emmy, Haroen en Monique. Zij werken bij een milieucentrum en daar onderzoeken ze de historische achtergronden van actuele milieu-onderwerpen. Deze serie gaat vergezeld van op scholen getest lesmateriaal, dat u voor weinig geld bij de NOT kunt bestellen.

1. Een praktisch leerlingenboekje voor f 0,75
 - * Oefening: onderzoek doen aan de hand van het spoorwerk van de hoofdrolspelers
 - * Instructie: stapsgewijs zelf een onderzoek opzetten en uitvoeren
2. Een uitgebreide docentenhandleiding voor f 25,-
 - * Methodiek van onderzoek doen
 - * Organisatie van een onderzoeksproject
 - * Beoordeling van leerlingenonderzoek
 - * Kopieerbare werkbladen voor leerlingenonderzoek
 - * Suggesties voor bronnen

De uitzendingen

Vanaf woensdagmorgen 15 maart 1995 om 10.30 uur (Ned. 1) start de NOT met 'MILIEU heeft GESCHIEDENIS'. **Attentie!** Naast wekelijkse uitzendingen op vier woensdagochtenden zal de NOT deze vier programma's ook achter elkaar uitzenden en wel op donderdag 13 april 1995 om 9.30 uur (Ned. 1). Duur: 100 minuten.

Bestel vandaag nog!

Voor 10 leerlingenwerkboeken betaalt de school slechts f 5,-. De prijs per stuk bedraagt f 0,75. De bijbehorende docentenhandleiding kost f 25,- per stuk. Dit begeleidend materiaal kunt u tijdens kantooruren bestellen bij de NOT afdeling verkoop,

telefoon

035-236260

not

Dit schooltv-project is tot stand gekomen in samenwerking tussen de NOT, ACTA Midden Nederland (onderdeel van de Faculteit Educatieve Opleidingen van de Hogeschool Utrecht), SME Milieu Adviseurs, het KPC (Katholiek Pedagogisch Studiecentrum) met subsidie van het projectbureau NME-VO.

Meulenhoff Educatief

Gratis lesbrief Tweede Wereldoorlog
in samenwerking met *Het* PAROOL

VIJF JAAR LEED, VIJFTIG JAAR GELEDEN

Sinds juni 1994 spoelt een golf van herdenkingen rond de Tweede Wereldoorlog over West-Europa. Rond 5 mei zullen de manifestaties een hoogtepunt bereiken. Wie gedacht mocht hebben dat het daarbij gaat om tot ritueel verworpen plechtigheden, weet inmiddels beter. Plannen om samen met de Duitsers te herdenken, een relativerende opmerking van Prins Willem Alexander en niet te vergeten de kwestie-Indonesië roepen felle reacties op. Uw leerlingen merken af en toe iets van het herdenkingsgebeuren, maar wat zegt het ze? En wat zou het ze moeten zeggen?

De leskrant

Uitgeverij Meulenhoff Educatief, dit jaar 100 jaar oud, en het dagblad Het Parool, vijftig jaar geleden voortgekomen uit de illegaliteit, bieden u een bijzonder jubileumgeschenk. Het gaat om een lesbrief in de vorm van een krant waarin op drie verschillende niveaus beschrijvende teksten, historisch bronnenmateriaal en toetsen zijn opgenomen. De krant verschijnt medio april, zodat u eind april of begin mei in uw lessen kunt inhaken bij de talloze herdenkingen rond de Tweede Wereldoorlog.

Voor wie?

De krant Vijf jaar leed, vijftig jaar geleden bevat compleet gedidactiseerd lesmateriaal op drie niveaus. Naast het gedeelte dat voor alle leerlingen is bedoeld kunt u kiezen uit een niveauspecifiek deel voor klas 2 ivbo/vbo, klas 3 mavo/havo/vwo en klas 4 of 5

havo/vwo. Per klas kunt u het materiaal in ongeveer drie lesuren afronden. Daarnaast bevat de krant een docententoe-lichting waarin enkele toetsopgaven staan behorend bij de drie niveaudelen.

Kortom

Meulenhoff Educatief probeert u – naast zo compleet mogelijke methodes voor elk schooltype – kant-en-klaar materiaal te bieden dat inspeelt op de actualiteit, zoals deze leskrant.

U kunt met de aanvraagstrook hieronder de krant GRATIS aanvragen voor al uw leerlingen. U ontvangt de krant in sets van 6 exemplaren.

Bestel snel, want zolang de voorraad strekt krijgt u het boek **Het Parool, Verzetsblad in oorlogstijd** cadeau.

Heeft u nog vragen bel dan 020 - 5566890.

Ik vraag hierbij sets aan van de leskrant **Vijf jaar leed, vijftig jaar geleden** van Meulenhoff Educatief en Het Parool, bestaande uit 6 kranten en een docententoe-lichting.

Zolang de voorraad strekt krijgt u het boek **Het Parool, verzetsblad in oorlogstijd** cadeau.

naam:

naam school:

privéadres:

schooladres:

postcode + plaats:

postcode + plaats:

Ik ontvang de kranten het liefst ☐ thuis ☐ op school

U kunt deze aanvraagkaart zonder postzegel opsturen naar:

Meulenhoff Educatief

Antwoordnummer 1191

1000 PA Amsterdam

Computerprogramma's Geschiedenis

J. Beetsma en drs. Y. Beetsma

Toets- en oefenprogramma's. Ter voorbereiding op het eindexamen Geschiedenis 1995 zijn de volgende toets- en oefenprogramma's verschenen: *Duitsland 1871-1990* en *De opstand in de Nederlanden, 1555-1588*. Deze programma's, die zijn gebaseerd op de CSE-stofomschrijving, bevatten een toetsgedeelte en extra oefenmateriaal (500 vragen). Beide programma's bestaan uit een havo/vwo en mavo versie. Het toetsgedeelte bevat zowel meerkeuze- als open vragen en er kan per hoofdstuk geoefend worden. Het *extra oefenmateriaal* bestaat uit *citaten*, *matching* en *begrippen*. Bij het onderdeel *citaten* kan de leerling kiezen uit citaten gebaseerd op het CSE katern van Malmberg en uit citaten gebaseerd op de CSE-stofomschrijving. De leerling geeft aan of een gedeelte uit het CSE-katern of de stofomschrijving juist is geciteerd. Bij onjuist citeren moet de leerling corrigeren. Bij de onderdelen *matching* en *begrippen* wordt een aantal termen respectievelijk begrippen gepresenteerd en daaronder twee termen respectievelijk een omschrijving. De leerling kiest de bijbehorende term of het begrip. Iedere leerling krijgt de vragen in een andere volgorde aangeboden. Bij voortijdig beëindigen van een programmaonderdeel kan de leerling op een later tijdstip verdergaan alsof er geen onderbreking is geweest. Tijdens en na het oefenen wordt het resultaat vermeld. Naderhand kan de docent dit resultaat opvragen. Een uitvoerige handleiding, de teksten van de toetsvragen en van het extra oefenmateriaal en de CSE-stofomschrijving worden meegeleverd op diskette. De docent kan met een bijgevoegd hulpprogramma deze teksten afdrukken.

Staatsinrichting. Verder is verschenen het toets- en oefenprogramma Staatsinrichting. Dit programma is gebaseerd op het boek 'Het spel en de regels', uitgegeven door Van Walraven te Apeldoorn. Het programma kan ook los van het boek gebruikt worden en bestaat uit toetsvragen, matching-opdrachten en begrippen.

Themaprogramma's. Er zijn vijf themaprogramma's beschikbaar over de onderwerpen: *De U2 affaire (1960)*, *De munterij op de Zeven Provinciën (1933)*, *Conflict de Jonge-Snijders (1918)*, *Begin van de Japans-Chinese oorlog 1937 (Marco Polo incident)* en *Putsch van Hitler (1923)*.

Demonstratie diskette. Voorbeelden van zowel de toets- en oefenprogramma's als de themaprogramma's zijn beschikbaar op een demonstratie diskette. Een uitgebreide beschrijving wordt gegeven, voor toetsprogramma's bijvoorbeeld het aantal vragen, voor de themaprogramma's de inhoud en opzet van het programma. Daarna kunt u een beknopt onderdeel volgen zoals de leerling dat te zien krijgt. De prijs van een demonstratie diskette bedraagt f.25,--. Dit bedrag wordt in mindering gebracht als u vervolgens een toets- of themaprogramma bestelt.

Meer informatie en/of bestellingen kunt u richten aan:

Beetsma Courseware

Eesterweg 16 9863 TB Doezum Tel. 05946-12701 (b.g.g. 05152-1824)

STEEDS COMPLETER

Nieuw! Werkboeken havo en vwo

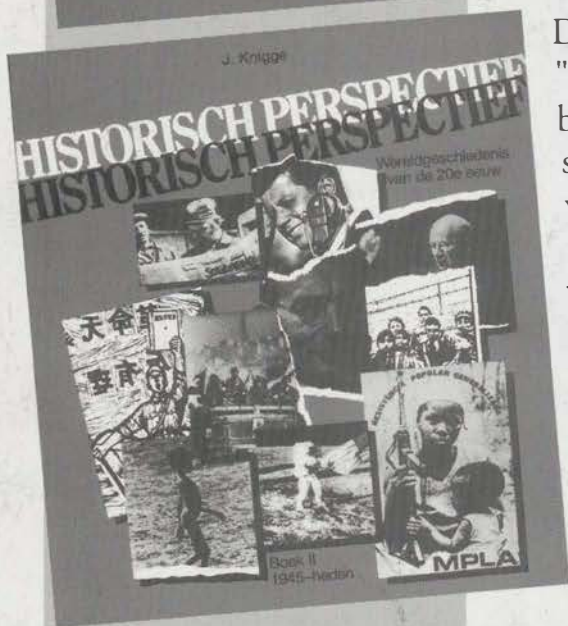
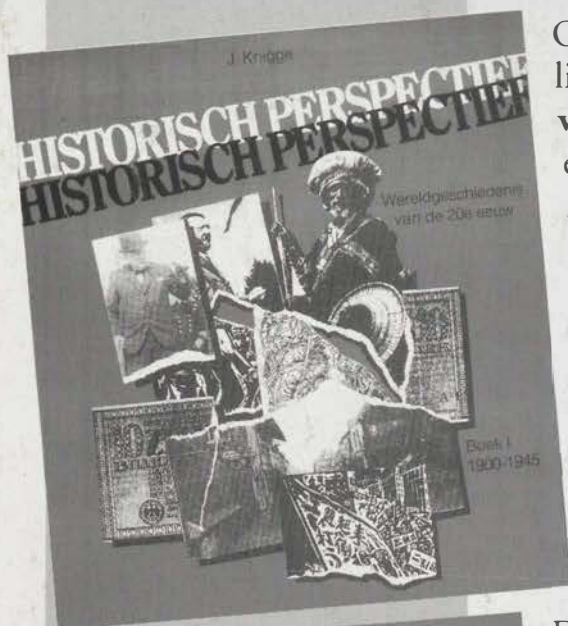

Meulenhoff Educatief

telefoon 020 - 55 66 890 / telefax 020 - 55 66 898

Historisch Perspectief, Wereldgeschiedenis van de 20e eeuw

De wereldgeschiedenis van deze eeuw in een doordachte methode

Overzichtelijk en aantrekkelijk. Zowel voor docenten als leerlingen. Dat is **Historisch Perspectief, Wereldgeschiedenis van de 20e eeuw**. Een boeiende methode in twee boeken met een indeling waarover is nagedacht. De lopende tekst op de rechterpagina's vertelt het geschiedenisverhaal vanuit christelijk perspectief. De linkerpagina's verlichten, verduidelijken en ondersteunen het verhaal met foto's, krantenberichten, cartoons en teksten. Deze onderwijsmethode is al door veel scholen met enthousiasme in gebruik genomen. Omdat het een aantrekkelijk woord- en beeldverslag van deze eeuw is, blijkt het ook na schooltijd de moeite van het lezen en bekijken waard. Historisch Perspectief is in de eerste plaats bestemd voor bovenbouw van havo en vwo.

Beoordeel zelf, door met de bon een exemplaar aan te vragen. Dr. M. van Rossum schreef in 'Kleio' (december '89):

"Deze boeken zijn een klasse beter dan de rest; kennelijk bestaat er in de hoogste klassen van het vwo wel ruimte voor serieus geschiedenisonderwijs. (...) Opvallend goed zijn de verdiepingsteksten die Knigge bijvoegt".

J. Knigge **Historisch Perspectief,
Wereldgeschiedenis van de 20e eeuw**
Boek 1 (1900 - 1945), 280 pag. geïll.,
geplastificeerd, 4e druk (1993)
ISBN 90 6015 595 5

f 53,50

Boek 2 (1945 - heden), 280 pag. geïll.,
geplastificeerd, 4e druk (1994)
ISBN 90 6015 898 9

f 53,50

Verkrijgbaar bij de boekhandel

Stuurt u mij een beoordelingsexemplaar van Historisch Perspectief.

Mijn voorkeur gaat uit naar: ☐ Boek 1 (1900 - 1945) ☐ Boek 2 (1945 - heden)

Naam school: _____

Contactpersoon: _____

Adres: _____

Postcode: _____ Plaats: _____

Tel.nr.: _____

Stuur de bon in een ongefrankeerde enveloppe naar: Uitgeverij De Vuurbaak, Antwoordnummer 1015, 3770 VB Barneveld

Uitgeverij De Vuurbaak

Voor meer informatie: tel. 03420 - 10700